

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Abdurahman İSLAMOĞLU

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN “RAMAZAN HABİBİ” ADLI ROMANININ
TEKNİK VE TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2021

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Abdurahman İSLAMOĞLU

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN “RAMAZAN HABİBİ” ADLI ROMANININ
TEKNİK VE TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Hasan HARMANCI

MUŞ-2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI ESERLERİ EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI	11
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	12
1.3. ESERLERİ	15
1.3.1. Romanları	15
1.3.2. Diğer Eserleri.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN “RAMAÐAN HÂBÎBÎ” ADLI ROMANININ TEKNİK VE TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

2.1. ESERİN TEKNİK YÖNDEN İNCELENMESİ.....	23
2.1.1. Olay Örgüsü.....	24
2.1.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	43
2.1.3. Karakterler	46
2.1.3.1. Ahmed	47
2.1.3.2. Celîle.....	54
2.1.3.3. Fethî.....	58
2.1.3.4. Diğer Karakterler.....	60
2.1.4. Zaman.....	61
2.1.5. Mekân.....	63
2.1.6. Dil ve Üslûp Özellikleri.....	66
2.1.7. Anlatım Teknikleri	67
2.1.7.1. Tasvir Tekniğı	67
2.1.7.2. Otobiyografik Teknik	69

2.1.7.3. Diyalog Tekniği	70
2.1.7.4. İ Diyalog Tekniği.....	71
2.1.7.5. İç Monolog Tekniği.....	72
2.1.7.6. İ özümleme Tekniği	73
2.1.7.7. Montaj Tekniği.....	73
2.1.7.8. Geriye Dönüş Tekniği	74
2.2. ROMANIN TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ	75
2.2.1. Siyonizm ve Kapitalizm	76
2.2.2. Savaş.....	81
2.2.3. Vatan ve Özgürlük	85
2.2.2. Dîn.....	87
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ.....	98

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN “RAMAZAN HABİBİ” ADLI ROMANININ TEKNİK VE TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

Abdurrahman İSLAMOĞLU

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hasan HARMANCI

2021, 106 sayfa

İslâmî Edebiyatın önemli şahsiyetlerinden biri olan Necîb el-Kîlânî, 1931-1995 yıllarında Mısır'da yaşamış bir yazardır. Genç yaşta edebiyata adım atıp, yüz kadar eser kaleme almıştır. Yaşadığı dönem ve gezdiği coğrafya, kendisine İslâm toplumunun yaşadığı problemleri tanımasına fırsat tanımıştır. Yazar, çalışmalarında gördüğü bu sorunları eserlerinde yazıya dökmüştür.

Eserlerinde, Müslüman toplumun sosyal, siyasal, iktisadi ve dinî problemlerini konu edinen yazar, çalışmamıza konu olan “*Ramağan Habîbî*” isimli romanında; 1973 Mısır-İsrail savaşını ele almıştır. Roman, Yahudilerin yayılmacı politikasını, hak hukuk tanımayan zulümlerini ve Amerika'nın ikiyüzlülüğüne karşı Mısır halkının mücadelesine değinmiştir. Bu çalışmada Arap toplumunun yaşadığı kültürel yozlaşma, Siyonizme yaklaşımları ve kişilerin ülkesine aidiyet sorunu gibi konular çerçevesinde Necîb el-Kîlânî'nin “*Ramağan Habîbî*” isimli romanı teknik ve tematik olarak irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Romanı, İslâmî Edebiyat, Necîb el-Kîlânî.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

TECHNICAL AND THEMATIC ANALYSIS OF NECIB EL-KILANI'S NOVEL "RAMADAN HABÎBÎ"

Abdurrahman İSLAMOĞLU

Advisor: Assist. Prof. Dr. Hasan HARMANCI

2021, Page: 106

Najib el-Kîlânî, who lived in Egypt from 1931 to 1995, is one of the important figures in Islamic literature. He dabbled in literature when he was young and wrote about a hundred works. The period he lived and the countries he visited gave him the opportunity to get to know the problems faced by the Islamic society. The author depicted these problems that he witnessed in his works.

Najib el-Kîlânî, who focuses on the social, political, economic and religious problems of the Muslim community in his literary works, deals with 1973 Egypt-Israel war in his novel "Ramağan Ḥabîbî" that is the focal point of our research. The novel is about the expansionist policy of the Jews, the unjust oppression they faced and the struggle of the Egyptian people against America's hypocrisy. In this study, Najib el-Kîlânî's novel "Ramağan Ḥabîbî" will be examined technically and thematically within the framework of issues such as the cultural corruption experienced by the Arab society, their approach to Zionism and the problem of the sense of belonging for their homeland.

Key Words: Modern Arabic Novel, Islamic Literature, Najib el-Kîlânî.

ÖNSÖZ

Bu çalışma; İslâmî Edebiyat denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olan 1931-1995 yılları arasında yaşamış Mısırlı edip, romancı, şair ve aynı zamanda doktor Necîb el-Kîlânî'nin *Ramağan Habîbî* adlı romanının; olay örgüsü, karakterler, zaman- mekân, dil ve üslûp, anlatım teknikleri, anlatıcı ve bakış açısı ile birlikte tematik yönden incelenmesini içermektedir.

Necîb el-Kîlânî'nin *Ramağan Habîbî* adlı eseri, tarihi bir roman olma özelliği taşımaktadır. Roman, İsrail tarafından işgal edilmiş topraklar olan Sînâ Çölü ve Suveyş Kanalı'nın kurtarılması için Mısır halkının verdiği mücadeleyi anlatır. 1973 yılında Araplarla-İsrail arasında vuku bulmuş Ramağan Savaşı (Yom Kippur Savaşı olarak da bilinir) konu alır. İsrail'in geçilemez dediği "Bar-Lev Hattı"nın bir gecede ele geçirilmesi hikâyeye edilmiştir. Yazar, biri vatanın düşman işgalinden kurtulması için canla başla mücadele eden, diğeri düşmanla iş birliği yapan bir şahıs olmak üzere iki karakter üzerinden toplumun zihin, ruh ve ahlaki yapısını okuyucuya müşahede ettirmektedir. Ayrıca üniversite mezunu iki gencin sonu mutlu biten aşk hikâyelerini işlemektedir.

Çalışmanın hazırlık aşamasında, Modern Arap Edebiyatı ve Modern Arap Romanı başta olmak üzere, bu alanlardaki kaynaklar edinilmiş; özellikle Necîb el-Kîlânî hakkındaki çalışmalara, kendisiyle yapılan söyleşilere ulaşılmış ve kendisinin kaleme aldığı eserler temin edilmiştir. Elde edilen bu mevcut verilerin de yardımıyla *Ramağan Habîbî* romanı tahlil edilmiştir. Bu tahlil, roman incelemelerinde yer alan temel metotlar kullanılarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, Klasik dönemden Modern döneme uzanan Arap nesri hakkında genel bilgiler ihtiva etmekte; Birinci bölümde ise Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, edebi kişiliği, eserleri yer almaktadır. İkinci bölüm olan ana bölümümüzde *Ramağan Habîbî* romanı teknik ve tematik yönden incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken elden geldiğince salt didaktik roman tahlilinden kaçınılarak interdisipliner bir yaklaşımla incelenmeye tabii tutulmuş, sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla hikâyede geçen olayların, mekanların ve zaman diliminin muhtemel ilgisi kurulmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde çalışma neticesinde elde edilen veriler aktarılmıştır.

Çalışma süresince bana her türlü desteği sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İŞLER'e kaynak temini ve tavsiyeleriyle bana yardımcı olan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan HARMANCI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Muş-2021

Abdurrahman İSLAMOĞLU

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

Kısa Sesliler: َ : a-e, ِ : i, ُ : u, ü

Uzun Sesliler: َآ, اِآ, يِآ : â, ِي : î, ُو : û,

Sessizler:

ء : ʾ	ر : r	ف : f
ب : b	ز : z	ق : q
ت : t	س : s	ك : k
ث : ð	ش : ŝ	ل : l
ج : c	ص : ş	م : m
ح : ħ	ض : ḍ	ن : n
خ : ħ	ط : ṭ	ه : h
د : d	ظ : z	و : v
ذ : z	ع : ʿ	ى : y
غ : ğ		

Transkripsiyon açısından ayrıca şu hususlara riayet edilmiştir:

- Harf-i tarifler cümle başında da küçük harfle yazılmıştır. *ez-Zeyyât*; *el-Makkarî* gibi.
- Harfi tariflerle gelen kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. *el-Edebu'l-Endelusî*; eş-Şukarî gibi.
- Terkip halindeki isim ve lakapların cüzleri ayrı değil, bitişik olarak yazılmıştır. ʿAbdurrahmân gibi.

Arapça eser adlarında eserin ilk kelimesinin baş harfi ile eser adı içinde geçen özel isimlerin baş harfleri büyük, diğer harfler küçük olarak yazılmıştır. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî* gibi.

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e. : Adı geçen eser
- Bk. : Bakanız
- ev. : Çeviren
- DİA. : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
- TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
- Md. : Madde
- Sav. : Sallallahu aleyhi ve sellem
- Sos. Bil. Enst. : Sosyal Bilimler Enstitüsü
- s. : Sayfa
- yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

İslâmî Edebiyatın öncülerinden biri olarak kabul edilen Necîb el-Kîlânî, 1931-1995 yılları arasında Mısır'da yaşamış şair, yazar, doktor olarak hizmet ve faaliyetlerde bulunmuş çok yönlü bir şahsiyettir. Kîlânî, yüze yakın eser kaleme almış, özellikle romanlarıyla ön plana çıkmıştır. Romanlarında daha çok İslâm, İslâm tarihi, Müslümanlar, İslâm toplumlarının karşılaştığı sorunlara dikkat çekmiştir. Ayrıca romanlarında özgürlük, fakirlik, toplumsal yozlaşma, hapisane, işkenceyi konu edinmiş, tarih merkezli meseleleri de eserlerinde işlemiştir. Çalışmada, Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, edebi kişiliği, eserleri konu edinilmiş, onun tarihi romanlarından biri olan *Ramağan Habîbî* adlı romanı incelenmiştir.

Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi, yine bu yüzyılda İslâm toplumunun hemen hemen her alanda yaşadığı gerileme, XX. yüzyılda meydana gelen birinci dünya savaşı ve ardından gerçekleşen ikinci dünya savaşı Müslüman toplumun karşısına halledilmesi gereken pek çok problem çıkarmıştır. el-Kîlânî, yaşadığı dönemde Müslümanların karşılaştığı sorunları görmüş, İslâm toplumların Emperyalizme yenik düştükten sonra parçalanarak dağıldığına şahit olmuştur. Müslüman aydınlar, batı hegemonyası karşısında kimlik arayışına girmiş, Müslümanları bir araya getirecek, Emperyalizme karşı mücadele etmesini sağlayacak yollar bulmaya çalışmıştır. Bu anlamda kaybedilen dinî ve kültürel değerlerin tekrar kazanılması adına yapılan çalışmalar, edebiyatta yeni bir dilin meydana çıkmasına sebep oldu. Romanlarıyla bu dili iyi şekilde kullanan el-Kîlânî, gerçek hayat ile edebiyat arasındaki bağlantıyı iyi kurabilmiş, fikir ve düşüncelerini eserlerinde dile getirmeyi başarmıştır. Biz de yazarın önemli çalışmalarından biri olan *Ramağan Habîbî* adlı romanını inceleyerek el-Kîlânî'nin kullandığı dilin özellik ve inceliklerinin anlaşılmasını amaçladık.

Yazar hakkında ülkemizde başta doktora olmak üzere yüksek lisans ve makale çalışmaları yapılmıştır. Fakat *Ramağan Habîbî* isimli romanı herhangi bir çalışmaya konu edilmemiştir. *Ramağan Habîbî* yakın tarihi anlatması bakımından önemli bir eserdir. Biz de bu romanı inceleyerek bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlaması temenni ediyoruz.

Çalışmada, başta yazarın kendi eserlerinden ve hakkında yapılan çalışmalardan faydalanarak elde edilen bilgiler yazılmıştır. *Ramağan Habîbî* adlı roman olay örgüsü,

karakterler, zaman, mekân, bakış açısı, dil ve üslûp özellikleri bakımından teknik ve tematik olarak incelenmiştir.

Arap Nesrine Genel Bir Bakış

Arap Edebiyatı başlangıçta sözlü olarak nakledilmiş, meydanlarda insanlara hitap eden hatipler, bu dönemin edebiyat öncüleri olmuştur. Meşhur şairlerin şiirleri ezberlenerek dilden dile dolaşmış, en çok beğenilen şiirler ödüllendirilmiş, yazıya geçirilerek Kâbe duvarına asılmıştır. Daha sonra Kur'ân'ın Arapça olarak nazil olması ve Kur'ân ayetlerinin yazıya geçirilmesiyle birlikte Arap Edebiyatının ilk örnekleri yazılmaya başlanmıştır. İslâm'ın yayılması, farklı dillerden insanların İslâm'ı benimsemesi üzere Kur'ân'ın anlaşılması için dil çalışmaları hız kazandı. Araplarla birlikte bu dinî benimseyen farklı dillere mensup kişiler tarafından Arapça eserler yazılmaya başlandı. Böylelikle Arap olmayan kişilerin Arap edebiyatının gelişmesinde büyük ölçüde katkıları olmuştur.

Arap Edebiyatı birçok devre geçirmiştir. İlk dönemde büyük rağbet görmüş, Sultanlar tarafından yazarlar ödüllendirilerek edebiyatın gelişmesine katkı sağlamış, Arap edebiyatı altın çağını yaşamıştır. Sonraki dönem yazarları yeni bir şeyler üretmek yerine önceki yazarların eserlerine eklemeler yâda haşiyeler yazdılar. Modern dönemde ise sosyal ve siyasal olayların etkisiyle yeni bir arayışa gidildi, eski klasik edebiyatla birlikte yabancı edebiyatlardan ilham alınarak yeni eserler yazılmaya başlandı. Arap Edebiyatı tarihini incelerken beş veya daha fazla dönemlere ayırarak incelemek mümkündür. Biz burada Klasik Dönem ve Modern Dönem şeklinde iki döneme ayırarak incelemeye çalışacağız.

Klasik Dönem

Günümüze dek ulaşan kaynaklardan hareketle Arap edebiyatı açısından tespit edilebilen en erken dönem, İslâm öncesi Cahiliye Dönemidir.¹ Bu dönem hakkında elimizde yeterli bir bilgi bulunmamakla beraber bu kadar büyük bir edebî birikimin aniden karşımıza çıkması hayret vericidir. H.A.R. Gibb'ın ifade ettiği gibi, “Arapça edebiyatının en çarpıcı özelliği hiç beklenmedik oluşudur. Neyin geldiğine dair hiçbir ipucu vermeksizin yeni bir edebî sanat, sıklıkla aynı sanatın sonraki örneklerinin asla dengi olmadığı bir mükemmellikle, tekrar tekrar, eksiksiz bir şekilde ortaya çıkmıştır.

¹ Ahmet Kazım Ürün, **Klasik Arap Edebiyatı**, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2017, s. 19.

Bu sürpriz unsur başka hiçbir yerde, bir edebî araç olarak Arapçanın ilk kez ortaya çıkışından daha çarpıcı olmamıştır. Çeşitli lehçelerdeki bazı adak ya da ticaret sicili benzeri yazıtlar dışında Arabistan edebî manada bir an için metruk ve dilsizmiş gibi görünürken, bunun hemen ardından Kuzey Arabistan'ın her yerinden, bir grup temanın eşsiz bir coşku ile en ince ayrıntısına kadar sergilendiği, canlı bir hayal gücü ve tasvir hassasiyeti ile sonsuz derecede zengin ve oldukça kıvrak bir dilde, ya çok az ya da hiçbir lehçe izi göstermeksizin, şiir boyunca uyaklı, esnek ve girift bir vezinle örülmüş karmaşık kasideleri ezberden okuyan bir şairler taifesi doğmuştur”.²

Cahiliye döneminde nesir, bedevî hayat ve ortamına uygun, lafzı kuvvetli, sade, süssüz, abartısız, kısa cümleler, istiaresi az olmak gibi özellikler taşırdı. Üslûp olarak icâza yer verilirdi.³ Hitabet, hikmetli sözler, meseller (özlü sözler), kâhinlerin secili sözleri Cahiliye dönemi nesir örneklerindedir.⁴

Araplar, hikmetli söz ve darbı meselleri kullanmaya meyilli bir topluluktur. Bu şekilde kelimalarına kuvvet ve süs katmak isterler. Bu anlamda bolca hikmetli söz ve mesel (özlü sözler) miras bırakmışlardır.⁵

“İslâm öncesi Cahiliye Arap hikâyeciliği Arap halk edebiyatının büyük bir bölümünü, çoğu komşu milletlerin mitolojilerinden kaynaklanan yıldız hikâyeleri, cin ve dev masalları, atasözleri hikâyeleri veya hayvan masalları meydana getirir. Ancak asıl Arap hikâyeciliğinin özelliklerini taşıyan nispeten gerçekçi hikâyeler *eyyâmü'l-Arap*'la başlar. Ekserisi Câhiliye dönemine ait olup bazıları İslâmî döneme kadar gelen ve kabileler arasında cereyan eden olayları içine alan *eyyâmü'l-Arab*'ın VIII. Yüzyıldan itibaren yazıya geçirildiği bilinmektedir. Bazı şarkiyatçılar Araplar'ın hikâye türüne ilgisiz kaldıklarını ve Yunanca'dan sadece felsefe, tıp, matematik kitaplarını çevirdiklerini ileri sürmüşlerse de Bediüzzaman el-Hemedânî, Arapların Hz. Süleyman ve Belkıs efsanesini, cin masallarını, Hint, Roma ve Yunan hikâyelerini bildiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca *Mu'allakât-ı Seb'a*'da bulunan aşk ve kahramanlık hikâyeleri, hayvan masalları ile Kusay b. Kilâb'ın maceraları da hikâye özelliği taşımaktadır. Öte yandan Cahiliye devrine ait olan ve daha sonra yazıya geçirilen “*Sîretü Antere, Sîretü'z-Zîr Sâlim, Kıssatü Bekir ve Tağlip, Kıssatü'l-Burâk, Kıssatü Beni Hilâl, Kıssatü*

² H.A.R. Gibb, **Arap Edebiyatı**, Onur Özatağ (çev.), İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2017, s. 26.

³ Ahmet Hasan ez-Zeyyad, **Tarîhu'l-edebî'l-'Arabî**, Kahire: Dâru nehđati Mısır, s. 19.

⁴ Hannâ el-Fahurî, **el-Camî fi tarîhi'l-edebî'l-'Arabî (el-Ķâdim)**, Beyrut, 1986, s. 109.

⁵ el-Fahurî, **a.g.e.**, s. 111.

Zennübiyye, Zâtü'l-Himme, Sîretü Seyf b. Zûyezen, Sîretü's-Sultân ez-Zahir Baybars” gibi hikâyeler hem roman hem de hikâye türünün gelişmesinde kısmen etkili olmuştur. Yine Cahiliye devrinde kıssacılar tarafından anlatılan ahbâr ve kıssalar da dönemin bazı canlı hayat sahnelerini aksettirmektedir”.⁶

İslâm’ın gelişiyle Araplar büyük bir dönüşüm yaşadılar. Cahiliyedeki örf ve adetleri terk ettiler. İşlerinde tefekkür ve mantığa öncelik verdiler. *Kur’ân* ve *Hadîs’in* teşvikiyle ilim talep etmeye başladılar.⁷ “Vicdana, akla ve duygulara hitap eden ayetler, Müslümanlarda, davranışları Allah’ın arzu ve emirlerine göre ayarlama düşüncesini yerleştirmişti. Açık, çekici ve müessir bir üsluba sahip olan *Kur’ân’ı* devamlı şekilde okumaları, onların dillerine de tesir etmişti. Kullana geldikleri lüzumsuz kelimeleri atmışlar, bunun yerine *Kur’ân’ın* açık fakat veciz üslubunu benimsemeye başlamışlardı”.⁸

Sadru’l-İslâm döneminde *Kur’ân’ı Kerîm’in* Arap nesrini doğrudan etkilediği görülmektedir. Yeni dinin anlatılmasında hitabetin bir vasıta olarak kullanılması bu dönem nesrinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Yine bu dönemde Hz. Peygamber’in eşsiz hutbe örnekleriyle gelişen *Hitabeti*, müşriklerle yapılan anlaşma ve çevre ülke hükümdarlarına gönderilen İslâm’a davet mektuplarından oluşan *Kitabeti*, resmi yazışmaları içeren *Tevkî’atı*, bilgece söylenmiş sözlerden oluşan *Hikmetli Sözleri*,⁹ *Kur’ân* sayesinde ileriki dönemlerde gelişecek olan *Tefsir*, *Hadîs* ve *Fıkıh* alanlarındaki çalışmaları¹⁰ dönemin nesir türleri olarak sayabiliriz.

Cahiliye döneminde Araplar, savaşlarda gerçekleşen olayları, aşiretlerinin kahramanlıklarını kıssa ve masal şeklinde sözlü olarak aktarmışlardır. İslâm’ın gelişiyle birlikte *Kur’ân*, İslâm çağrısının duyulması, peygamber döneminde yaşayan insanlara ve sonraki nesillere öğüt olması için tarihte yaşamış milletlerin kıssalarını nakletmeye önem gösterdi. İnsanlara kıssaların en güzeli bildirildi. Böylece hikâye ciddi bir ilerleme kaydetti.

⁶ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, *DİA.*, Cilt: 18, İstanbul: TDV Yayınları, 1998. s. 480.

⁷ Umer el-Ferruh, *Tarîhu'l-edebi'l-'Arabî (el-Edebu'l-ğadîm)*, Beyrut: Dâru'l-İlmi lil-melayîn, 1981, s. 241

⁸ Ahmet Subhi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996, s. 111.

⁹ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-II (Sadru'l-İslam Dönemi)*, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2017, s. 207-245.

¹⁰ Furat, *a.g.e.*, s. 111-114.

Emevîler döneminde hikâyeye büyük önem verildi. Hikâyecilik karşılığında ücret istenilen bir meslek haline dönüştü. Böylelikle insanlar aşk hikâyelerini öğrenmeye ve âşıkların şiirlerini toplamaya başladılar.¹¹

“Abbasiler döneminde hikâye gözle görülür bir ilerleme kaydettiği ve birçok yazarın başka dillerde yazılmış hikâyeleri Arapçaya tercüme ettiği bilinmektedir. Bu tercüme altmış civarındadır ve en meşhuru Abdullah b. el-Mukaffa'nın "*Kelile ve Dimne*" çevirisidir. Bu eser, Arap hikâyeciliğinde yeni bir dönem açmış ve felsefi düşüncelerini fabl türünden yararlanarak sunan daha sonraki birçok yazara örnek olmuştur. Diğer önemli bir hikâye de Hint ya da İran kaynaklı olan "*Elfu Leyle ve Leyle*" (Bin bir Gece Masaları)'dır. Modern hikâyenin unsurlarından büyük bir kısmını taşıyan bu eserin hikâyeye önemli etkisi olmuştur. Câhız'ın *el-Buhalâ* isimli eseri Arapların kendi toplumlarını yansıtan telif hikâyeleri, İbn Şehid el-Endulûsî'nin "*et-Tevâbi' ve'z-Zevâbi*" risalesi hikâye türünün önemli örneklerindedir. Ebu'l-'Alâ el-Me'arrî'nin "*Risaletu'l Ğufrân*" isimli eseri cennet ve cehenneme yolculuğu anlatan hayali bir hikayedir. Ebu'l-'Alâ hikâyede cennet ve cehennemin şairleri ile görüşür. Makâmât türü eserler Arap Edebiyatı içerisinde modern hikâyeye en yakın türlerdir. Bazı şarkiyatçılar *Makâmât'ı* Arap hikâyelerinin ilkleri olarak kabul etmektedirler. Bu eserler kısa hikâye türündedirler. Bir anlatıcının aktardığı hayali bir kahramanın maceraları etrafında olaylar yaşanmaktadır. Makâmelerin amacı eğitimidir. Bediü'z-Zaman el-Hemedânî'nin *Makâmât* türünün mucidi olduğunda, ondan sonra da el-Harîrî'nin bu türün en meşhur ismi olduğunda tarihçiler görüş birliğine varmışlardır. Bu hikâyecilik çalışmalarına ek olarak hikâyenin yürüyüşüne artan bir hızla devam ettiğini, İbn Cübeyr ve İbn Batuta'nın Seyahatnameleri gibi seyahatnamelerin, peri-cin masallarının, Antere'nin, Benû Hilal'in hayatları gibi hayat hikâyelerinin de bu türe katkı sağladığını görmekteyiz. Pek çok hikâye mirasına tanıklık ettiğimiz Kadim Arap Edebiyatı hakkında kısa bir incelemeden sonra Arap halklarının mizaçları gereği hikâyelere ve daha öncekilerin haberlerine meyyal olduklarını, kıssanın yaygın olan anlamıyla eski zamanlardan beri Araplar tarafından bilindiğini, hatta batıların hikâye konusundaki ilerlemelerini eski Arap hikâyelerine borçlu olduklarını, batıların "*Bin bir Gece Masaları*", *es-Sindibâd (Sinbat)* benzeri hikâyeleri öğrenmeden önce hikâyeyi

¹¹ Humeyd Ekberî, **Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri- 1: Eski Arap Edebiyatında Hikâye 1**, Murat Göçer (çev.), <https://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=2706> (Erişim Tarihi: 22/01/2021).

türünü bilmedikleri bilinmektedir. Kadim Arap Edebiyatı hikâye alanında ciddi bir mirası geriye bırakmış ve bu miras, bazı çağdaş yazarlara göre, batı hikâyeciliğini gözle görülür bir şekilde etkilemiş, gelişmesine katkı sağlamıştır. Moğol istilas ve Abbasi hilafetinin düşmesiyle birlikte Arap Edebiyatı'nda edebî bir çöküş dönemine girmiş ve bu durum bir yandan edebî faaliyetlerde durgunluğu diğer yandan da büyük edebi mirası koruyamamayı ardından sürüklemiştir. Bundan dolayı neredeyse altı asra varan bir dönemde hikâye alanındaki güzel çalışmalar sayıca çok az görülmektedir”.¹²

“Arap Edebiyatı, diğer edebiyatlarla benzer şartlar altında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Kadim Arap Edebiyatı Kur’ân kıssaları, Peygamber hikâyeleri, siret, makâmât, seyahatnameler, hayalî hikâyeler, biyografiler gibi türleri kapsayan büyük bir mirası içerisinde barındırmaktadır. Kadim Arap Edebiyatı hikâye alanında ciddi bir miras geriye bırakmış ve bu miras, bazı çağdaş yazarlara göre, batı hikâyeciliğini gözle görülür bir şekilde etkilemiş, gelişmesine katkı sağlamıştır”.¹³

Modern Dönem

Arap Edebiyatı, şekil, içerik ve unsurları bakımından en büyük değişimi, batıdan alınan bazı değerler, sosyal, siyasal, toplumsal faktörlerin etkisi ile son iki yüzyılda modernleşme sürecinde geçirdiği görülmektedir.

Modern Arap edebiyatı, Napoleon Bonaparte komutasındaki Fransız askerlerin Mısır’ı işgal ettikleri 1798 yılıyla başlatılır. Zira bu durum Arap Edebiyatı’nda uyanma sürecinin başlamasına birebir kaynaklık eden temel faktör olarak görülmektedir.

“Aslında bir ülkede görülen önemli siyasal gelişmelerin, o ülkenin edebiyatında şöyle veya böyle bir yansıma bulması kaçınılmazdır, ancak bu yansımaların söz konusu siyasal hareketin hemen ardından belirmesi beklenemez. Bu yüzden edebiyat tarihi dönemlendirilirken, edebiyatın kendi içindeki değişim ve yönelimler esas alınmalı ise de özellikle edebiyatın klasik veya yeni dönem biçiminde ayrılışında belirleyici etmen, hemen hemen tüm dünya edebiyatları için siyasal gelişmeler olmaktadır. Fransızların Mısır’ı işgal ettikleri 1798 yılı, Arap edebiyatının öncesini ve sonrasını birbirinden kesin çizgilerle ayıran belirleyici bir tarih değildir. Arap edebiyatında modern dönemde

---

¹² Humeyd Ekberî, **Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri- 2: Modern Arap Hikâyeciliğinin Oluşum Dönemi**, Murat Göçer (çev.), <https://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=2836> (Erişim Tarihi: 24/01/2021).

¹³ Ekberî, **a.g.e.**

görölmeye başlayan yenilikler, ancak on dokuzuncu yüzyılın ikinci çeyreği için söz konusudur. Durum böyle olmakla birlikte, bu yeniliklere temel teşkil eden başlıca olayın, Fransız işğali ve bu işğalin ardından Mısır'daki siyasal ve sosyal yapının değişime uğraması olduğunu da belirtmek gerekir.”¹⁴

Napolyon, işgal yıllarında Mısır'a her on günde bir Fransızca bir oyunun sergilendiği tiyatro salonu, Fransız öğrenciler için okullar kurar, iki Fransız gazete çıkartır. Arapça eserler basılmak üzere bir matbaa, rasathane, herkesin faydalanabileceği bir kütüphane kurar. Kumaş fabrikaları, kâğıt yapım atölyesi, nakış, resim ve fotoğraf atölyeleri açar.¹⁵ Napolyon Mısır'da üç yıl kalabildi. Ama geride bıraktığı etki uzun süre devam etti. Fransızlar Mısır'ı terk ederken Fransız fikri, aydın kesimi etki altına almış, Fransız idare tarzı Mısır idaresine hâkim olmuştu.¹⁶

Modern Arap edebiyatında Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ı Fransızların işgalinden kurtarmasından sonra ciddi bir ilerleme sağlandığı görünmektedir. Zira asıl ilerleme yabancı dillerden Arapçaya yapılan tercüme faaliyetleri sayesinde olmuştur.

Mehmet Ali Paşa, Avrupa mekteplerindeki tedris usullerinin ve programların tatbik edildiği muhtelif derecelerde ve çok sayıda yeni mektepler açtı. Bunlar arasında eczacı, maden, ziraat ve veteriner, ebe, lisan ve tercüme, muhasebe, sanat mektepleri gibi meslek mektepleri, hendese mektebi ve tıbbiye gibi yüksek mektepler vardı. Bir kısım dersler için getirtilen Fransız hocaların kendi dilleriyle verdikleri dersler Arapça'ya tercüme ediliyordu.¹⁷

Mehmet Ali Paşa, kendi liderliğinde bağımsız bir Mısır devleti kurmak düşüncesindeydi. Mısır'ı batı medeniyeti seviyesine ulaştırmak için birçok icraat başlattı. 1826 yılında Fransa'ya bir grup öğrenci gönderdi. Daha sonra geri dönen öğrencilere açmış olduğu kurumların idaresini teslim etti. Ayrıca matbaaya ve tercüme faaliyetlerine önem verdi. *el-vakâ'i'u'l-Mısırıyye* adında bir gazete çıkarttı.¹⁸

Kurulan yeni müesseselerde Avrupa ülkeleri özellikle Fransa örnek alındı. Mehmet Ali Paşa'nın Mısırda başlattığı bu yenilik hareketi zamanla diğer Arap

---

¹⁴ Rahmi Er, **Modern Mısır Romanı-I (1914-1944)**, Ankara: Hece Yayınları, 2015, s. 13.

¹⁵ Umer ed-Dusûkî, **fi'l-Edebi'l-İhadîs I**, Kahire; Dâru fikri'l-Arabî, 2004, s. 16.

¹⁶ ed-Dusûkî, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁷ Nihad M. Çetin, “Arap”, **DİA.**, Cilt: 3, İstanbul: TDV Yayınları, 1991. s. 285.

¹⁸ ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 415.

memleketlerine yayıldı.¹⁹ “Avrupa’nın çeşitli ülkelerine gönderdiği burslu öğrenciler, oralarda kaldıkları süre içinde Avrupa edebiyatlarını okumuşlar, Avrupa düşüncesini tanımışlar, kültürel etkinliklerini izlemişler, ülkelere de Avrupa’da yaşamış oldukları hayatın izlerini taşıyarak dönmüşlerdir. Bu kişiler, daha sonra basının da toplumdaki yerini yavaş yavaş almasıyla, batının Arap edebiyatına yabancı türlerini gerek çeviri gerek adaptasyon ve gerekse deneme yoluyla Arap okura tanıtmaya başlamışlardır. Bu kişiler, gelişmiş Avrupa toplumlarına bakarak kendi ülkelerinin geri kalmışlık nedenlerini de sorgulamaktan kendilerini alamamışlar ve böylece gerek idari yapılanmada gerek eğitimde, kısacası sosyal hayata yön veren her alanda reform arayışına girmişlerdir.”²⁰

Bu tür arayışa giren ilk isimlerden biri Rifâ‘a Râfi‘ et-Tahtâvî’dir. Ondukuzuncu yüzyılın son çeyreğine gelene dek Mısır’ın kültürel ve edebî hayatına yön vermiş en önemli şahsiyettir.²¹

“Modern anlamda çeviri faaliyetinde öncülüğü Rifâ‘a Râfi‘ et-Tahtâvî’ye vermek gerekir. En önemli çevirisi, dürüst, adil ve halkına zulmetmeyen idarecilerin elinde bir ülkenin nasıl mamur hale gelebileceğine dair örnekler taşıyan ve siyaset adamlarına bir nevi ders veren Fenelon’un *Les Aventures de Telemaque* adlı eserine yaptığı çeviridir.”²² Bir diğer önemli eseri Paris’teki izlenimlerinden oluşan *Tahlîsu’l-İbrîz fi Telhîsi Bâriz* adlı eseridir.²³

Modern Arap edebiyatında bazı isimler meşhur olup haklarında birçok çalışma yapılsa da bu isimlere ön ayak olmuş, onlara yol açmış seleflerinin olduğunu görmekteyiz. Mısır’da daha çok İslâmî kimliğiyle öne çıkmış, Kahire’deki evinde öğrencilere ders vermiş, derslerinde Dini ve Siyaseti birleştirmiş, milli ve dinî duyguları canlandırmayı başarmış, birçok ülke gezen, Paris’te Muhammed Abduh’la birlikte *el-Urvetu’l-Vuska* adlı bir dergi çıkarmış olan Cemâleddin Afganî, Mısır’da müftülük yapmış Afganî’nin öğrencisi Muhammed ‘Abduh, ‘Abduh’un öğrencisi *ed-Da‘va ve’l-İrşad* cemiyetini Kur’ân Reşid Rıza, batı taklitçiliğine karşı çıkan, ülkenin tek kurtuluş çaresinin İslâm’ın temel değerlerine dönmek olduğunu söyleyen, *İhvanı Müslimin*

---

¹⁹ ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 417.

²⁰ Er, **a.g.e.**, s. 16.

²¹ Er, **a.g.e.**, s. 16.

²² Ahmet Kâzım Ürün, **Modern Arap Edebiyatı**, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018, s. 17.

²³ Er, **a.g.e.**, s. 17.

teşkilatı kurucusu olan, bir suikast sonucu şehit edilen Hasan el-Benna²⁴ ilk dönem Arap edebiyatını etkileyen önemli isimlerdir.

Öte yandan Modern Arap edebiyatında Lübnanlı Hıristiyanların etkisi olmuştur. Lübnan'da Nasif el-Yazıcı, Suriye'de Butros el-Bustani, edebiyat alanında çalışmalar yapmıştır. Albert Hourani'ye göre el-Bustani "Arap Edebi Rönesansı"nın öncüsüdür.²⁵ Corci Zeydan, bu alanda çalışmalar yapan isimlerden biridir.²⁶ Farah Antun, roman ve öykü alanında eserler vermiştir. Mısırlı düşünürlerden Mustafa Lütfi el- Manfalûti'nin eserleri "Fransız romantizmini" içermektedir. Taha Hüseyin'in eserleri Arapçadan diğer dillere tercüme edilen eserlerdendir.²⁷

Bu dönem yazarların ilk faaliyetleri klasik dil ve edebiyatın canlandırılması, geleneksel edebi eserlerin benzerini ortaya koyabilme gayreti olduğu görünmektedir. Nâsif el-Yâzicî, el-Hârîrî'nin *Makâmât*'ni kendisine model edinerek yazdığı *Mecma'u'l-Bahreyn*, el-Muveylihi'nin *el-Hadîs'i*, Muhammed Hafız İbrahim'in *Leyâlî Satîh es-Seb'*, Muhammed Lütfi Cum'a'nın *Leyâlî'r-Rûhi'l-Hâ'ir'i*²⁸ gibi eserler buna örnek olarak zikretmek mümkündür.

I. Dünya savaşı ile II. Dünya savaşı arasında geçen dönem Arap hikâye ve romancılığının oluşum dönemidir. I. Dünya savaşı ve savaşı takip eden olaylar, Arap toplumunun oluşumundaki değişim, ölçü ve değerlerdeki farklılaşma, siyasette, kültürde, milli anlayışta ve ulusal direnişteki gelişmeler yeni bir atmosfer, daha öncekinden farklı bir zevk oluşturmuştur. Böylece Arap hikâyeciliği I. Dünya savaşından sonra ulusal, bölgesel bir kimlik kazanmıştı. Mısır, Suriye, Lübnan ve Irak'tan bir grup yazar toplumun ufkunu genişletmeyi hayal etmeye başladılar. Mısır'da Arap hikâyecilik sanatının temellerinin sağlamlaşmasında önemli rolü olan, toplumlarını en güzel biçim ifade eden yazarlar ortaya çıktı. Bu dönemde, Doğu-Arap tefekkürü ile Batı-Avrupa tefekkürü birleştirilmiş, entelektüel alanda bunu oldukça verimli ürünler ortaya çıkararak göstermiştir. Dönemin yazarı, kültürel ve kişisel

---

²⁴ Ürün, **a.g.e.**, s. 19-27.

²⁵ Ali Bilgenoğlu, **Osmanlı Devleti'nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri**, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007, s. 59.

²⁶ Adil Baktıaya, **Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu: Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 127-128.

²⁷ Jacop M. Landau, **Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)**, Bedrettin Ayaç, (çev.), Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994, s. 16-61.

²⁸ Er, **a.g.e.**, s. 66.

ikilemeden, duygulardaki karmaşadan, roman ve hikâye yazarken doğu ile batı arasında parçalara ayrılmaktan kurtulmuştur. Yazar kendisine ait asil edebiyata bağlı kalmakla birlikte batı kültürü, düşüncesinde, davranışında canlanmış ve ifadesini bulmuştur. İki kültür birbirinden etkilenmiş, yekvücut olmuş ve ortak ürünler vermiştir.²⁹

1970'lerden itibaren pek çok yazar çeşitli roman biçim ve stratejilerini denedi. Bu yenilikler, romanlarda şiirsel bir dille açık üslûp ve form kullanımları şeklinde kendini gösterdi. Bu alanda Mısırlı Edvard el-Harrat, Bedred-Dîb, Abdülhakîm Kâsım, Sun'ullah İbrahim; Ürdünlü Gâlib Helesâ; Lübnanlı İlyas Hûrî, Hanân eş-Şeyh; Suriyeli Zekeriyya Tâmir; Faslı Muhammed Şükrî ve Muhammed Zefzaf önemli isimlerdir. 1980'den sonra Mısır ve Doğu Akdeniz ülkeleri dışında yaşayan Arap yazarların da katkılarıyla roman yazımında bir patlama oldu. Özellikle Fas, Tunus ve Cezayir'de Fransızcadan ziyade Arapça yazan yazarların sayısındaki artış modern Arap romanının gelişmesine yeni bir boyut kazandırdı. 1945-1960 yılları arasında olgunluk dönemine girmiş olan Arap romanı bugün, özellikle Necip Mahfûz'un 1988'de Nobel edebiyat ödülünü almış olmasının da etkisiyle büyük bir hızla yoluna devam etmektedir.³⁰

Arap hikâye ve romanlardaki sanatsal yapıyı tesis eden Necip Mahfuz'dan sonra roman ve hikâye en zirveye tırmanmış, ellili ve altmışlı yıllarda yaşanan dramatik olaylar sebebiyle güzide bir gelişme dönemi başlamıştır. Yaşanan dramatik olayların en önemlisi "1967 Yenilgisi"dir. Bu merhalede roman ve hikâye çok gelişme göstermiştir. Üslûp ve yapıda daha önce zikredilen eksiklikler giderilmiştir. Necip Mahfuz'dan sonra yetişmiş yazarlar, içerik açısından Arap toplumunda cereyan eden olayları, değişimleri mahalli oluşlarına bakılmaksızın anlamaya, işlemeye çalışmışlardır. Arap coğrafyasının farklı bölgelerinden birçok roman ve hikâye yazarları çıkmıştır. Bu yazarlar farklı coğrafyaların insanı olsa da hürriyet, özgürlük, siyaset, ulusal ve milli aidiyet, Filistin sorunu, sınıfsal çatışma ortak konuları, sorunları ele almışlardır. Ancak, şekil olarak ifade biçimlerinde çeşitlilik, betimleme, diyalog, anlatı arası uyumda kullanılan tekniklerde farklılıklar orta çıkmıştır. Arap roman ve hikâyeleri hızla Avrupa romanlarını taklitten uzaklaşmıştır. Gelişim ve ilerlemeyi tanıyıp öğrenmiştir.³¹

---

²⁹Humeyd Ekberî, **Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri- 3: Modern Arap Hikâyeciliğinin Oluşum Dönemi**, Murat Göçer (çev.), <https://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=3000> (Erişim Tarihi: 30/01/2021).

³⁰ Rahmi Er, "Roman (Arap Edebiyatı)", **DİA.**, Cilt: 35, İstanbul: TDV Yayınları 2008. s. 166.

³¹ Ekberî, **a.g.m.**

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI ESERLERİ EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI

Necib el-Kılânî, Modern Arap Edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biridir. Ailenin ilk çocuğu olarak 1 Haziran 1931 yılında Mısır'da Tanta şehrinin yirmi kilometre uzağında bulunan Şerşabe köyünde doğdu.³² Dedesi İbrahim, çevrede tanınan, sözü dinlenen mümtaz bir kişiliğe sahiptir. Ailesi çiftçilikle uğraşıyordu. Amcası Ahmet asil bir çiftçi, diğer amcası Muhammed, ailenin en eğitilmiş şahsı, iyi kalpli, zeki, cömert, merhametli, kültürlü biridir. Okumayı sever, Menfalûtî, Rafî'î, Şevkî'nin divanı ve tiyatrolarını, Tâhâ Huseyn'in eserlerini okurdu. Annesi, köyün meşhur ve büyük bir ailesi olan Şafi'î ailesine mensuptur. Şafi'î ailesi çocuklarının modern okullarda okumasına önem veren zengin bir ailedir. Dedesi Hâcî 'Abdülkadîr eş-Şâfi'î, pamuk tüccarı sâlih bir zattır.³³

Necib el-Kılânî, eğitime ilk olarak dört yaşındayken köydeki dinî eğitim veren "Kuttab" olarak adlandırılan okulda başlar. Burada okuma yazma, öğrenir. Bununla birlikte Kurân'ı Kerîm, Hadîs, Siyer, Kurân kıssaları, esma'i-Hüsna'nın yanı sıra dinî ve milli şiirleri öğrendi. Yedi yaşına geldiğinde ilkokula başladı. Sabah erken "Kuttab" okuluna gider, öğleden sonra ilkokula devam ederdi. Buradan yakınlarındaki "Sinbat" köyünde bulunan Amerika İlkokulu'na nakloldu. Bu okulda geçirdiği zaman zarfında ileride edebi hayatına katkıda bulunacak tecrübeler yaşadı. Zira Amerikan Lisesi'ndeki öğretmeni İncelâ Efendi'nin disiplini ve öğrencileri korkutmasını konu edinen "*el-Gurabâ*" adında bir hikâyeye yazmış, daha sonra bu hikâyeyi "*İnde'r-rahîl*" adlı eserine koymuştur.³⁴ Böylelikle sonu olmayan eğitim yolcuğu başlamıştı. Buradan mezun olduktan sonra Zifta şehrinde lise eğitimine başladı. İki ay gibi kısa bir süre sonra Tanta şehrindeki ziraat lisesine geçiş yaparak eğitimine Tanta'da devam etti.³⁵ Liseyi 1950'de Tanta'da bitiren yazar 1952 yılında eski adıyla Birinci Fârûk Üniversitesi, devrimden sonra Kâhîre adını alacak olan üniversitenin Kasru'l-'Aynî Tıp Fakültesi'ne kaydolur.³⁶

³² Necib el-Kılânî, *Muzekkirâtu'd-Duktûr Necib el-Kılânî*, Kahire: Dâru's-Sahva, 2016, s. 7-13.

³³ el-Kılânî, *a.g.e.*, s. 8-21.

³⁴ el-Kılânî, *a.g.e.*, s. 18.

³⁵ el-Kılânî, *a.g.e.*, s. 70.

³⁶ Muhammet Tasa, "Necib el-Kılânî'nin Talâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı", *Nüşa Dergisi* Sayı:22, (Yaz, 2006), s. 81.

el-Kîlânî, erken yaşlarda siyasetle tanışmış 1948 yılından itibaren İhvanu'l-Müslimîn'e katılmıştı. Topluluk mensuplarının dinî günleri çeşitli etkinliklerle kutlamaları ve yeni üslûpla halka hitap etmeleri gibi nedenlerden dolayı teşkilatla alakasını yoğunlaştırdı. Teşkilatın, İslâmî fikir, İslâmî edeb, İslâmî siyaset, İslâmî iktisat, İslâmî tarih, İslâmî tıp hatta İslâmî eğlence ve İslâmî spor gibi tüm dünyevi işleri İslâm'la bağlamaları teşkilata olan bağına kuvvetlendirmiştir. İslâm davetçisi, şair ve hatip olarak yüksek bir konum elde etti. 26 Ekim 1954 tarihinde İskenderiye'nin Menşiyeye Meydan'ındaki konuşması sırasında Cemal Abdünnasır'a bir suikast düzenlendi. Abdünnasır, bunun sorumlularının İhvan-ı Müslimîn olduğunu ileri sürerek teşkilattan çoğu kişiyi hapse mahkûm etti. Birçok idam gerçekleşti. Teşkilat üyeleri tutuklu bulunan İhvana yardım toplayarak maddi sıkıntıları için destek olmaya çalıştılar. Bunu fark eden rejim, Kîlânî'yi İhvana finansman olma suçundan 7 Ağustos 1955 yılında tutukladı. Sorgulama döneminde ve hapisanede çeşitli işkencelere maruz kaldı. On yıl hapsine karar verildi. Bir müddet sonra sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakıldı. Maruz kaldığı zulüm ve işkenceleri *Lemehat min hayatî* adlı eserinde dile getirdi.³⁷

Hapisten çıktıktan sonra kesintiye uğrayan eğitimine devam etti ve 1960 yılında diplomasını aldı. Doğduğu köye giderek hekim olarak göreve başladı. İslâm edebiyatçısı Kerime Şahin ile evlendi. Dört çocuğu oldu. 1965 yılında tekrar hapisaneye girdi. Sağlık sorunları nedeniyle 1967 yılında serbest bırakıldı. 1968 yılında Kuveyt'e giderek doktorluk görevine devam etti. Daha sonra Birleşik Arap Emirlikleri'ne geçerek Tıp Müsteşarlığı gibi idari görevlerde bulundu bu esnada tıp ile ilgili eserlerini yazdı. 1992 yılında emekli olup Mısır'a döndü ve yakalandığı amansız hastalıkla mücadele etmeye başladı. 1995 yılının Mart ayında Tanta hastanesinde vefat etti.³⁸

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Necîb Kîlânî'nin edebi kişiliğinin oluşmasında ve dünyaya bakışında, birçok etkenle beraber içinde bulunduğu ortam ve yaşadığı zaman diliminin etkili olduğu söylenebilir. Yazarın erken yaşlarında edebiyata geçişinin, romanlarındaki zengin alt

---

³⁷Ebu Zeyd el-Muqrî, *Necîb el-Kîlânî sîratuhu bi qalemihî* [https://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=\(Erişim_tarihi:_05/02/2021\).](https://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=(Erişim_tarihi:_05/02/2021).)

³⁸ İsmail Durmuş, "Necîb Kîlânî", *DİA.*, Cilt: ek 2, İstanbul 2016. s. 65.

yapının oluşmasına sebep olduğu karşımıza çıkmaktadır. Erken yaşlarda edebiyata başlayan yazar, ilme ve edebiyata olan ilgisinden dolayı çeşitli yazarların muhtelif eserlerini okumuştur. Necîb el-Kîlânî, okuduğu gazete ve dergiler vasıtasıyla birçok yazarı tanıma imkânı bulur. Eserlerini okuduğu yazarlar kendisini etkilemiş, edebî hayatının gelişmesine katkı sağlamıştır.³⁹

“Necip Mahfûz’un da ifade ettiği gibi Necîb el-Kîlânî, İslâm edebiyatının nazariyesine ilişkin olarak 1950’li yılların sonlarından itibaren yazmaya başladığı birçok eserle İslâmî edebiyatın teorisyeni sayıldığı gibi kırkın üzerinde romanı, çok sayıda hikâye ve tiyatrosuyla da İslâm edebiyatının uygulamasını yapmış bir ediptir. Genç yaşlarda eser telif etmeye başlayan Kîlânî, ilk eseri olan “*Beynâ eydinâ*” şiirini ihvan teşkilatının dergisinde lise yıllarında yayınlamıştır. Yine “*Nahve’l ‘Ulâ*” adlı şiir kitabını lisedeyken bastırmıştır.”⁴⁰

Necîb el-Kîlânî birçok ödül kazanmıştır. Bunların ilki hapisteyken kaleme aldığı “*et-Tarîku’t-Tavîl*” romanıdır. Bu romanıyla 1957 yılında Eğitim Bakanlığı birincilik ödülünü kazanmıştır. Bunun dışında birçok ödüle layık görülmüştür. Eserlerinin çoğu İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Farsça, Endonezca, İtalyanca ve İsveççe gibi dillere çevrilmiştir.⁴¹

“Yetenekli ve üretken bir yazar olan el-Kîlânî, edebî toplantı yerlerini yakından takip eden ve bu alanın bütün anlatı değerlerini en iyi şekilde kullanan biridir. Eserlerinin tamamında biçimi ve muhtevayı uyumlu bir değerle birlikte işleyen yazar, dönemin siyasî, sosyal ve kültürel değerlerini ele alıp işlemiştir. Özellikle de toplumun ilerlemesine olanak sağlayacağına inandığı erdem, iyilik ve hoşgörü gibi hem insanlığın hem de İslâm’ın önem verdiği “nur, sevinç, rıza, rahmet, tehlîl, bereket, tekbîr” gibi kavramlara eserlerinde fazlasıyla yer vermekteydi. Güçlü bir üsluba sahip olan edîb, mana ve lafız arasındaki ilişkiyi sağlam bir şekilde ortaya koyduğundan okuyucu tarafından zevkle takip edilmiştir. Arap Edebiyat dünyasını yakından takip eden müellif,

---

³⁹ Yazar hakkında hem ülkemizde hem de yurt dışında müstakil çalışmalar yapılmıştır. Biz burada yazarın edebî hayatına kısaca değineceğiz. Daha fazla bilgi için bk. Halil İbrahim Şanverdi, “Necîb el-Kîlânî’nin Türkçeye Çevrilen Eserlerinin Çeviri Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**) Ankara: Gazi Üni. Eğitim Bil. Enst., (2019), Ahmet Özdemir, “Necîb el-Kîlânî ve Romancı Kişiliği” (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Sivas: Cumhuriyet Üni., Sos. Bil. Enst., (2020), Fatma Betül Beyca, “Necîb el-Kîlânî Hayatı, Eserleri ve 20. yy. Arap Edebiyatındaki Yeri” (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul: M.Ü., Sos. Bil. Enst., (2008).

⁴⁰ el-Mukrî, **a.g.m.**

⁴¹ Durmuş, **a.g.m.**, s. 65.

eserlerinin tamamını, meramının anlatımı için kullanmıştır. Bu sebepten dolayı eserlerinin tamamında sade ve anlaşılır bir dil hâkimdir. el-Kîlânî, okuyucunun hayal dünyasında sağlam bir değerler topluluğu oluşturmak gayesiyle roman ve hikâyelerinde kullandığı betimleme ve tasvirî değerleri, somut gerçeğin inşası için kullanarak anlatılarında gerçekçi özellikleri ön planda tutmuştur. Sanatı, bütün eserlerinde mesajın iletimi için bir araç olarak kullanan el-Kîlânî, bu nedenle toplumda vuku bulan meseleleri daha kalıcı bir şekilde okuyucuya iletmek ve okuyucuda ciddi bir farkındalık oluşturma çabası içinde olmuştur. Bu durum sanat ve sanat eseri arasında var olan ilişki biçiminin onun eserlerinde amaç ilişkisini deruhte eden; “*Sanat sanat içindir*” anlayışının karşısında, “Sanat bir araçtır” diyen, “sanat toplum içindir” anlayışını benimsemesine yol açmış ve bu kabil eserlerinin tamamı, bu değerler çerçevesinde kaleme alınmıştır. el-Kîlânî, özellikle roman ve hikâye türlerinin İslâm dininin esas ve değerlerinin topluma iletilmesinde etkili bir araç olarak kullanılması düşüncesinden hareketle eserlerini kaleme almıştır. Yazarın temel düşüncesi, İslâm dininin ve medeniyetinin kodları çerçevesinde iyi ve kötü tiplerin ortaya konması gerekliliğidir. Bu sebepten hem romanı hem de hikâyeyi diğer türlerden daha ziyade önemsemiştir. el-Kîlânî, eserlerinin tamamında abartıdan ve laf kalabalığından uzak kalmıştır. Eserlerinde, anlaşılabilirliği kaybetmemek için kısa cümleler kullanmayı tercih eden yazar, eserlerinde: Kur’ân-ı Kerim’den âyetlere, Hadîslere, darb-ı mesellere, öğretici hikâyelere ve doktor olması hasebiyle tıbbî terimlere ve şiire yer vermiştir. Bunu yapmasındaki amacı ise şüphesiz okuyucuya mesajlar vermektir. Eserlerinde önemsedığı unsurlardan biri de mizahdır. Zira onun eserlerinde mizah, sorun çözücü temel bir unsur olarak yer almaktadır. Çünkü toplumun yaşadığı bütün sıkıntılarla beraber, hayatta, açık veya gizli eksikliklerin veya aksaklıkların ürettiği kimi mizahî yanların olduğunu görmek ve bunlara eserlerinde yer vermek, toplumu rahatlatacaktır. Aslında gülünç olanın, birtakım ciddiyetlikleri de içerisinde barındıracağı görüşündedir”.⁴²

Necip el-Kîlânî’nin edebiyat alanındaki kıymetli eserlerinin arka planına bakıldığında, yazarın hayatı bahsinde belirttiğimiz gibi yaşadığı toplumun önemli bir etken olduğu görülmektedir. Tahsil hayatında geçirdiği zaman dilimleri, bu zaman

---

⁴² Ahmet Özdemir, “Necib el-Kîlânî ve Romancı Kişiliği” (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., (2020), s. 31.

diliminde kurduğu dostluklar, karşılaştığı ve kendisini etkileyen olaylar işlediği konularda kendini gösterirken; diğer taraftan da Arap bireyinin yaşadığı kimlik sorunlarına, toplumun muhatap kaldığı büyük facialara tanıklık etmesine fırsat tanır.

1.3. ESERLERİ

Necip el-Kılânî'nin şiir, roman, edebiyat tenkidi, hikâye ve tıp gibi çeşitli alanlarda 100'e yakın eseri bulunmaktadır. Bunların 40 tanesi romandır. Biz burada romanların konu ve temalarına kısaca değinip, basım yeri ve tarihlerini vereceğiz. Roman dışındaki eserlerin sadece isimleri verilmekle yetinilecektir.

1.3.1. Romanları

1. *eť-Ŧarîķu't-ťavîl*; Yazarın kaleme aldđı ilk romanıdır. Hapishane yıllarında yazmıştır. Yazar bu eser sayesinde ilk dln almıştır. Bu dl 1957 yılı Mısır Eđitim ve đretim Bakanlığı dldr. Aynı roman ile 1959 yılında da Bakan Fethî Rığvân'dan dl alır. Hapishane yönetimi dln alması için Necîb'e birkaç saatliğine izin verir. Eser, 1959 yılında liselerde ders kitabı olarak okutulmuş ve *Ŧarîķu'l-emel* adıyla sinema filmi de çekilmiştir. el-Kılânî, bu romanında bazı toplumsal bozulmaları, sosyal şartları, Mısır'daki hayat pahalılığını tasvîr eder ve Mısırlı fakir bir ailenin çocuklarını okutmak için nelere katlandıklarını anlatır. Eser, 1960 yılında Kahire'de daha 1977 yılında Beyrut'ta basılmıştır.⁴³ Eser, Hasan Akay tarafından *Uzun Yol* ismiyle Türkçeye tercüme edilmiş, Petek Yayınları İstanbul'da basılmıştır.⁴⁴

2. *Kâtîl Ħamza*; Vahşî b. Harb'in şahsında kölelik psikolojisinin anlatıldığı tarihî bir romandır. Adeta günümüzde yaşanan modern kölelik anlatılmaktadır. 1972 yılında Arap Dili Birliği tarafından dl alan eser, Beyrût'ta basılmıştır.⁴⁵ Roman, *Hürriyet Uğruna* adıyla Muhammet H. Feyzi tarafından tercüme edilmiş olup Beka Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.⁴⁶

3. *Talâ'i'u'l-fecr*; Eserde, Mısırlıların İngiliz işgaline karşı verdiği destansı mücadeleler neticesinde İngilizlerin bozguna uğraması ve Mısır'ı tahliye etmesi tarihi olayı anlatılmaktadır. Eser, Beyrut'ta basılmıřtır⁴⁷. Muhammed Tasa tarafından *şafak*

⁴³ el-Kılânî, *eť-Ŧarîķu't-ťavîl*, Kahire: Dâru's-saĥva, 2015.

⁴⁴ el-Kılânî, *Uzun Yol*, Hasan Akay, (ev.), İstanbul: Petek Yayınları, 1984.

⁴⁵ el-Kılânî, *Ħatîlu Ħamza*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1935.

⁴⁶ el-Kılânî, *Hürriyet Uğruna*, Muhammet H. Feyzi, (ev.), İstanbul: Beka Yayınları, 1987.

⁴⁷ el-Kılânî, *Ŧalâ'i'u'l-fecr*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1960.

Akıncıları, adıyla Türkçeye tercüme edilmiş, Konya’da Esra Yayınları tarafından basılmıştır.⁴⁸

4. *En-Nidâ’ü’l-halid*; Roman, I. Dünya savaşı yıllarında halkın İngilizlere, köy ağalarına, sömürgecilere, yozlaşmaya karşı mücadelesini konu edinir. Eser, 1965 yılında Beyrut’ta basılmıştır.⁴⁹ Eser, Ahmet İyibildiren tarafından *Hürriyet Çılgılığı* ismiyle Türkçeye tercüme edilmiş, Uysal Kitabevi tarafından Konya’da basılmıştır.⁵⁰

5. *Ellezîne yahterikun*; Merkezden uzak bir köyün sağlık ocağına tayin edilen samimi bir doktorun, hastane idaresinin yolsuzluk üzerine kurdukları düzen ve diğer görevlilere karşı mücadelelerini hikâye etmektedir. Kahire’de basılmıştır.⁵¹

6. *er-Rebî’u’l-âsîf*; Şehir-köy etkileşimi, kültürel çatışma ve Şerşabe Hastanesi çalışanları arasında vuku bulan hemşireyi kapma yarışına dairdir. Hemşire köylü biriyle flört eder ama daha sonra kendi kültürüne uygun olan Doktor Remzi ile evlenir. Eser, Muessesetu’r-risâle tarafından Beyrût’ta basılmıştır.⁵²

7. *fi’z-Zalâm*; Romanda, hukuk fakültesi öğrencisi olan Ferid sevdiği kızla nişanlanır, diğer taraftan eğitimine devam eder. İhvanul Müslimin partisine üyedir, bundan dolayı tutuklanır. Mısır hapisanelerinde yapılan işkence ve dikta rejime karşı bir avuç insanın direnişini konu edinir. Bazı bölümleri Mısır radyosunda tiyatro eseri olarak yayınlanan eser, 1980 yılında Beyrût’ta basılmıştır.⁵³

8. *Leylu’l-ḥatâyâ*; Romanın konusu, çok yakışıklı bulduğu ve çok sevdiği kayınbiraderini yoldan çıkararak onunla birlikte olan yengesi Vehîbe’nin sonu gelmez arzularıdır.⁵⁴ Roman, 1961 yılında Dımaşk’ta yayımlanmış olup daha sonra kadın-erkek arasındaki ilişkiyi tasvîrde ileri gittiği için yazar tarafından yayımdan kaldırılmıştır.⁵⁵

9. *Nûru’llah I-II*; Eserde, İslâm davetinin zuhuru sırasında Müslümanların müşrikler ve Yahudilerle yaşadığı kanlı mücadeleler anlatılmaktadır. İslâm’ın doğuşu, yükselişi ve Mekke Fethîne kadar olan dönemi anlatır. İki ciltten oluşan eser, 1972

⁴⁸ el-Kîlânî, *Şafak Akıncıları*, Muhammet Tasa, (çev.), Konya: Esra Yayınları, 1996.

⁴⁹ el-Kîlânî, *En-Nidâ’ü’l-halid*, Kahire: Dâru’s-sahva, 2015.

⁵⁰ el-Kîlânî, *Hürriyet Çılgılığı*, Ahmet İyibildiren, (çev.), Konya: Uysal Kitabevi, 1996.

⁵¹ el-Kîlânî, *Ellezîne yahterikûn*, Kahire: Dâru’s-sahva, 2015.

⁵² el-Kîlânî, *er-Rabîu’l-âsîf*, Beyrût: Muessesetu’r-risâle, 1999.

⁵³ el-Kîlânî, *Fi’z-zalâm*, Beyrût: Muessesetu’r-risâle, 1994.

⁵⁴ Özdemir, *a.g.e.*, s. 106.

⁵⁵ Zafer Hemek, “Necîb el-Kîlânî ve Türkistan Geceleri Adlı Romanı”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., 2019, s. 47.

yılında Beyrût'ta basılmıştır.⁵⁶ Roman, Ali Nar, Salah Şerzad ve Sezai Özel tarafından *İlahî Nur* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş olup, Elif Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.⁵⁷

10. *'alâ Ebvâbi'l-Hayber*; Genel olarak Hayber savaşını, Yahudilerin felsefe ve düşüncelerini, Müslümanlara karşı tutum ve davranışlarını anlatır. Roman, Muessesetu'r-risâle tarafından 2001 yılında Beyrût'ta basılmıştır.⁵⁸

11. *'Azrâ'ü Cakartâ*; Romanda, Endonezya'daki komünist partisinin emelleri, bu emellerini gerçekleştirmek için giriştikleri darbe teşebbüsü ve buna karşı çıkan toplumun çektikleri, Üniversiteli genç bir kız olan Fatma'nın darbenin karşısında durarak bu girişimin başarısız olması için tüm gücüyle mücadele ettiği ve sonunda bir partili tarafından öldürüldüğü anlatılmaktadır.⁵⁹ Roman Ali Nar tarafından *Cakartalı Kız* ismiyle Türkçeye tercüme edilmiş Elif Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.⁶⁰

12. *ez-Zıllu'l-Esved*; Eserde, son nefesini inandığı dava uğrunda veren Müslüman bir Kral İyaso'nun birinci dünya savaşında Osmanlı'nın yanında durup sömürgeci devletlere ve içerdeki sultaya karşı verdiği özgürlük mücadelesi anlatılır.⁶¹ Bu eser, Ali Nar tarafından *Kara Gölge* adıyla Türkçe çevirisi yapılmış, Elif yayınlarından çıkarılmıştır.⁶²

13. *'Amâliqâtu's-şimâl*; romanda, Nijerya'lı Müslümanların, terörü devlet politikası haline getirenlere karşı açtığı kurtuluş mücadelesi anlatılır. Osman ile Camekâ'nın aşkını aktarır. Aşk, Tasavvuf, Mücadele ve Cihat konuları işlenir. Eser 1974 yılında Beyrut'ta yayımlanmıştır.⁶³ Bu eser, Ali Nar tarafından *Kuzey Kahramanları* olarak Türkçeye çevirisi yapılmış, Elif Yayınları tarafından İstanbul'da basılmıştır.⁶⁴

---

⁵⁶ el-Kılânî, *Nûru'llah*, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr, 2005.

⁵⁷ el-Kılânî, *İlahî Nur*, Ali Nar, Salah Şerzad, ve Sezai Özel, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2002.

⁵⁸ el-Kılânî, *'Alâ ebvâbi Hayber*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 2001.

⁵⁹ el-Kılânî, *'Azrâu Cakartâ*, Kahire: 1974.

⁶⁰ el-Kılânî, *Cakartalı Kız*, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2016.

⁶¹ el-Kılânî, *ez-Zıllu'l-esved*, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr,

⁶² el-Kılânî, *Kara Gölge*, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2016.

⁶³ el-Kılânî, *'Amâliqâtu's-şimal*, Beyrut: Muessesetu'r-risâle, 1974.

⁶⁴ el-Kılânî, *Kuzey Kahramanları*, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2002.

14. *Umer yazharu fi Kudüs*; Hz. Ömer'in Kudüs'e gelmesi ve kendi dönemindeki Kudüs ve Müslümanlar ile bugünkü Kudüs'ü ve Müslümanları karşılaştırması anlatılır. Kaybedilen öze dönme ve doğru yola girmeye yönlendirme amaçlanmıştır. Eser, 1971 yılında Beyrût'ta basılmıştır⁶⁵. Roman, *Ömer Kudüs'te* adıyla Abdullah Arslan ve Mehmet Ulu tarafından tercüme edilmiş olup Beka Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlanmıştır.⁶⁶

15. *Demun li-fağiri Sahyûn*; Romanda, Şam'da sadece Yahudilerin yaşadığı bir mahallede gerçekleşen garip bir cinayet anlatılır. Döneme ait çarpıcı gerçekler işlenir.⁶⁷ Bu eser, Ali Nar tarafından *Yahudinin Kanlı Çöreği* ismiyle Türkçe çevirisi yapılmış, Elif yayımlarından çıkarılmıştır.⁶⁸

16. *Liğâun, İnde Zemzem*; yaptığımız araştırmada eserin herhangi bir nüshasına ulaşamamıştır.

17. *er-Râyâtu Sevdâ*; roman, Abbasiler devletinin ilk yıllarında yaşanmış bir olayı ele alır. Yalan ile doğrunun, dost ile düşmanın birbirine karıştığı, her şeyin değerini yitirdiği bir dönemin gerçekleri işlenir.⁶⁹ Bu eser, Necat Çavuş tarafından *Sevginin Bedeli* ismiyle Türkçe çevirisi yapılmış, Beka yayınlarından çıkarılmıştır.⁷⁰

18. *er-Racul Ellezî Âmen*; roman, İslâm'ı tercih ederek Müslüman olan batılı bir gencin İslâm'ı araştırması ve hakikati bulma yolunda verdiği mücadele anlatılır. Hristiyan olan İryan Müslüman olan Şems ile evlenmek ister. Şems Müslüman bir kadının ancak Müslüman bir erkekle evlenebileceğini söylemesi üzere İryan hakikati araştırmaya başlar ve Müslüman olur. Şems İryan'a evlenme teklifinde bulunur, İryan Şemsin İslâm'a aykırı davranışlarından dolayı bu teklifi reddeder. Eser, 1993 yılında Tanta şehrinde yazılmış, Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.⁷¹

19. *Leyalî Türkistan*; Romanda, Komünist Çin Devleti tarafından 1930 yılında işgal edilen Doğu Türkistan'da Müslümanlara yapılan zulüm ve işkencelere karşı

⁶⁵ el-Kilânî, *Umer yazharu fi'l-Kuds*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1971.

⁶⁶ el-Kilânî, *Ömer Kudüste*, Abdullah Arslan, Mehmet Ulu, (çev.), İstanbul: Beka Yayınları, 1992.

⁶⁷ el-Kilânî, *Demun li fağiri Şuhyûn*, Beyrût: 1981.

⁶⁸ el-Kilânî, *Yahudînin Kanlı Çöreği*, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2016.

⁶⁹ el-Kilânî, *er-Râyâtu Sevdâ*, Kahire: Dâru's-sahva, 2012.

⁷⁰ el-Kilânî, *Sevginin Bedeli*, Necat Çavuş, (çev.), İstanbul: Beka Yayınları, 1993.

⁷¹ el-Kilânî, *er-Racul Ellezî Âmen*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 2005.

Türkistan halkının şanlı direnişi anlatılır. Eser, 1974 yılında Beyrût'ta basılmıştır⁷². Roman, *Türkistan Geceleri* adıyla Necat Çavuş tarafından tercüme edilmiş olup Özgün Yayıncılık tarafından İstanbul'da basılmıştır.⁷³

20. *Leyâli Suhâd*; romanda, bir asker-polis devletine dönüşen Mısır'da halkın yaşadığı sıkıntı, korku, kovuşturma, normalleşmeye çalışırken en yakınlarında koparılmalar anlatılır. Ayrıca ahlaki yozlaşma, ülkenin düştüğü rüşvet bataklığı sıradan insanların özgürlüklerinin ellerinden alınması dile getirilir⁷⁴. Bu eser, Elif Yayınlarından çıkarılmış, Selahattin Hacıoğlu tarafından *Uykusuz Geceler* ismiyle çevirisi yapılmıştır.⁷⁵

21. *Leyl ve Kûdban*; romanda, hapisane hayatı, İhvanul Müsliminin gördüğü işkence ve zulüm anlatılır.⁷⁶ Bu eser, Hüseyin Murat Arısal tarafından *Gece ve Demir Parmaklık* ismiyle çevirisi yapılmış, Uysal yayınlarından çıkarılmıştır.

22. *Emîratu'l-cebel*; Birleşik Arap Emirlikleri'nde bir dağda yaşayan Şuhûh adında bir kabilenin hayatı ve bu kabile reisinin kızı, kendisini tedavi eden doktora âşık olur ve doktorla birlikte yurt dışına kaçır. Bu kaçışla kabilenin batıl olan geleneklerine karşı verdiği mücadele anlatılır. Eser, 1998 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.⁷⁷

23. *Ricâlun ve ziâbun*; Romanda, fakir bir ailenin çocuğu olan 'Adil'in tahsil hayatında çektiği sıkıntılar, doktorlar arasındaki cereyan eden aşklar, devlet terörü tarafından el-İhvânul-Muslimûn'a bağlı doktorlara yapılan zulüm anlatılır.⁷⁸

24. *Rihletun ilallâh*; Eserde İhvân-ı Müslimîn teşkilâtına mensup kişilerin 'Abdunnasır döneminde çektikleri sıkıntılar anlatılır. Bir grup insan etrafında cereyan eden kanlı işkencelere rağmen kendilerini Allah'a ibadete verdikleri aktarılır. Roman, 1979 yılında Kahire'de basılmıştır.⁷⁹

---

⁷² el-Kilânî, *Leyâli Turkistân*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1974.

⁷³ el-Kilânî, *Türkistan Geceleri*, Necat Çavuş, (çev.), İstanbul: Özgün Yayınları, 2009.

⁷⁴ el-Kilânî, *Leyâli's-suhâd*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1986.

⁷⁵ el-Kilânî, *Uykusuz Geceler*, Selahattin Hacıoğlu, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2003.

⁷⁶ el-Kilânî, *Leyl ve Kûdban*, Kahire: Dâru's-sahva, 2012.

⁷⁷ el-Kilânî, *Emîratu'l-cebel*, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr, 2006.

⁷⁸ el-Kilânî, *Ricâlun ve ziâbun*, Kahire: Dâru's-sahva, 2012.

⁷⁹ el-Kilânî, *Rihletun ilallâh*, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr, 2005.

25. *Ra'su's-Şeytân*; Romanda 1952 devrimiyle ilgili yazarın düşünceleri, İngiliz emperyalizmi, ağalık-kölelik düzeni, marksist ve sosyalist Arapların felsefe ve dünya görüşleri anlatılır. Roman, 1969 yılında Beyrût'ta basılmıştır.

26. *Ramağan Ĥabîbî*; Roman, İsrail tarafından işgal edilmiş topraklar olan Sînâ Çölü ve Suveyş Kanalı'nın kurtarılması için Mısır halkının verdiği mücadeleyi anlatır. Ramağan Savaşı (Yom Kippur Savaşı) adıyla anılan 1973 yılındaki Araplarla-İsrail arasında meydana gelen savaşı konu alır. İsrail'in geçilemez dediği "Bar-Lev Hattı"nın bir gecede ele geçirilme olayını aktarır.⁸⁰

27. *Arđu'l-enbiyâ*; Roman, İngilizlerin Kudüs'ün anahtarlarını Yahudilere teslim ettiği, Yahudilerin Filistin topraklarını işgal ettiği yıllarda Filistin halkının bunlara karşı verdiği mücadele anlatılır.⁸¹

28. *el-Yevmu'l-mev'ûd*; Romanda, Mısır halkının ülkelerini işgal eden Fransa ve İngiltere'nin önderliğinde oluşturulan 7. Haçlı ordularına karşı verdiği savaşı anlatır. 1960 yılında Edebiyat ve Sanatı Koruma Yüksek Meclisi tarafından, en iyi roman ödülünü alır.⁸²

29. *Mevâkıbu'l-aĥrâr*; Romanda, Mısırın Napolyon tarafından işgal edilmesinden sonra halkın Fransızlarla olan mücadelesi ve bazı şahısların kahramanlıkları anlatılır. 1980 yılında Muessesetu'r-risâle tarafından Beyrût'ta basılmıştır.⁸³

30. *Ĥamâmetu's-selâm*; romanda, köyün zenginleri ile fakirler arasında gerçekleşen olayları anlatır. Zenginler, fakirlere zulmeder mallarını sömürüyorlardı fakirler Ezher öğrencisi gencin hutbesinden etkilenir ve bu zulüm ve sömürüye dur demek için zenginlerle karşı karşıya gelir. Toprak ağasının eşi arabuluculuk yaparak aralarını düzeltir. Roman Beyrût'ta basılmıştır.⁸⁴

31. *'Azrâu'l-ķarye*; yaptığımız araştırmada eserin herhangi bir nüshasına ulaşılammıştır.

32. *İmra'etu 'Abdi'l-Mutecellî*; roman, köylü bir şahıs olan 'Abdi'l-Mutecellî ticaretle ilgilenen Ummu Şabirîn adında bir kadınla evlenmesi ve kadının ticari

---

⁸⁰ el-Kîlânî, *Ramağan Ĥabîbî*, Kahire: Dâru's-saĥva, 2015.

⁸¹ el-Kîlânî, *Arđu'l-enbiyâ*, Kahire: Dâru's-saĥva, 2015.

⁸² el-Kîlânî, *el-Yevmu'l-mev'ûd*, Kahire: Dâru's-saĥva, 2015.

⁸³ el-Kîlânî, *Mevâkıbu'l-aĥrâr*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1997.

⁸⁴ el-Kîlânî, *Ĥamâmetu's-selâm*, Kahire: Dâru's-saĥva, 2015.

hırslarından dolayı aralarının açılması olayını anlatır. Ummu Şabirîn, köyde bir ticarethane açar, köyün ileri gelenlerine rüşvet vererek nüfuzunu artırır. Eser *I'tirâfâtu 'Abdi'l-Mutecellî* adlı romanın devamıdır.⁸⁵

33. *I'tirâfâtu 'Abdi'l-Mutecellî*; Romanda, il merkezinde metroda çalıştırılmak üzere getirilen kepçenin çalınması ve 'Abdi'l-Mutecellî'nin kepçeyi arama çıkması anlatılır. Simgesel bir romandır. Çalınan kepçe Ülkenin geleceğini temsil eder. Toplumun yozlaşması, dünyadaki sosyal ve toplumsal çürüme ironi bir dille anlatılır. Roman, Beyrût'ta basılmıştır.⁸⁶

34. *Memleketu'l-Bel'ûtî*; romanda, köy ağalarının köylüye yaptığı kötülük ve sömürüye karşı çıkan İbrahim'in mücadelesi anlatılır. Eser yazarın diğer bazı romanlarına konu ve olay bakımından benzerlik arz eder. Saḥve Yayınevi romanı, Kâhire'de birinci baskı olarak 2012 yılında basmıştır.⁸⁷

35. *Meliketu'l-'ineb*; eser, tamamen kendini işine adanmış, üzüm ticareti ve çiftçilik yapan genç bayanın hikayesi anlatır. Ezher öğrencisi olan Muhammed Hasbullah, cuma günü cemaate hutbe irat eder. Hutbede üzüm tacirlerin zekât vermediklerini, böylelikle fakirlerin hakkını gasp ettiklerini ifade eder. Hutbeden sonra kargaşa yaşanır. Ertesi gün Bera'im adındaki bayanın üzüm bahçesinde bir ceset bulunur. Cenazede bazı olaylar yaşanır, köyün ileri gelenleri hapse atılır. Bera'im, onları kurtarmak için büyük mücadele verir, bu uğurda ciddi sermaye harcar. Bera'im ile Muhammed Hasbullah evlenirler. Roman 1991 yılında Şerşabe köyünde yazılmış, Kahire'de basılmıştır.⁸⁸

36. *Ḳadıyyetu Ebu'l-Futûḥ eş-Şarkâvî*; Ebu'l-Futûḥ eş-Şarkâvî adlı bir şahsın başından geçen bir olay anlatılır. eş-Şarkâvî eğlenmek için sarf ettiği bir sözü polis tarafından yanlış anlaşılır ve eş-Şarkâvî hapsedilir. Hapiste gördüğü işkence ve zulüm siyasi mücadeleye girmesine neden olur. Roman, 2005 yılında Beyrût'ta basılmıştır.⁸⁹

---

⁸⁵ el-Kılânî, *İmra'etu 'Abdi'l-Mutecellî*, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.

⁸⁶ el-Kılânî, *'Abdu'l-Mutecellî*, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.

⁸⁷ el-Kılânî, *Memleketu'l-Bel'ûtî*, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.

⁸⁸ el-Kılânî, *Meliketu'l-'ineb*, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.

⁸⁹ el-Kılânî, *Ḳadıyyetu Ebu'l-Futûḥ eş-Şarkâvî*, Beyrût: Muessesetu'r-risâle 2005.

37. *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*; romanda, tıp fakültesi öğrenci olan bir doktor adayının sınavda başarısız olduktan sonra yaşadığı psikolojik durum anlatılır. Romanda, aşk, korku, adalet, zulüm, sevinç ve hüznün iç içe girmiştir. Eser Kahire'de basılmıştır.⁹⁰

38. *el-Ke'su'l-fârîga*; yaptığımız araştırmada eserin herhangi bir nüshasına ulaşamamıştır.

39. *Hikâyetu Câdallâh*; eser, hapisanede çalışan ve dünyevi hırslarına yenilerek çok zengin olma düşüncesiyle gayrı meşru işler yapan ve sonunda yakalanma korkusuyla intihar eden bir şahsın başına gelen olumsuz olayların hikayesi anlatılır. Roman, 1985 yılında Beyrût'ta basılmıştır.⁹¹

40. *Nihâyetun Tağiyyetun*; eser, Medine Valisi olan Hişam bin İsmâ'il el-Mahzûmî'nin valilikten azledilme olayını anlatır. Eser, Kahire'de basılmıştır.⁹²

1.3.2. Diğer Eserleri

Necîb el-Kîlânî'nin bu romanlarının yanı sıra başka pek çok alanda da eserleri bulunmaktadır.⁹³

⁹⁰ el-Kîlânî, *Ehlu'l-Ĥamîdiyye*, Kahire: Dâru's-sahva, 2012.

⁹¹ el-Kîlânî, *Hikâyetu Câdallâh*, Kahire: Dâru's-sahva, 2015.

⁹² el-Kîlânî, *Nihâyetun Tağiyyetun*, Kahire: Dâru's-sahva, 2015.

⁹³ **Divanları:** 1. el-Karyetü'l-'azrâ, 2. Eġâni'l-ġurebâ, 3. Keyfe elkâkî, 4. 'Asru's-şühedâ, 5. Muhâcir, 6. Nahve'l-'ulâ, 7. Lu'luetu'l-Ĥalîc, 8. Medînetu'l-kebâir, 9. Uġniyâtu'l-leyli't-tavîl. **Hikâye Kitapları:** 1. Dümû'u'l-emîr ve kısas uhrâ, 2. el-'Âlemü'd-dayyık ve kısas uhrâ, 3. Ġaden er-rahîl; ('Înde'r-rahîl), 4. Mev'idünâ ġaden ve kısas uhrâ, 5. Fârisü Hevâzin, 6. Hikâyâtü't-Tabîb, 7. el-Kâbûs ve kısas uhrâ, 8. ed-Dersu'l-aġîr, 9. Leyletu'z-zifâf, 10. Ricâlullah. **Diğer Eserleri:** 1. et-Ṭarîk ilâ İttihâd İslâmî, 2. Ĥavle'l-kıṣṣati'l-İslâmiyye, 3. Medġal ile'l-edebi'l-İslâmî, 4. es-Seġafetu fi dav'i'l-İslâm, 5. Ĥavle'l-mesraġi'l-İslâmî, 6. el-Mucteme'u'l-merîd, 7. el-Kıṣṣatu'l-İslâmiyye ve eseruhâ fi neşri'd-da've, 8. el-Edebu'l-islâmî beyne'n-nazariyyeti ve't-tatbîk, 9. el-İslâmiyye ve'l mezahibu'l edebiyye, 10. Edebu'l-etfal fi dav'i'l-İslâm, 11. Âfâku'l-edebi'l-İslâmî, 12. Riâyetu'l-musinnîn fi'l-İslâm, 13. Mustakbelu'l-'âlem fi sıhhati't-tıfl, 14. Nahve mesraġ İslâmî, 15. Tecrubetu'z-zatiyye fi'l-kıṣṣati'l-İslâmiyye, 16. Rihleti mea'l-edebi'l-İslâmî, 17. İhteris min daġtu'd-dem, 18. et-Tifûid, 19. Kıṣṣatu'l-îdiz, 20. et-Tesġifu's-sıhġi li't-tullâb ve efrâdi'l-muctema', 21. et-Taᡥşînu ve viġâyetu tıflık, 22. Fi rihâbi't-ṭıbbi'n-nebevî, 23. es-Şavm ve's-şihha, 24. ed-Dînu ve's-şihha, 25. el-Ġizâu ve's-şihha, 26. ed-Devâu silâhun zû ġaddeyn, 27. ed-Difteryâ 'aduvvu't-tufûle, 28. A'dâu'l-İslâmiyye, 29. Nahnu ve'l-İslâm, 30. el-İslâmiyyetu ve'l-kuva'l muğâdde, 31. Ĥavle'd-dîn ve'd-devle, 32. el-İslâmu ve ġareketu'l-ġayât, 33. Taᡥte râyeti'l-İslâm.

İKİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN “RAMAÐAN HÂBÎBÎ” ADLI ROMANININ TEKNİK VE TEMATİK YÖNDEN İNCELENMESİ

2.1. ESERİN TEKNİK YÖNDEN İNCELENMESİ

Romanda, Mısır halkının İsrail'e karşı işgal edilmiş topraklar olan Sînâ Çölü ve Suveyş Kanalı'nın kurtarılması için verdiği mücadele anlatılır. Ramadân Savaşı (Yom Kippur Savaşı) adıyla anılan 1973 yılındaki Araplarla-İsrail arasında meydana gelen savaşı konu alır. İsrail'in geçilemez dediği “Bar-Lev” hattının bir gecede ele geçirilme olayını aktarır.

Ana konusunu savaş, savaşın zorluklarının oluşturduğu romanda, dinî değerler yüklenerek sembolleştirilen ana karakter Aḥmed b. ‘Abdulfettaḥ’ın etrafında cereyan eden olaylar vasıtasıyla aşk, felsefe, din, ihanet, savaş, özgürlük konuları iç içe geçmiş bir şekilde işlenir.

Tarihte yaşanmış bir olayı anlattığı için tarihi bir romandır. “Tarihî roman, geçmişte belirli bir zaman diliminde olup bitmiş olayların, yaşantıların, belirgin dönemlerin, önemli kişilerin hayat hikayelerinin, tarihî gerçekliğe bağlı kalınarak, romancı muhayyilesinde zenginleştirilip yeniden üretildiği metindir. Tarihî romanda olaylar ve kişiler tarihten alınır, ancak bunlar olduğu gibi nakledilmek yerine belirli bir amaca göre yeniden düzenlenir, canlı yaşantı sahnesine dönüştürülerek sunulur.”⁹⁴

“Romanın adı, eserin içeriğini cazibeli ve etkili bir şekilde açıklamada, eserin özelliğini en kapsamlı bir biçim temsil etmesi bakımından önemli bir işleve sahiptir.”⁹⁵ *Ramaḍan Ḥabîbî* terkibi romanda meydana gelen savaşın ramazan ayında vuku bulması ve zaferle neticelenmesi, İslâm tarihinde ramazan ayında yapılan birçok savaşta Müslümanların galibiyet elde etmeleri, ana karakterin ramazan ayına özel bir sevgi beslemesinden dolayı romana isim olarak verildiği, isim ile roman içeriğinin birbirine uyum sağladığı, ismin romanı kapsamlı bir biçimde temsil ettiği tecrübe edilmektedir.

Tezimizin konusu olan *Ramaḍan Ḥabîbî* adlı romanı, elimizde bulunan nüshası Dâru’ş-şahve tarafından 2015 yılında Kahire’de basılmıştır. Eser, 143 sayfa olup, 18

⁹⁴ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2019, s. 222.

⁹⁵ Çetin, *a.g.e.*, s. 188.

bölümden oluşmaktadır.⁹⁶ Bu bölümde roman, Olay Örgüsü, Anlatıcı ve Bakış Açısı, Karakterler, Zaman, Mekân, Dil ve Üslûp, Anlatım Teknikleri olmak üzere toplam yedi başlık üzerinden incelenmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Olay Örgüsü

“Olay örgüsü, anlatının özel olarak, özenle ve belirli bir amaca göre biçimlendirilmesi, romanın bünyesini oluşturan ve bu bünyenin en küçük ögesi olan motiften kişiye kadar bütün elemanlarını içine alan bir yapıdır.”⁹⁷ “Olay örgüsü ya da kurgu, romanın bir bütün olarak ulaştığı estetik güzelliği sağlayan, kendi içinde parçalanamayan ve olması gereken son şeklini almış, tamamlanmış, mükemmel yapıdır.”⁹⁸ *Ramağan Habîbî* adlı roman incelendiğinde olayların çok başarılı bir şekilde kurgulandığı, verilmek istenen mesajın romanın tamamına ustalıkla serpiştirildiği görülür. Ayrıca bölümler arası bağlantı sağlam bir şekilde kurulmuş olup birbirini eksiksiz olarak tamamladığı görülmektedir. Roman, on sekiz bölümden oluşmaktadır.

Romanın konusu savaş üzerine kurulmuş, Mısır’ın yaşadığı siyasi, iktisadi, askeri zorluklar yanında dinî, ahlaki ve kültürel meseleler, Arap toplumunda yaşanan kimlik sorunları ve aidiyetsizlik gibi temel problemler de romanda işlenmiştir. Nitekim roman boyunca bahsi geçen şahıslara bakıldığında Arap toplumunda bir kesimin temel karakteristik özelliklerinin kabaca verildiği söylenebilir. Romanın kahramanı Aḥmed ve ailesinin yaşadığı sıkıntılar, verdikleri mücadele ile toplumun ideal yönünü sembolize ederken, Fetḥî ise problemleri tarafını yansıtır. Celîle, iki grup arasında kimlik bunalımı yaşayan, doğru ile yanlış arasında bocalayan grubu temsil etmektedir.

Celîle, Aḥmed ‘Abdulfettaḥ’ın aşktan neler çektiğini bilmiyordu. Bildiği tek şey Aḥmed’in edebiyat fakültesi felsefe bölümünden bir yıl önce mezun olduğudur. Henüz herhangi bir kurumda işe başlamamış olup yakın zamanda askere gidecektir. Celîle, özel bir okulda Sosyal Hizmet Uzmanı olarak çalışmaktadır. Aḥmed, Celîle’nin komşusudur. Celîle ile evlenmek niyetindedir. Zaman zaman gizli olarak sevgi dolu bakışlarla onu izler. Celîle’ye göre bu zayıf duygunun sevgi olması mümkün değildir. Yarı resmi teklifler onun gururunu doyumlamakta, ihtiraslarını karşılamamaktadır. Ancak, Aḥmed

---

⁹⁶ Bundan sonra köşeli parantez içinde verilecek olan sayfa numaraları ile metne yapılacak göndermeler, aksi belirtilmedikçe eserin bu baskısına aittir. Necîb el-Kilânî, *Ramağan Habîbî: Dâru’s-Şahve*, 2015.

⁹⁷ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1- Romanın Unsurları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018, s. 71.

⁹⁸ Çetin, *a.g.e.*, s. 191.

ile evlenme konusunda gelgitler yaşamakta, kesin bir şekilde de onu reddetmemektedir. Onu nişanlanma arzusuna, evlilik hayalleri kurmaya ve annesinin isteklerini yerine getirmeye sürükleyen, masum bir teselliden başka bir şey değildir. Aḥmed’i kesin olarak geri çevirmesi; hayatın zorlukları, sırları, oyunları hakkında az bir bilgiye sahip olan, temiz ve masum bu gence merhametsizlik anlamına gelebilirdi. [s. 3].

Bir gün Celile, Aḥmed’i asker tıraşı olmuş bir halde karşısında görür. Bu değişime rağmen onu sakın yüzünden hemen tanır. İçinde bir daralma hisseder, sonra Aḥmed ile erkek kardeşinin arkadaşı Fethi’yi karşılaştırmaya başlar. Fethi’nin uzun faulleri ve uzun saçları vardır. İthal malı irice bir sigara içmektedir. Karmaşık duygular hisseder, hafifçe gülüp, başını yere eğer. Aḥmed ise kendisine gösterilen koltukta kıılmadan oturmaktadır. Aḥmed evlenmek istediğini dile getirir. Celile, Aḥmed’e kendisinin asker olduğunu hatırlatıp uzun zaman askerde kalacağını ileri sürmüştür. Şu an evlilikten bahsetmenin mümkün olmadığını, Aḥmed ise aşkın sınır tanımadığını söyler. Celile, sözü farklı alanlara çekerek konuyu dağıtır. [s. 7].

Aḥmed, ondan ayrıldı ve yürümeye başlamıştır. Birliğine katılmak için bineceği trenin kalkışına iki saatten az bir zaman vardı. Celile’nin etkileyici gözleri hatırına gelir. Sözleri Aḥmed’in fikir ve duyularının hareketlenmesine sebep olmuştur. Onu hayal etmeye başlar. Kendine, “Neden bu kız?” diye sorar. Bu soru yıllarca cevapsız kalacaktır. Sonra dedesinin musibetler karşısındaki metaneti ve kendilerine bu konuda tavsiyelerini hatırlar. Tren süratle yoluna devam eder. Aḥmed pencereden yol boyu uzanan uçsuz bucaksız yeşil araziye ve nihayetsiz masmavi gökyüzünü seyretmektedir. Aniden düşman askerleri aklına gelir. Kendilerine bir tuzak kurmuş olabilirlerdi. Önceleri çok defa sandalla veya yüzerek kanalı geçmiştir. Mayınlara ve tel örgülerine takılmadan emniyetli bölgelere ulaşmış, kahramanlıklar göstererek düşman hakkında bilgi toplamıştır. Arkadaşları, “kahraman” diye nida etmişlerdi. Celile, Aḥmed’in evlilik konusunda ciddi olduğunu biliyordu. Acaba başka emelleri, idealleri mi var? Evlilik bunlara engel değil. Yoksa başka biri mi var? Bu konu özgürdür. Kendimi ona zorla sevdiremem, diye düşünmeye başladı Aḥmed. Sonra Allah’a teslim olmakta huzur, mutluluk ve emniyet buluyorum, dedi. Gözlerinden yaş akıyordu. Tren yoluna süratle devam ederken, rüzgâr Aḥmed’in yüzüne çarpıyor göz yaşlarını alıp ufukta kayboluyordu. [s. 11].

Celîle'nin kendine has bir görüşü vardı. Her olayı, her konuyu, her kişiyi en ince detayına kadar incelemeyi, her problemi çözmek için mücadele etmeyi zaruri görürdü. Bu özelliğinden gurur duyuyordu. İnsanların aksini düşünmelerini umursamıyordu. Bütün bunlara rağmen Celîle, son günlerde bazı sıkıntılar yaşıyordu. Bu sıkıntılarını gizlemeye, unutmaya çalışıyor, fakat Ahmed'in sureti hayalinde canlanıyordu. Asker tıraşı olmuş kel kafası, saf ve durgun yüzü, keskin bakışları, hiçbir şey anlayamadığı gizli duyguları kafasını kurcalıyordu. Annesi kızının gergin halini fark edip bu halin hoşuna gitmediğini söyler. Celîle, çok çalıştığını ileri sürer. Diyalog ilerledikçe felsefi tartışmaya dönüşür. Celîle, psikologlar ve sosyologların zamanın peygamberleri olduğunu iddia eder. Annesi bu söze çok öfkelenir. Şöyle cevap verir:

Ey Celîle! Hangi hakikat? Hepiniz... Bizler sürekli psikolojik kompleks ve psikolojik hastalıklardan bahsederiz. Çözümleme, telkin ve çöküntü gibi psikolojik konuları konuşuruz. Lakin senin peygamber olarak gördüğün, şu sahte nebilerden tek bir tanesi bile, bu tür hastalıklara derman bulduğunu görmedim. (s. 12).

Celîle olduğu yerde kalakalmıştı. Dünyanın dört bir yanında bulunan hastaneler psikolojik sorunları olan hastalarla doluydu. Halasının oğlu sınava girmekten korkuyordu. Edebiyat fakültesinde bir arkadaşı uzun zamandır depresyona girmişti. Amcası vesveseye yakalanmış kalp ilacı kullandığı an öleceğini düşünüyordu. Yüzlerce örneği vardı. Bu konudaki ilmi disiplinlerin bir kuruntudan ibaret olması mümkün müydü? Bu tartışma çok ileri bir seviyeye ulaşır. En nihayetinde Celîle, peygamberlere artık inanmadığını söyler. (s. 13).

Celîle, hızlı bir şekilde evden dışarı çıkar, Nil Nehri kıyısında bulunan gazinoda kendisini bekleyen Fethî ile buluşur. Fethî, Celîle'yi dışarda karşılar ve eğilerek elini öper. Bu durum Celîle'nin hoşuna gider. Bir erkeğin karşısında eğilip elini öpmesi kibrini arttırmıştır. Fethî, bira, Celîle, meyve suyu sipariş verir. Sonra Fethî, pazardaki fiyat belirsizliği hakkında konuşmaya başlar. Özellikle viski fiyatlarından, karaborsadaki Hint filmlerin biletleri, Arap zengini olan adamın yaz tatili için Mısır'a geldiğinde kendisiyle yaptığı arkadaşlıktan bahseder. Sözü aşka getirir. Aşk hakkında konuşurlar. Fethî bir ara Celîle'nin yanağından öper. Celîle bundan dolayı sinirlenir ve Fethî'ye bir tokat atar. Fethî, dans edelim teklifini yapar. Celîle, kendisine ne zamana kadar devam edeceğini sorar ve evlilikten söz eder. Fethî, evliliğin toplumsal bir

hapishane olduğunu ifade eder. Şimdilik eğlenmemize bakalım, der. Celile, onun tam tersini düşünmektedir, ona göre evlilik bir zorunluluktur. Fethî, Celile'ye dönüp "Ahmed hala peşinden koşturuyor mu?" diyerek Ahmed'den bahsetmeye başlar. Onu küçümseyerek vatan, din ve savaş hakkındaki görüşlerini mide bulandırıcı olarak niteler. Kendisinin bu hastalıktan kurtulduğunu söyler. Polis tarafından dayak yiyip aç kaldıktan sonra vatan ve milliyetçiliği bir kenara bıraktığını, arkadaşının halk düşmanlarına özgürlük yok diyerek yüzüne tükürmesi ile tamamen soğuduğunu ve artık sadece kendi çıkarları için çalıştığını söyler. Fethî'ye bu süreçte herkes saygı duymuş, polis bile ona yemek ısmarlamıştır. Celile, birkaç kuruş para ve bir tavuk yemeği için vatanı satan adı birisi olduğu karşılığını verir. Fethî, kardeşin Abdussamed askere gitmemek için bir yol arıyor. Askerden muaf tutulması için sol elinden iki parmağını kesmeyi düşünüyoruz diye cevap verir. Celile, ayağa fırlar ve Fethî'nin bağırmasına aldırmadan gazinoyu terk eder. Yolda yürürken düşünmeye başlar. Önünde iki yol vardır: gece ile gündüz, doğruluk ve yalan, hayırla şer, Ahmed ile Fethî. İnsanların sıkıntılarına çözüm üretirken kendi problemini çözemediğini fark eder. Ahmed'e kendisiyle evlenmenin mümkün olmadığını söylemek kendisine çok ağır geldiğini kesin olarak anlamaktadır. (s. 20).

Romanın baş kahramanlarından Ahmed askerler arasında en ön safta yer almaktadır. Bir saldırı için gönüllüler istendiğinde her seferinde Ahmed herkesten önce öne çıkar. Adeta ölüme meydan okumaktadır. Birçok kahramanlık gösterir. Arkadaşları cesaretinin sırrını sorduklarında o, korkunun ecele faydasının olmadığını, ölümün dünya ile ahiret arasında bir geçit olduğu karşılığını verir. Romanın bir başka kahramanı olan kardeşi hayata aşık, grip olmaktan bile korkan bir adamken, 1967 savaşında şehit olmuş, karısı çocuklarını bize bırakarak başka biriyle evlenmiştir. Bu iki kahramanın annesi ise 'nin ölmediğine ve hala geri dönecek umuduyla yolunu beklemektedir. Romandaki baba karakteri siyasî tutuklu olup kendisiyle kimseyi görüştürmezler. 'nin ölüm haberi babasına verilememiştir. Ahmed çok sıkıntılar çekmiş, artık sürekli kâbus görmektedir. (s. 22).

Kanalın karşı tarafında on binlerce düşman askeri, çok dikkatlice hareket etmekte, mevzileri kum torbaları ve dikenli tellerle tahkim etmektedir. Düşman birliklerinin elinde çok sayıda füze bataryası, bölgenin çeşitli yerlerinde konuşlanmış tanklar, muhtelif araçlar ve gizli havaalanları vardır. Ahmed; vatan, özgürlük ve evlatlarının

gelecekleri adına savaştığı için mutludur. Askerler kendi aralarında düşmana nasıl galip geleceklerini tartışırlar. Aḥmed zaferin ancak Allah'ın yardımıyla mümkün olacağını söyler. Her gece rüyasında düşmanı mağlup ettiklerini, düşman askerlerin kendisine yalvardıklarını görür. Savaşı kazanacaklarını ve Celîle ile evlenip ona dini öğreteceğini dile getirir. (s. 26).

Aḥmed annesinin yüksek tansiyon hastası olduğunu biliyordu. Bunun en büyük sebebinin babasının sürekli tutuklanması, evin geçiminin omuzlarına yüklenmesi, ailenin geçimini sağlamak için verdiği mücadele ve kardeşi 'nin 67 savaşında şehit olmasıdır diye düşünür.

Askerler kendi aralarında savaşın çıkıp çıkmayacağına dair tartışırlar. Çavuş 'İrfan, Aḥmed'e savaşın çıkma ihtimali hakkında görüşünü sorar. Aḥmed, savaşın başlayıp başlamaması umurunda olmadığını, kendisinin kurban olmaya hazır olduğunu söyler. Arap topraklarını düşman işgalinden kurtarmaları gerektiğini vurgular. (s. 29).

Aḥmed'e Kahire'den bir mektup gelmiştir. Mektubu okuduğunda gözlerine inanamaz. Babası serbest bırakılmıştı. Annesi duruma çok sevinir, bu esnada felç geçirmiş, bedeninin yarısı tutulmuş ve dili kekeme olmuştur. Aḥmed kumlara uzanıp hayal kurmaya başlar. Kapıyı çalar, annesine babasına sarılıp ağlar. (s. 31).

Aḥmed, babasına kavuşmuştur. Babasının suçsuz olduğu çok geç anlaşıldı. Fakat hapiste geçirdiği uzun yıllar ve bu zaman zarfında gördüğü işkence ve zulüm saçını sakalını ağartmıştı. Karşılıklı uzun uzun hasret giderirler. Aḥmed odasına çekilir. Yatağına uzanır ama savaş, annesinin hastalığı ve Celîle'nin durumu aklını meşgul etmektedir. Babası ile hayali bir konuşma gerçekleştirir: "Babacığım! Ülkemizde yeni bir savaş olacak. Yakın zamanda gönlümüz mutlulukta dolacak. Annem hastalığından iyileşecek. Kim bilir? Belki büyük bir savaşa gireceğiz ve uzun zamandır beklediğimiz zaferi elde edeceğiz. Celîle razı olup benimle evlenecek. Ben onu seviyorum." (s. 38).

Celîle, farklı nazariyeler arasında hala cevap bulamamış, asırlarca filozof ve dîn âlimlerinin zihnini karıştırmış olan düşüncelere dalar. İnsan fiillerinde özgür mü? Değil mi? Kendisinin felsefe kitaplarında yazılan bazı fikirlere esir olduğunu hissetmeye başlar. Kendi şahsi tecrübelerine dayanarak hayatını yaşamak istemektedir. Daha sonra komşularına hapisten çıktığı için tebrik etmek aklına gelir. Celîle kardeşi ' Abdussamed ile birlikte komşuları olan ' Abdulfettâh efendiye ziyarete gider. (s. 39).

Misafirleri Aḥmed karşılar. Ev sahipleri ile misafirler arasında koyu sohbet başlar. Geçmişten, bugünden, savaştan, düşman güçlerinden, teknolojidenden, zaferden, özellikle şehadetten, askerlerin şehit olma uğruna nasıl savaştıkları ölüme aldırılmadan cepheden cepheye nasıl koştuklarından uzun uzun konuşurlar. [s. 42].

Misafirler kalkmak için izin isterler. Aḥmed, Celîle'ye dönerek evlilik hakkında görüşlerini sorar. Celîle düşünmek için zamana ihtiyacı olduğunu söyler. Eve dönerken yolda 'Abdussamed, artık askere gitmekten korkmadığını, askere gitmeyi heyecanla beklediğini söyler. Aḥmed'in konuşmaları kendisini etkilemiştir. [s. 45].

Fethî sürekli yurt dışına Lübnan'a gidip geliyordu. Bu defa Celîle'nin kendisine eşlik etmesini ister. Celîle, başta gitmek istemese de Fethî, bütün masrafları kendisinin karşılayacağını söyleyip ısrar edince kabul eder. Beyrut'ta üç hafta kadar bir zaman kalırlar. Beyrut sokaklarını, caddelerini, dağlarını, ormanlarını, turistik yerlerini gezip eğlenirler. Fethî, bazı kişilerle gizli gizli buluşur. Saklı bazı işler çevirmektedir. Bir ara Aḥmed'den bahsederler. Fethî, Aḥmed'in dünya işlerini anlamayan bir ahmak olduğunu söyleyerek dalga geçer. Celîle, ona karşı çıkar ve Aḥmed'in içinde yaşadığımız dönemin inşa edilmesine katkı sağlayan bir şahsiyet olduğunu savunur. Dönüşte Kahire Havalimanı'nda polis Fethî'yi yakalar. Celîle, polis sorgusunda kendisiyle sadece arkadaş olduğunu hiçbir şeyden haberi olmadığını söyler. Polis, Celîle'ye kendisinin suçsuz olduğunu bildiklerini, lakin arkadaş seçerken çok dikkatli olması gerektiğini ve gitmekte serbest olduğunu söyler. [s. 54].

Ramazan ayı başlamıştır. 'Abdulfettâh tutukluluk döneminde Ramazan ayı girdiğinde gündüzleri oruç tutup geceleri namaz kılarak Allah'tan yardım dilediğini ve Allah'ın yardımıyla hapisanedeki işkence ve sıkıntılara göğüs gerdiğini dile getirerek bu ayı çok sevdiğini ve hürmet gösterdiğini açıklar. Aḥmed ve annesi de aynı duyguları paylaşırlar. Aile hep birlikte el açıp Allah'a yalvararak dua ederler. Aḥmed, dışarı çıkar. Kahire caddelerinde ve meydanında ramazan için yapılan hazırlıkları seyrederek. Ramazan ayında İslâm'ın önemli savaşlarının zaferle sonuçlandığını düşünür. Bedir savaşı bu savaşlardan biridir. Daha sonra Celîle ile Ramazan'da tanıştıklarını hatırlar ve ona ziyarete gider. Celîle ile Lübnan hakkında konuşurlar. Sonra Aḥmed, Fethî'nin durumunu sorar. Celîle, onun adını bile duymak istemediğini, kendisiyle geçirdiği vaktin hata olduğunu ve hangi suçtan tutuklandığını bilmediğini söyler. Yaşadığı kötü

tecrübeden dolayı erkeklerin tamamından nefret etmeye başladığını dile getirir. Bunun üzerine Aḥmed ile Celile arasında felsefi bir tartışma başlar. Tartışmanın sonunda Celile, Aḥmed'in görüşlerinin çok isabetli olduğunu kabullenir. Aḥmed tekrar meydana iner. [s. 62].

Aḥmed, o gün çok garip duygular içindedir. Aşırı susamıştır. Gece sahura kalkmamış bir şey yiyip içmeden oruç tutmaktadır. Sürekli Kanalı karşı tarafını gözetlemektedir. Karşı tarafa sessizliğin hâkim olduğunu görür. Yahudilerin Gufran günü diye isimlendirdikleri ve o gün her türlü işi haram saydıkları gündür. [s. 63].

Aḥmed, bugünün (Ramazan'ın 10. günü) önceki günler gibi olmadığını hissediyordu. Akşam farklı bir rüya görmüştü. Rüyaların gerçekle bir bağlantısı vardı. Hz. Yusuf'un rüyası, Hz. Muhammed'in (s.a.s) rüyası gibi. Kendi şahsi tecrübeleri de vardı. Sadık rüyalar da görmüştü. Tam bu esnada arkadaşı 'İrfân yanına yaklaşır, vakit geldi der ve eliyle işaret ederek kanala bakmasını söyler. Aḥmed, gözlerine inanamaz kanal boyunca yan yana dizilmiş botlar, karşıya geçmek için askerleri beklemektedir. Aḥmed botlara doğru koşar, tuttuğu botu öpmeye başlar ve uzun zamandır bekledikleri günün geldiğini, bugün Allah için savaşıacaklarını ve şehit olmak istediğini söyler. Allahu Ekber, Allahu Ekber diye tekbir getirmeye başlar. Sesi boğuk çıkmaktadır. 'İrfân hemen eliyle Aḥmed'in ağzını kapatır. Askerlerin çok endişeli olduklarını bunun için bu durumun gizli olması gerektiğini söyler. Aḥmed'i bir heyecan sarmıştır, alnından terler akmaktadır. 'İrfân'a dönerek dün gece rüyasında Hz. Muhammed'i gördüğünü ve peygamber efendimizin kendisine sizinle beraberim dediğini, aktarır. Bugün oruç tutanların savaşı. İftarı karşı yakada açacağız inşallah. 'İrfân, iftarını karşı yakanın toprağı ile açacağını söyler. Aḥmed, karşıya geçmiştir. Silahlarla donanmış bir şekilde ellerini semaya kaldırarak Hz. Muhammed'in Bedir günü yaptığı duayı okur. [s. 68].

Aḥmed, silahını ve azığını alıp hücum botuna binerek karşıya geçer. Ramazan ayının onuncu gününde güneş batmak üzereyken askerler hareket eder. Gece boyunca bu geçiş devam eder. Savaş en acımasız yüzünü göstermektedir. Aḥmed ve arkadaşları üzerlerine sıkılan kurşunlar, dikenli teller, patlayarak her tarafı toz duman içinde bırakan mayınlara aldırmandan ilerlerler. Dağ gibi iri kum tepelerinden yaptıkları mevzileri aşarak geçilemez denilen "Bar-Lev" hattına girerler. Aḥmed, şiir okuyarak coşkulu bir şekilde çarpışmaktadır. Bazı mevzileri dinamitle patlatarak ele geçirirler. Bu

mevzideki düşman askerleri ikna ederek esir alırlar. Bu esirlerden kalenin girişi, çıkışı, kalede bulunan asker sayısı, dinlenme saatleri, yemek saatleri, erzak ve mühimmat depoları, askerlerin kullandıkları silahlar ve sayıları hakkında bilgi alırlar. Düşman askerleri tüm bu bilgileri canlarının bağışlanması karşılığında vermiştir. Esirler arasında bulunan bir komutan, Arapların kanalı geçmelerinin imkânı yok, kanalı geçmeye çalışanların kanalda ölmesi gerekirdi, bu nasıl olur. Bu bir mucize diye mırıldanır. Ahmed, akşam ezanını okur. Bir kısım arkadaşıyla birlikte akşam namazı kılar. İftar edilir. ‘İrfân eğilerek toprağı öper ve diliyle dudaklarını yalar. İşte yeminimi yerine getirdim, der. [s. 72].

Ahmed, arkadaşlarıyla savaş hakkında konuşur. Bazı arkadaşlarının şehit olduğu haberi gelmiştir. Ahmed, onların ölmediklerini Allah katında rızıklandırıldıklarını ayet ve Hadislerle anlatır. Düşman askerlerden biri, bazı Müslüman askerlerin beyaz elbise giyerek savaştığını söyler. Ahmed, kendisinin hayal gördüğünü iddia etmesi üzerine, esir asker ciddi olduğunu ve her şeyi kendi gözleriyle gördüğünü ısrarla söyler. [s. 77].

Arap orduları her taraftan kanalı aşip Sînâ bölgesine varırlar. Bar-Lev hattının düştüğü haberi tüm Arapları sevindirir. Sömürgeci Yahudi çevreleri korku sarmış, özellikle Suriye ordusu Golan bölgesine girmiş, bu savaşta Irak, Cezayir, Mağrib, Sudan, Suud, Libya ve Kuveyt kuvvetleri Mısır’a destek vermiştir. [s. 78].

Bu savaşta diğer savaşların aksine insanlar huzur içindedir. Herkes günlük işinde, aşırı fiyat artışı, karaborsa vb. süreçler yaşanmamış olup; daha önce görülmemiş bir şekilde suç oranları da düşmüştür. Halk orduya destek olabilmek için daha çok üretmeye başlamış ve milli duygular bütün gönülleri kaplamıştır. [s. 79].

Savaş gittikçe sertleşir. Düşman askerleri geride yiyecek ve silah depoları, kullanmaya elverişli yeni tanklar ve çok sayıda esir düşen asker bırakarak geri çekilir. İsrail yetkilileri bu konuda birbirlerini suçlarlar. Amerika İsrail’e yardım eder. Daha önce savaş meydanlarında görülmemiş silahlar verir ve tüm dünyada İsrail için seferberlik ilan eder. Buna karşılık Arap Ülkeler petrol üretimini durdurma kararı alırlar. Dünya büyük bir savaşın eşiğine gelmiştir. Avrupa ve Amerika’yı petrol korkusu sarar. [s. 81].

‘Abdusselam, insanların kulaklarını radyoya dayadıklarını, kadınların düşman uçaklarının alev alarak düştüğünü gördüklerinde zılgıt çaldıklarını ve genç yaşlı, kadın

erkek herkesin orduya katılmak için askerlik merkezine başvurduklarını görür. İnsanlar önceki husumetlerine son vermiş, aralarındaki küskünlükleri silmiş, kin ve nefret duygularını bir kenara bırakarak birbirlerine sarılarak memleket müdafaasına koşmuşlardır. ‘Abdüselam, bir an önce orduya katılacağını, Celîle de hemşire olarak orduya katılmak isteğini söyler. Kapı çalınır, gelen kişi Celîle’ye Fethî’nin kendisiyle görüşmek istediğini bildiren bir telgraf uzatır. Celîle görüşmek istemez. Gelen kişi bu görüşmenin devlet açısından önemli olduğunu ve görüşmeye gitmesi gerektiğini belirtir. Celîle istemeyerek görüşmeye gitmeyi kabul eder. [s. 84].

Celîle, hapishaneye gider. Hapishane koridorlarından geçerken çok utanır. Tutuklular savaş ne durumda diye fısıldarlar. Allah bizimle diye cevap verir. Gardiyan onu önce müdür odasına daha sonra Fethî ile görüşecekleri odaya götürür. Biraz bekledikten sonra Fethî gelir. İyice zayıflamış, korku ve endişeden gözleri çökmüş, perişan bir haldedir. Celîle’ye sarılır. Celîle ondan tiksindir. Fethî, tüm akraba ve arkadaşlarının kendisini terk ettiğini yapayalnız kaldığını bundan dolayı bunalıma girdiğini söyler. Celîle, bundan kurtulmanın tek yolunun Allah’a sığınmak, günahlarından tövbe etmek ve bildiklerini itiraf etmesi gerektiğini ifade eder. Fethî, bunu senin için yapacağım, der. Celîle, bu duruma nasıl düştüğünü sorması üzerine Fethî, o zamanlar mal mülk, makam sarhoşluğu içinde olduğunu, bunun dışında bir şey düşünmediğini ve bunların kalıcı olacağını ve asla yakalanmayacağını düşündüğünü söyleyip, sinir krizi geçirmeye başlar. Gardiyanlar hemen onu dışarı alır ve sakinleştirici iğne yapması için doktora götürürler. Celîle, müdüre orduya katılacağını, kanal bölgesine gideceğini ve bir daha görüşmeye gelmeyeceğini söyler ve hapishaneden ayrılır. [s. 93].

Ahmed, biraz uyuduktan sonra uyanır. Gece olmasına rağmen savaş tüm hızıyla devam etmektedir. Ahmed, radyoyu açar ve dinlemeye başlar. Haberlerde düşman ordusunun hezimete uğradığını, geri çekilmek zorunda kaldığını, geride birçok esir ve silah bıraktığını, Arap ordusunun benzeri görülmemiş bir şekilde tank savaşına giriştiğini ve Mısır füzelerinin düşmana ait savaş uçaklarını düşürdüğünü nakleder. Ahmed, düşmanı arkadan vurmak gerektiğini komutanına iletir. Komutan bu işin çok tehlikeli olduğunu ve fark edildikleri an öldürüleceklerini söyler. ‘İrfân, uçaklar bombalama yaparlarsa düşman bu zaafını fark eder ve ona göre tedbir alır. Bizim bu işi halletmemiz lazım der. Komutan, o zaman çok dikkatlice gidip alana mayın ve zaman

ayarlı bombalar döşeyin. Sizi fark ettiklerinde geri çekilin onlar peşinize düştüklerinde mayınlara basar, saatli bombalar patlar siz de kurtulursunuz. [s. 96].

Ahmed, yirmi arkadaşı ile birlikte harekete geçerler. Ahmed arabanın önünde sağ teker üzerinde durmakta sol tarafta başka biri durmaktadır. Diğerleri arabanın içindedirler. Kum tepeleri arasında seyreden araç zorlukla yol alır. Düşmanın her türlü sevkiyatının yapıldığı yolların kesiştiği noktaya geldiklerinde Çavuş, burası yolların kesiştiği yerdir der ve buraya tuzakları kurmaları gerektiğini söyler. Arabayı bir kum tepesi arkasına saklayıp kamufle ederler. Sonra tekrar toplanacakları yer ve zamanı belirlerler. Herkes cebindeki Kur'ân'ı çıkarıp biraz okuduktan sonra helalleşip gruplar halinde dağılır. Belirlenen vakit dolduğu zaman askerler buluşma yerine döner. Aniden bir patlama sesi duyurulur. Bir bomba patlar ve bir asker şehit olup, iki asker yaralanır. Yaralı askerler derhal arabaya alınır. Çavuş herkesin gelip gelmediğini sorar. Ahmed'in dönmediği cevabını alır. Biraz bekleyip artık hareket etmeleri gerektiğini, eğer gecikirlerse düşman tarafından görüleceklerini ve tamamının öldürüleceğini söyler. Kendilerine doğru bir ışığın geldiğini görünce hemen hareket emri verir. Omuzdan roket atan bir nişancıyı aracın önüne yerleştirip hareket ederler. Nişancı kendilerine yaklaşan helikoptere ateş eder. Helikopter geri döner. Yaralı askerlerden biri saatini çıkarır, saati ile evraklarını çavuşa uzatır ve eğer ben ölürsem benim babama senin oğlun vatani muhafaza ederken kahramanca şehit oldu dersin, diye söyler. Askerler karargahlarına dönerler. Çavuş, komutana bir şehit, iki yaralı ve bir kayıp askerimiz var, der. Komutan görevi sorar, oda görevin tamamlandığını söyler. [s. 100].

'Abdulfettaħ milis güçlerine katılarak Suveyş şehrine gider. Burada fikirleri ve tecrübelerinden dolayı milis kuvvetlerine katılan herkes kendisine saygı gösterir. Düşman uçakları kanal bölgesindeki şehirleri bombalamaktadır. Bombardımanın en yoğun olduğu şehir Suveyş'tir. Bombardımanda yıkılan bina enkazlarında arama kurtarma ve yaralı askerleri hastaneye taşıma işlerini yapmaktadır. Yaptığı bu görevinden memnun değildir. Gençliğinde tek başına gizli İngiliz askeri karargahlarına sızıp bazen erzak depolarını patlatmış, bazen de alabildiği kadar silah alıp getirmiştir. Artık yaşlıdır. Bu düşüncelerinden bir hastanenin bombalandığı anonsu ile uyanır. Hızlıca hastanenin bulunduğu yere koşar. Gördüğü manzara dehşet vericidir. Her yer doktor ve hemşire cesetleriyle doludur. Bu acı tablo karşısında donup kalır, kendi kendine ihanetin ne kadar kötü, Yahudilerin ne kadar acımasız olduklarını, sivilleri ve

hastaneleri bile gaddarca vurabileceklerini düşünür. Birden ne duruyorsun hareket etsene diye bir ses işitir. Bu ses ona tanıdık gelmiştir. Sesin geldiği yöne döner ve Celile diye bağırır. Celile kendisini gördüğü için çok mutlu olduğunu, iki gündür uyuyamadığını anlatır. Gözlerinde ve yüzünde yorgunluk ve uykusuzluk okunur. ‘Abdulfettaḥ bu durumun geçici olduğunu, ilk başlarda gürültü ve çatışmada insan uyuyamaz ama sonra alışıyor, gürültü ve patlamalar arasında bile uyuyabiliyor. Celile’ye döner. Celile başını oturduğu sandalyeye dayamış bir halde uykuya dalmıştır. Üzerine bir battaniye örterken şöyle söylenir. Ah kızım! Bu tecrübeler senden yeni bir insan meydana getirecektir. Senin mayan temiz. [s. 106].

Aḥmed, kendisine neler olduğunu tam olarak bilmiyordu. Tek hatırladığı görevini titizlikle yaptığı, en son düşman askerinin genel erzak deposunu patlattığıydı. Bunun dışında bir şey hatırlamıyordu. Gözlerini açtığında düşman askerleri etrafını sarmış, eğer hareket ederse ateş edeceklerini söylerler. Her şey apaçık ortadaydı, esir olmuştu. Askerlerden biri İbranice, kanaması durmuş, basit bir sargı bezi onu ölümden kurtardı, dedi. Diğer bir asker, bu hayvanı ölüme terk etmek gerekir. Lakin ondan bazı bilgiler de elde etmemiz gerekiyor diye ekledi. Aḥmed’i sorgulamaya başlarlar.

Adın ne?

Aḥmed.. ‘Abdulfettaḥ.

Rütben ne?

Allah yolunda bir mücahidim. Hepimiz mücahidiz. Bütün rütbeler cihat şerefini taşır.

İsrail askeri kinli bir şekilde, iyi bilmelisin ki bir kurşunla senin hayatına son verebilirim.

Ecelimin senin elinde olduğunu bilseydim savaşa katılmazdım. Yaşam, ölüm, kalım, hayat hepsi Allah'ın elindedir.

Aḥmed otururken başı döner, sağ tarafına yaslanır ve kumlara oturmuş bir halde ne istiyorsunuz? diye sorar.

Hangi birliktesin? Göreviniz neydi?

Topraklarımızı özgürleştirmek. Dinimizin emrettiği gibi adaleti ve barışı sağlamak.

İsraili asker, Aḥmed'e füze bataryalarının konuşlandığı yerleri, kanalı geçmek için kullandıkları araçları, "Bar-Lev" hattını ele geçirmek için kurdukları planları, orduda bulunan asker sayısını, bu askerlerin konumları vb. sorar. Her defasında Aḥmed, bilmiyorum, diye kısa cevap verir. Bunun üzerine İsrail askeri Aḥmed'i tekmelemeye başlar. Aḥmed, yaralı bir esire nasıl davranacağını bilmiyor musun? der. İsrail askeri, benim için esirlerin hayatta kalmalarının bir önemi yok. Uluslararası kanunlar umurumda değil. İnsani duygularla da ilgilenmiyorum. Sonra eğilerek Aḥmed'in kulağına, ahmak adam bizim amacımız sadece İsrail değil, Arap toplumuyla da sınırlı değil, asıl amacımız dünyanın tamamına hükmetmektir, der. Aḥmed, dünyaya hükmetmek güçle, teknolojiyle, silahla olacak iş değildir. Ancak asaletle ve adaletle olur, cevabını verir. İsrail askeri Aḥmed'in bilgili biri olduğunu anlar. Daha sonra Aḥmed'i bir askeri cipe bindirerek gizli bir yere götürürler. Araçta giderken Aḥmed annesini ve babasını hatırlar. Acaba ne durumdalar, Sellame'nin ölümünden sonra benim geri dönmediğimi işittiklerinde ne yapacaklar. Ah Celîle! Ne kadarda haklıydın asker olduğum için benimle evlenmeyi reddetmekte. [s. 112]

İsrail askerleri Aḥmed'in gözlerini siyah bir bezle bağlarlar. Aḥmed, sırt üstü uzanır ve artık rahatça uyuyabilecektir. İsraili bir asker Aḥmed'i dürterek

Gideceğin yerin dehşetinden nasıl uyuyabilirsin?

Neden korkacağım?

Cehenneme gidiyorsun. Hapishaneye.

Allah'a teslim olan biri nasıl korkar?

Hangi Allah?

Musa, İsa ve Muhammed'in Rabbi.

Musa'ya inanıyor musun?

Bütün nebiler ve semavi kitaplara inanmadan imanımız kâmil olmaz.

Sizin Musa'ya inanma zorunluluğunuz yok.

Resuller etnik bir kesimin davetçisi değildir. Sizler hayata ve risalete kendi çirkin bakış açısı ve dar ufkunuz çerçevesinden bakıyorsunuz.

Bunun üzerine İsrail askeri sinirlenir. Daha sonra Aḥmed'i sallar ve su içmez misin? der. Aḥmed oruçlu olduğunu söyleyince, o ne orucu diye karşılık verir. Aḥmed, yeni Bedir savaşına oruçlu girmek istedik. Aḥmed uykuya dalar. Bir saat sonra hapishaneye varırlar. Aḥmed'in üstünü iyice ararlar üzerinde ne varsa alırlar. Aḥmed elini cebine koyar. Cebindeki Mushaf'ı aldıklarını fark eder. Mushaf'ını ister ama bir silah olduğu için verilmeyecek cevabını alır. [s. 116].

İsrailli komutan ve basının yalanı ortaya çıkar. Hakikat gün gibi açıktır. "Bar-Lev" hattı çökmüş, Arap ordusunun baskısı ve ilerlemesi karşısında İsrail savunması geri çekilmiştir. 1967 harbinin sonuçlarının incelenmesi için bazı soruşturmalar başlar. Mütefekkir ve tarihçiler, savaş, siyaset ve uygarlık hakkında fikir yürütmeye başlar. Mısır işgalcilerin mezarlığıdır sözü popüler olur. Amerika, Avrupa, Japonya ve Afrika'da sanayi ve ekonomi büyük zarar görür. Bütün dünya İsrail'in Arap ve Filistin halkına karşı sergilediği vicdan ve insaf sınırlarını aşan uygulamalarına şahit olmaktadır. Devletler ardı ardına İsrail ile olan ilişkilerini kesip Filistin'e meşru hakkının verilmesi için uluslararası hukuka uyulması gerektiğini söylerler. Böylece düşman sadece sahada değil, dünya düzeyinde ticaret ve siyasette yenilir. [s. 118].

Siyasi liderler tarafları bir araya getirmek, ateşkes hakkında konuşmak ve savaştan önceki sınırlara çekilmek için uğraştılar. Bu sınırlara geri çekilme fikrini ortaya atan Amerika olmuştu. Bu bir saçmalıktan başka bir şey değildi. Mısır askeri İsrail'in son teknoloji aletlerine karşı koymuş, vücudunu mayınlarla sarmış, askeri istihkamlarının kalbinde bombalar patlatmıştır. Elbette ki çözüm üretecek ve ateşkes şartlarını belirleyecek olan ordu Mısır ordusudur. [s. 118].

İsrail ordusundan esir düşen bir asker, Mısır askerine, hayal dahi edemediğimiz bir şekilde bizi hezimete uğrattınız. Asla geçemezsiniz dediğimiz sınırları geçtiniz. Komutanlarımız bizi aldatmış. Fakat Amerika'nın bizi asla terk etmeyeceğine eminim. Savaşta biz yalnız değiliz, Amerika bizimle. Şimdi uçaklarla silahlar gelecek ve Amerika ordusu sahaya inecek. Siz Amerika'ya karşı bizde Amerika olmadan savaşamayız, der. Mısır askeri, biz Amerika'ya karşı da savaşırız. Çünkü bizler

mazlumuz. Mazlum olan hiçbir şeyden korkmaz. Sadece hakkını almak için mücadele eder. Eğer Amerika ordusu gelirse bu topraklarda ölümü tadar, karşılığını verir. [s. 119].

Celile, yaralıların yaralarını sarıyor ve ambulansla hastaneye taşıyordu. Bir ara ‘Abdulfettaḥ amcayı hatırlar, üç gündür dönmemiştir, acaba nerededir, ne haldedir diye düşünür. Düşman ara vermeden gece gündüz bombardımana devam eder. İsrail ordusu merhamet etmeden sivilleri katleder. Kaybettiği yerleri tekrar geri alabilmek için var gücüyle saldırır. Mısır ordusu düşman ordusuna ait çok sayıda uçak düşürmüştür. Dünya İsrail’in inadını konuşuyor, eğer savaşa devam ederse bütün dünyanın bir çıkmaza gireceğini söylemektedir. Mısır ordusu İsrail’in Filistin halkına haklarını vermesi ve uluslararası hukuku kabul etmesi şartıyla ateşkesi kabul eder. [s. 120].

‘Abdulfettaḥ, geri gelir ve Celile’ye sana geldim diye seslenir. Celile döner sevinçle senin için çok endişelendim der ve ‘Abdulfettaḥ amcanın elinin kanadığını fark eder. Kurşun sağ kolundan girip çıkmıştı. Celile onu hemen oturtur, yarasını temizler, tetanos iğnesi yapar ve yarayı sarar. Sonra amcayı doktora gösterir. Doktor tedavi ettikten sonra bir gece hastanede kalması gerektiğini söyler. ‘Abdulfettaḥ amca gülerek bu yaranın basit bir yara olduğunu, savaş meydanında doksan yaşında saçları beyazlamış, güç kuvvetten düşmüş olmasına rağmen vatan savunması için mücadele verdiğini kendisinin kalamayacağını şehrin savunmasına katılacağını söyler ve hastaneden ayrılır. [s. 122].

Aḥmed, esaret sürecinde çok acı tecrübeler yaşar. Düşman askerleri tarafından dayak yer; ayaklarını kırbaçlarlar, vücuduna iğne batırıp bıyık ve sakallarını yolarlar, tıpta kullanılan deney fareleri gibi her türlü işkenceyi Aḥmed üzerinde denerler. Ama hiçbiri dinlettirdikleri radyo haberleri kadar acı vermez. Haberlerde, Mısır ordusunun hezimete uğradığını ve kanalın batı yakasına çekilmeyi kabul ettiği ifade edilir. İsrail askerleri bu haberleri dinledikçe mutlu oluyor, sevinçle şarkı söylüyor, karşılıklı zafer kadehleri tokuşturuyordu. Aḥmed, bu haberlerin doğru olamayacağını haykırır. Bekçi Aḥmed’e siz 67 yenilgisinden daha ağır bir yenilgiye uğradınız, der. Aḥmed, bu doğru değil, radyoyu bana ver kendim ayarlayayım, savaştığım kişilerin nasıl bir ahlaka sahip olduklarını biliyorum, bunda kesin bir hile var. Bekçi Aḥmed’in yüzüne bir tokat vurup sırtını dönüp gider. [s. 124].

Soruşturma tamamlanmış, işkence bitmiştir. Aḥmed arkadaşlarıyla birlikte vakitlerini namaz kılmak ve dinî meseleler hakkında konuşmakla geçirirler. Fakat Kur'ân okumak ister ve bir Mushaf tedarik etmek için her şeyi göze alır. Bir gün askerlerin giyim kuşamlarına özen gösterdiklerini fark eder. Bekçi ve askerler her tarafa çiçek koyar, İbranice ve Avrupa dillerinde yazılmış bazı İsrail gazeteleri getirip mahkumlara dağıtırlar. Bütün mahkumlara yeni elbiseler verilir ve tamamı temiz tıraş edilir. Ailelerine mektup yazmaları için her mahkûma bir kalem ve kâğıt verilir. Uluslararası Kızılhaç Örgütü temsilcileri içeri girer. Aḥmed, temsilcilere biz Mushaf isteriz. Burada gördüklerinizin tam zıddı bir durum söz konusudur. Bize hayvanlar gibi muamele ediyorlar. Bize Mushaf vermeden buradan ayrılmayın der. Mahkumlara Mushaf verilir. Kalpleri huzur ve saadetle dolar, sevinç içerisinde oturup yüksek sesle Kur'ân okurlar. Bekçiler bu duruma çok sinirlenir, dışlerini sıkır ve asabi bir şekilde ağır ayakkabılarını sertçe yere vururlar. [s. 126].

Aḥmed'in yaraları iyileşmeye başlar. Esir düştüğü ve çok zorluklar gördüğü ilk günler geride kalır, yerini sakin ve yumuşak günler alır. Aḥmed'i en çok sevindiren olay, esirler arasında subay olan arkadaşı Salim Mahmud'u görmesidir. Salim Mahmud susmayı ve düşünmeyi tercih eden biridir. Gördüğü onca işkenceye rağmen düşman askerine tek bir bilgi bile vermemiştir. Dört arkadaşıyla birlikte beş gün muhasara altında kaldıklarını, bir bisküvi parçasını ve bir damla suyu birbirleriyle nasıl paylaştıklarını ve dört arkadaşının şehit olduklarını kendisinin yaralı olarak esir düştüğünü anlatır. [s. 128].

Esirlerden biri bu gece Bayram gecesi olduğunu biliyor musunuz? der. Aḥmed, bayramınız mübarek olsun karşılığını verir. Esir askerler geçmiş yıllarda yaşadıkları bayram sevincini anlatmaya başlar. Bekçilerin kendi aralarında gizlice konuştuklarını işitince Aḥmed, arkadaşlarına susmalarını söyler. Bekçiler, İsrail ordusunun bir hile düşündüğünü, ateşkes ilan edildiği gibi kanalın batı yakasına geçmek için bir miktar asker ile birlikte top ve tankların hazır bekletildiklerini konuşurlar. Aḥmed, konuşulanları arkadaşlarına tercüme eder. Salim Mahmud bunun imkânsız olduğunu, Araplar birleşti, bütün alem adalet peşinde, kanal tamamen emniyet altına alınmış, İsrail askerlerin kanalı geçmesi mucize olur der. Aḥmed, arkadaşlarının omuzlarına çıkarak hapisane penceresinden ezan okumaya başlar. Allahu Ekber nidaları gökyüzünde yankılanırken düşman askerlerin kalbi korkuyla dolar. [s. 130].

Toplar sustuktan ve kanlı ve korkunç çatışma sona erince ‘Abdulfettaḥ amca, evine döner. Eşinin esasına dayanmış bir halde kendisini beklediğini görür. Kendisine hüzünlü ve tevazu ile bakar ve korkak ve titrek bir sesle:

Evladım nerede?

Karıcığım. Savaş daha bitmedi.

Sana evladımı sordum.

Hala görevi başında.

Ben onu görmek istiyorum.

Bu bizim elimizde değil.

Beni ona götür.

Oğlun dönmedi.

Korkuyla göğsüne vurdu ve ne demek istiyorsun? Ona kötü bir şey mi oldu.

Demek istediğim; bizim en büyük güvenliğimiz vatanımızdır. Hepimiz Allah’a emanetiz. O’nun yanın emanet zayi olmaz.

Sıkılarak- sen sürekli uzaklara giderdin, uzun süre kaybolur sonra dönerdin. Fakat Selame bir defa kayboldu ve bir daha geri dönmedi. Hayattan bizim gibi faydalanamadı.

‘Abdulfettaḥ biraz güldü ve- Allah seni affetsin ey kadın! Benim dönmem seni mutlu etmedi mi? Aḥmed’in annesi! Asıl olan benim, yarın oğlumuz dönecek.

Karısını kollarıyla sarar, gözyaşıyla ıslanan yanaklarından öper, sevgiyle bağrına basar. Yaşının ilerlemesi, çektiği onca sıkıntı, verdiği mücadele güzelliğinden bir şey eksiltmemişti, hala çok güzeldi. Evlatlarının etrafında sevgiden bir çit çekmiş, babaları zor durumdayken eve bir lokma getirebilmek için var gücüyle çalışmış ve yorulmuştu. Kekeleyerek:

Sen zindandayken ben rahat uyudum, o tarafa bu tarafa koşturdum. Sen gülerken ben sıkıntılara katlandım, ben sizin bütün dertlerinizi yükledim.

‘Abdulfettaḥ, karısının göğsünü ve başını sıvazladı- sen vatan uğrunda şehit olanlar kadar kahramansın.

Öksürdü- ben beş defadan fazla şehit oldum. Tükürüğünü yutkundü ve telaş içinde- fakat Ahmed dönmezse bu benim sonum olur. [s.132].

Celîle, koşarak gelir, gözyaşları yanaklarını ıslatmış, bakışlarından, hareketlerinden ve çehresinden isyan fışkırmaktadır. Onu görmem imkânsız diye söylenir. ‘Abdulfettaḥ amca ne olduğunu sorar. O da Fethî’nin kendisini görmek istediğini söyler. Bunda ne var? cevabını alınca, Fethî için idam kararı verilmiş der. ‘Abdulfettaḥ amca, “La havle ve la kuvvete illa billah” sözünden başka bir şey söyleyemez. Herkes bir suskunluğa bürünür. Celîle, Fethî’yi görmek hatta ismini bile duymak istemez. Fethî’nin ismini duyduğu an tüyleri diken diken olur. ‘Abdulfettaḥ amca, korkunun geçtiğini, ihanetinde ölmesi gerektiğini ve kendisinin insanların üzüntülerine ortak olduğunu, kusur ve hataları için üzüldüğünü fakat toplumsal hayatın sağlığı için suçluların cezalandırılması gerektiğini söyler. [s. 133].

Celîle, hapisaneye gider. O gün onun için çok korkunç bir gündür. Fethî, onu karşılar. Fethî deri ile kaplanmış bir heykel gibi durup gözleri korkudan hayretle sağa sola bakmaktadır. Yüzünden ebedi kaybedişin hikâyesi okunur. Fethî, veda zamanının geldiğini söyler fakat Celîle suskunluğunu bozmaz ve tek kelime etmez. Fethî, seninle evlenmediğimiz iyi oldu, senin adın benim isimle bağlanmadı. Ah! Senin hatırın için bütün bildiklerimi anlattım. İhanetin nelere mal olduğunu bu duruma düştükten sonra anladım. Neden konuşmuyorsun? Önümde kısa bir süre kaldı, konuşmak istiyorum, uyumak istemiyorum. Kıyamete kadar uzun bir zaman uyuyacağım der. Vücudu titriyor, kâh gülüyor, kâh ağlıyor, kâh oturup kalkıyor. Sonunda savaş hakkında sorular sorar. Celîle:

Şimdi bu düşünceleri bırak.

Allah’tan korkuyorum.

Allah günahları bağışlayandır.

Pişmanlık beni yiyip bitiriyor. Bana azap veriyor. Zararlı bir vahşi gibi. Hayatıma bir an evvel son vermelerini diliyorum. Ben kötü ortamın çocuğuyum.

Gardiyan içeri girer ve hatalarını düşünmen için bir fırsatın var, der. Fethî, dehşetle gardiyana bakarak, nasıl? diye sorar. Gardiyan, askeri hâkimin, Ramazan ayında elde edilen zafer hatırına cezayı hafifletti; idam cezasını müebbet hapis cezasına

çevirdi diye söyler. Fethî, kuru bir ağaç gibi donup kalır, sonra başını yukarı kaldırarak Allah'a hamd eder. Gardiyan görüşmenin bittiğini söyler. Fethî, Celîle'nin eline sarılır ve öper, gözyaşlarıyla ellini ıslatır ve seni bir daha göreceğim miyim, der. Soru muallakta kalır. Celîle, sırtını dönerek çekip gider. Dışarı çıktığında rahatlar. Bu ağır yükten kurtulduğu için Allah'a şükreder. [s. 135].

Celîle evine döner. Aḥmed'in geri gelmediğini birliğine katılmadığını ve kayıplar arasında sayıldığını öğrenir. Kardeşi 'Abdüsselam, çavuş 'İrfan'ın kendisine Aḥmed'in katıldığı harekette patlayan bombalar arasında kaldığından bahseder. Celîle, insanların nasıl öldüklerini, sivillerle İsrail askerleri arasında cereyan eden korkunç savaşı hatırlar. Sonra hainin ölümden nasıl kurtulduğunu hatırlar. Gözyaşları yanaklarını ıslatırken Aḥmed'in ölümden daha güçlü olduğunu düşünüyorum der. O gece sabaha kadar uyuyamaz. Dertlerini dindirme, hüznünü gidermeye hiçbir ilaç fayda verememişti. Aḥmed'in huzur, mutluluk ve güven veren nurlu yüzü, tıraş olmuş başı hayalinde sürekli canlanıyordu. O ise o ölümden güçlüdür diye söylüyordu. İçinden Allah'ın yarattığı her şeyde bir hikmet vardır. Kader Allah'ın irade ettiği şekilde tecelli eder. Onun döneceğini sanıyorum. Ona söyleyeceğim çok şey var. Onunla sıcak tartışmalar yapacağım. Fakat dönmedi. Her tarafı kuşatan o gürültüde kayboldu. Gidenler ne çok, dönenler ne çok. [s. 136].

Celîle, 'Abdulfettaḥ amcayla karşılaşır. 'Abdulfettaḥ amca kendisine, oğlumun kayıp olduğunu biliyorum, ben her işimi Allah'a havale ettim. Bunun için çok sıkıntı yapmıyorum. Yüz defa ölümle yüz yüze geldim, bak şimdi karşıdayım. Birçok kişi yatağında ölümü beklemeden öldü. Bazı kişiler her an ölecekmiş gibi yaşıyorlar. [s. 137].

Aḥmed'in annesi endişeliydi. Her şeyi ondan gizlemişlerdi. Onu mutlu edecek haberler uydurmuşlardı. Aḥmed döndüğünde ona unutamayacağı bir ders vereceğim, onun yokluğuna uzun süre dayanamayacağımı biliyor, bu sıkıntılı zaman bir mektup veya görüşme olmadan nasıl geçer. Kapı sert bir şekilde çalınır. Aḥmed'in annesi evladım diye bağırır. 'Abdulfettaḥ amca, sakince hayırdır diye karşılık verir. Celîle, açmak için kapıya doğru koşmuştur:

Ne oldu? Kardeşim. Ey 'Abdüsselam! Delirdin mi?

'Abdüsselam, mutluluktan dans ederek etrafında döner ve şöyle söyler, onu buldular.

Ahmed.

Ahmed'in annesi tekrar bağıırır. Evladım!

Celile, kardeşinin elini tutar. Kalbi neredeyse yerinden fırlayacaktı.

Açıkça konuş.

'Abdusselam, oturduğu yerden soluk soluğa, onun adını Kızıl Haç Örgütünün Mısırlı yetkililere verdiği esirler listesinde görmüşler. Çavuş 'İrfan bizzat kendisi görmüş, dedi.

Anne: ben bir şey anlamadım.

'Abdulfettağ amca, Elhamdülillah.

Celile, kardeşini kucaklamış, yanaklarını gözyaşı ve öpücüklerle ıslatmıştı. Kardeşi 'Abdusselam, bu öpücükler benim için değil, dedi.

Anne, her şeyi yeni anlıyordu. Oğlu savaşta kaybolmuş sonra onun düşman elinde esir olduğu anlaşılımıştı. Duyguları coştı ve hıçkırarak ağlamaya başladı. 'Abdulfettağ amca, neden ağlıyorsun karıcığım. Allah onu korumuş. Anne, onlara güvenmiyorum, bir hainlik yapabilirler, der. 'Abdulfettağ amca, elimizde onların esirleri var, ateşkes sağlandıktan ve ordular çekildikten sonra onlar bu esirleri karşılıklı değiştirmek istiyorlar. Anne, eliyle masaya vurarak, bu elimle ona dokunmadıkça kalbim mutmain olmaz, diyerek karşılık verir. [s. 139].

Ahmed, artık özgürdür. Kahire caddelerinden geçerken herkesin savaşın sona ermesinden ve kanalın geri alınmasından çok memnun olduklarını, bu saadetin her tarafa hâkim olduğunu görür. Ahmed kapıyı çalmadan annesinin oğlum diye seslendiğini işitir. Kapı çalınır Ahmed içeri girer, annesi yatağında ben size demedim mi? O benim oğlum. Baba, anne, evde herkes kaynaşırlar. 'Abdulfettağ dışarı çıkar ve beraberinde Celile ile döner. Celile karşısında bulunan, güler yüzlü Ahmed'e bakar. Başını öne eğerek onun yakınında durur. Anne, Celile'ye kızım nişanına selam ver, der. Celile utanır ve her şeyi unuttur. Kızım sözü kulağında hoş bir nağme gibi çınlar. Utanarak elini sıkıp selamlaşır. Huzur dolu bir tufan onu kuşatır. Ahmed'e çok

yakınlaşınca Aḥmed, ey Celîle ne zaman? diye fısıldar. Celîle annesine soracağını söyler. Aḥmed, bir an önce evlenmeleri gerektiğini belirtir. Celîle olur cevabını verir. Aḥmed, İslâmi örfe uyma ve tesettüre girme şartını öne sürer. Celîle kabul eder. Aḥmed cebinden Mushaf'ı çıkarır. İki Mushaf üzerine yemin ederler. [s. 143].

Bir sonraki gün gazeteler iç sayfalarda küçük bir haber geçerler. Casusluk soruşturmasında hüküm giyen mahkûm Fethî intihar etti. Bekçilerin gafil olduğu bir anda kendini dördüncü kattan attı. Ailesinden kimse sahip çıkmayınca Belediye mezarlığına defnedildi. [s. 143].

2.1.2. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Dün, “her şeyi bilme, sezme, anlatma” yeteneğiyle “ilahî” karakterli olan “anlatıcı”, bugün, büyük ölçüde “beşerî” bir portreye sahiptir. Onun “ilahî” konumdan “beşerî” konuma gelmesinde edebî ve estetik beklentiler kadar, toplumsal ve kültürel beklentiler de etkili olmuştur. Sanat ve edebiyata fantastik esinti ve eğilimlerin hâkim olduğu dönemlerin anlatıcı tipiyle, sanat ve edebiyatı katı gerçekçiliğin tebliğcisi olarak görmek isteyen zamanların anlatıcısı farklı olacaktır kuşkusuz. Sözelimi gerçekçilerin, deyim yerindeyse, kutsal bir anlayışla benimsediği tarafsızlık (objektiflik) ilkesi, anlatılacak şeyin niteliğini ciddi anlamda değiştirirken, bu şeyi anlatacak figürün (anlatıcının) nitelik ve işlevini de değiştirmiştir. Gerçeklik ölçütüne göre gündeme gelen bu değişim sonucunda, anlatılacak şey (hikâye) gerçeğe uygun, anlatacak kişi gerçekçi olacaktır. Anlatıcı varlığıyla değil, anlattıklarıyla gerçeğe uygun bir portre sergileyecektir.⁹⁹ Klasik dönem edebiyatında olayları bilip, gören, meydana gelmesinde müdahale eden anlatıcı, artık yerini eski tanrısal bakışın egemen olmadığı, farklı bakış açılarıyla bakabilen, daha beşerî bir anlatıcı tipi almıştır.

Birinci bölümde edebi kişiliği alt başlığı altında bahsettiğimiz üzere, Necîb el-Kîlânî İslâmi edebiyat denilince ilk akla gelen isimlerden biridir. Buna binaen bir edebiyat eserinin biçiminden ziyade yani bir eserin şekil ve tekniğinden ziyade, içeriğine, muhtevasına yani işlenen konuya odaklanmış bir yazardır. Çünkü edebiyatı İslâm'ı yaymak ve güçlendirmek için kullandığını söyleyebiliriz. Bunun yansıması olarak Necîb el-Kîlânî'nin edebi dünyasında “anlatıcı ve bakış açısı” konusunda çok fazla deneylere girmediği görülmektedir. Bunun sebebi de yazarın tabii olduğu

---

⁹⁹ Tekin, a.g.e., s. 21.

ideolojiyi, dinî görüşü, düşünceyi aktarma amacıyla sınırlı kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla anlatıcı ve bakış açısını çok farklı anlatım tekniklerle de karşılaşmayız. Karşımıza çıkan bir tanrısal bakış açısı örneğine burada değineceğiz.

Necîb el-Kîlânî'nin *Ramağan Habîbî* romanında, “Tanrısal bakış açısı” baskındır. Yazarın tüm kahramanların iç dünyasına hâkim olduğu, anladığı ve aktardığı pasajlar mevcuttur. Yazar, kahramanların zihinlerine, iç dünyalarına girer, duygu ve düşüncelerini dışa vurur. Romana egemen olan bu bakış açısının örneği, romanın baş kahramanı olan Aĥmed'in Celîle ile görüşmesi esnasındaki durumunu anlatan yorumla başarılı bir şekilde verilir.

Vücudu titredi, nefesi daraldı, gözleri yerinde oynamaya başladı, pişman olmadan mekânı terk etmek istedi, fakat onu Celîle'ye bağlayan bir şey vardı. Ancak onu sevdiğini inkâr ediyordu. Neden kalbinden ve aklından geçenleri ona açmıyordu? Celîle'nin kendine göre bir mantığı var. Kafirler, enbiyaları sıkıştırıyor, onları küçümsüyor ve kanlarını döküyordu. Enbiyalar, sabrediyor, onları bağışlıyor ve hidayete ermeleri için onlara dua ediyordu. Ben nebî değilim, ama sabredebilirim. Dinî ve felsefi tecrübe bana sabretmeyi öğretti. [s. 6].

el-Kîlânî, Tanrısal bakış açısını sadece burada değil, romanın başka bölümlerinde de ustalıkla uygular:

Tren süratle yoluna devam ediyordu. Aĥmed pencereden yol boyu uzanan uçsuz bucaksız yeşil araziye ve nihayetsiz masmavi gökyüzünü seyrediyordu. Aniden düşman askerlerini düşünmeye başladı. Kendilerine bir tuzak kurmuş olabilirlerdi. Çok defa sandalla veya yüzerek kanalı geçmişti. Mayınlara ve tel örgülerine takılmadan emniyetli bölgelere geçmiş, kahramanlıklar göstererek düşman hakkında bilgi toplamıştı. [s. 8].

Anlatıcı, nesnel tutumlu gözlemci anlatıcıdır. Birinci kişi ağzıyla konuşur. Olaylara ve kişilere dışarıdan belli bir mesafeden, tarafsız, yansız bir gözlemci sıfatıyla bakar. Okuyucularla kişileri baş başa bırakır, olayları, durumları, varlıkları tasvir eder, kişilerin hareketlerini belirtir, konuşmalarını aktarır ve bundan ötesine karışmaz. Kişilerin iç dünyalarına inmez, ne düşündüklerini bilmez. Olayları gözler, değerlendirir ve aktarır. Gerçek hayatta bir kişi ne kadar biliyorsa romandaki gözlemci anlatıcı da o

kadar bilir. Romanı bize daha çok anlatma yöntemiyle aktarır.¹⁰⁰ Burada da zikredildiği gibi Ramazan Habibi’de; anlatıcı, olayların akışında belirleyici, etkileyici, değiştirci bir role sahip olmadığı ve tarafsız bir anlatım tarzı kullandığı bazı pasajlarda karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak aşağıdaki cümleler verilebilir.

Zirveye ulaştılar. Teleferike bindiler. Celile etraftaki tepeleri, beyaz bulutlarla kaplı gökyüzünü, insanın içini ferahlatan semayı seyretti. Bir daha Beyrut’a dönmeyi temenni etti. Güzel bir gazinoda akşam yemeği yediler, buz gibi soğuk içecekler içtiler sonra gece geri döndüler. [s. 50].

Karısını kollarıyla sarar, gözyaşıyla ıslanan yanaklarından öper, sevgiyle bağrına basar. Yaşının ilerlemesi, çektiği onca sıkıntı, verdiği mücadele güzelliğinden bir şey eksiltmemişti, hala çok güzeldi. Evlatlarının etrafında sevgiden bir çit çekmiş, babaları zor durumdayken eve bir lokma getirebilmek için var gücüyle çalışmış ve yorulmuştu. [s. 132].

Celile, koşarak gelir, gözyaşları yanaklarını ıslatmış, bakışlarından, hareketlerinden ve çehresinden isyan fıskırıyordu. Onu görmem imkânsız diye söyleniyordu. ‘Abdulfettaḥ amca ne olduğunu sorar. Oda Fethî’nin kendisi görmek istediğini söyler. Bunda ne var? Cevabını alınca, Fethî için idam kararı verilmiş der. ‘Abdulfettaḥ amca, “la havle ve la kuvvete illa billah” sözünden başka bir şey söyleyemez. Herkes bir suskunluğa bürünür. Celile, Fethî’yi görmek hatta ismini bile duymak istemez. Fethî’nin ismini duyduğu an tüyleri diken diken olur. ‘Abdulfettaḥ amca, korkunun geçtiğini, ihanetinde ölmesi gerektiğini ve kendisinin insanların üzüntülerine ortak olduğunu, kusur ve hataları için üzüldüğünü fakat toplumsal hayatın sağlığı için suçluların cezalandırılması gerektiğini söyler. [s. 133].

En başta da söylediğimiz gibi Necîb el-Kîlânî’nin sahip olduğu dünya görüşüne binaen anlatıcı ve bakış açısı başlığı altında çok çeşitli tekniklere başvurmadığı görülmektedir.

---

¹⁰⁰ Çetin, a.g.e., s. 106-107.

2.1.3. Karakterler

“Roman, birtakım elemanlardan örölmüş bir sistemdir. Bu sistemin oluşmasında, vaka, dil, kişi ve teknik olmak üzere dört ortam önemli rol oynar. Romanın bilinen estetik dünyası kurulurken, vaka’aya, kişi ve kişilerle canlılık kazandırılır ve bu canlılık, dil ve anlatım teknikleriyle dışa yansıtılır, hissettirilir. Sonuçta, aslının benzeri olan bir dünya, literatürdeki adıyla “kurmaca” bir dünya elde edilir. Romancının mühayyile gücü ve yazma yeteneğiyle aslına benzer yaratılan bu dünyada *başlıca ilgi odağı*, kişidir. İlgi odağıdır; çünkü, diğer öğeler onun için vardır ve söz konusu dünya onunla bir anlam ve işlev kazanmaktadır.”¹⁰¹ “Bunlar, romanda ya etken ya da edilgen konumdadırlar. Yani özne ya da nesnedirler. Olayların canlı, hareketli bir şekilde seyredebilmesi için, bunlara yön veren oluşumlarına sebep olan kişiler vardır. Roman bir insan sanatıdır. Dolayısıyla kişisiz ya da kişiye özgü niteliklerin olmadığı metin, roman adını alamaz.”¹⁰² “el-Kılânî’nin romanlarında karşımıza çıkan karakterler, günlük yaşantıda çevremizde görebileceğimiz kadın ve erkeklerden oluşan çok güçlü bir kadroyu oluştururlar. Söz konusu bu etkili iki ana karakterin yanı sıra, romanda etkisiz gibi durmasına karşın, ana kahramana yol gösteren bazı farklı karakterlerin varlığı da dikkat çeker.”¹⁰³ el-Kılânî’nin *Ramağan Habîbî* adlı romanındaki karakterler, normal hayatta rastlayabileceğimiz; bazen kederlenip acı çeken, bazen mesut olan sıradan kişiliklerdir.

Çalışma konumuz olan roman kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olduğu görülür. Aħmed, inandığı dinî emirleri hayatında tatbik eden, İlahî adaletin hâkim olması için çaba sarf eden, vatani ve milletini seven, etrafına huzur ve neşe saçan, dinî ve felsefi alanda bilgili olan üniversite mezunu, samimi bir genç olarak tasvir edilir. Asker olarak orduya katılır. Kanal bölgesine giden öncü birlikte yer alarak savaş meydanına gider ve büyük başarı gösterir. Esir düşen düşman askerlerine karşı merhametli davranıp, iyi muamelede bulunur. ‘Abdulfettaħ, rejime karşı siyasi mücadele verir. Hayatının büyük bir kısmı hapiste geçer ama vatana ihanet etmez, ilerleyen yaşına rağmen savaşa milis kuvvetler arasında katılır. Ümmü Aħmed, eşi hapisteyken çocuklarına kol kanat gererek onları vatana ve millete hayırlı evlat olarak yetiştirir. Maddi sıkıntılara göğüs gerer.

---

¹⁰¹ Tekin, a.g.e., s. 75.

¹⁰² Çetin, a.g.e., s. 144.

¹⁰³ Özdemir, a.g.e., s. 35.

Bazen tok bazen aç kalır. Bununla birlikte ailenin dağılmasına izin vermeyerek güçlü bir kadın profili çizer. Romanda Aḥmed, Celîle, ‘Abdulfettaḥ, Fethî, ‘Abduselam, ‘İrfan ve Ümmü Aḥmed gibi Müslüman karakterler yer alırken karşı tarafta İsrail işgal güçleri yer alır. Aḥmed, Celîle, ‘Abdulfettaḥ, ‘Abduselam, ‘İrfan işgal edilen toprakların özgürlüğü için mücadele ederken Fethî, inandığı değerler doğrultusunda yaşamayan, günah işlemekte ısrar eden, kötü hasletlere sahip bir karakter olarak karşımıza çıkar ve nefesine esir düşerek şahsi çıkarları karşılığında vatanına ihanet eder. Celîle, dinî değerlere aykırı davranışlarda bulunup bu değerlerin bir kısmına inanmasa da daha sonra bu hatalarından döner, kendine doğru bir yol çizerek savaşa hemşire olarak katılıp, orduya destek verir. Yazar, aktarmak istediği hikâyeyi tek bir kahramanı ve sevdiği kızı merkeze alarak oluşturduğu görülmektedir. Şimdi bu karaktere ve romandaki diğer figürlere yakından bakmaya çalışacağız.

2.1.3.1. Aḥmed

Yazar, kahramanı Aḥmed’i asil nitelikler taşıyan ve İslâmî kişiliğinin gereğini yerine getiren, olumlu değerlerle donanmış, vatanın ve halkının özgürlüğü için savaşan, esareti kabul etmeyen, ahlakıyla temayüz etmiş bir kişilik olarak sunar. Romanda Aḥmed’in bu özellikleri topluca verilmediği, romanın konusu içerisinde serpiştirildiği belli ki roman için gerekli görmediğinden kahramanın fiziki özelliklerinden bahsedilmediği görülür. Diğer taraftan kahramanın karakteri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacak bazı bilgiler de verilir.

Aḥmed, romanın başkahramanı olup olaylar daha çok onun etrafında cereyan eder. Aḥmed, üniversiteden yeni mezun olmuş, askere gidecektir. Dinine bağlı, samimi, edepli, güzel ahlak sahibidir. Komşu kızları Celîle’ye sevgi duymakta ve onunla evlenmek niyetindedir. Celîle’nin de, Aḥmed’e karşı ilgisi söz konusudur. Anlam veremediği bir kuvvet kendisini Aḥmed’e çekmektedir. Bununla birlikte ilk başlarda Aḥmed ile fikir ayrılığına düşer. Fethî’nin ihanetine şahit olduktan sonra düşüncesini değiştirir ve Aḥmed ile evlenmeye karar verir. Bir gün Aḥmed’i saçlarını kazıtmış bir halde karşısında görür. Ve aralarında şu diyalog gerçekleşir.

Elini istemeye geldim. (Nişanlanmak ister.)

Celîle, gülümsedi ve odada kendileri dışında kimsenin olmadığına şükretti.

Birilerin duymasından korkmaz mısın?

Allah hariç kimseden korkmam.

Bu iş için anneni görevlendirseydin daha iyi olurdu.

Ahmed, ona dikkatle baktı. Celile devam etti.

Bu işleri kadınlar daha iyi yapar.

Erkekler de yapabilir.

Nasıl?

Ben Süveyş Kanalından karşıya geçip geri dönüyorum. Karşı tarafın her karışında ölüm var. Ama ben geri dönüyorum.

Önündeki kağıtları katlayarak şöyle dedi,

Uçak ve toplarla savaşmak aşkla savaşmaktan daha hafiftir. Kekeleyerek, kanıtlanmaya muhtaç sözler dedi.

Oturduğu yerden kalkarak, açık olalım. Yıllarca askerde kalacaksın, nasıl evliliği düşünürsün? Beş veya altı yıl askerlik yapan var dedi.

Ahmed, başını eğerek, aşk zaman ve mekân sınırını tanımaz.

Tecrübe ettin mi?

Evet.

Hayret ederek ve cevabını bekleyerek, benden önce kimi sevdin, diye sordu.

Allah'ı.

Bir kahkaha attı ve Ahmed'e dönerek, bu başka bir konu dedi.

Asla. Gerçek büyük aşk budur. O'nun için dünyanın tamamından vazgeçeriz.

Sen ibadet ve aşkı birbirine karıştırıyorsun. [s. 4-6].

Ahmed, evlilik konusunda Celile'nin kendine göre bir mantığının olduğunu düşünerek ona hak verir. Celile'den ayrılrsa da gönlü ve kalbi hep onunladır, sürekli onu düşünür. Bir gün zafer elde edeceklerini, annesinin şifa bulacağını ve Celile'nin evliliğe razı olup kendisiyle evleneceğini hayal eder. Sonunda Celile'yi seviyorum der. [s. 38].

Ahmed, dinî hassasiyetleri bulunan ve çevresindekilere karşı oldukça müşfik, bazı kusurlarını görmezden gelen yüce ahlak sahipliği gibi güzel hasletleri ile pek çok pasajda görülmektedir. Buna örnek olarak Celîle'nin Fethî ile yurt dışına çıkması ve Fethî'nin hain olarak yakalanmasına rağmen Celîle'nin özrünü kabul ettiği ve kendisiyle yeni bir sayfa açtığı aşağıdaki pasajda karşımıza çıkar:

Bir gün sana o adamı sevdiğimi söylersem ne dersin?

Hiçbir şey, ancak duygu ve düşüncelerin doğrudan taraf, hepimiz böyle bir hataya maruz kalabiliriz.

Senin lütuf ve merhametli felsefene rağmen perişan bir halde olduğumu düşünüyorum.

O zaman sen asalet sahibisin.

Senin akıl ve kalbini dinlediğimi mi söylüyorsun.

Benim çağrım ikisine birden boyanmış. Ben Allah'tan korkan biriyim ve insanların özürlerini kabul ederim. [s. 60].

Ahmed, askerler arasında büyük bir cesaret örneği sergiler. Ne zaman tehlikeli görevler için gönüllü aranırsa herkesten önce Ahmed gönüllü olur ve üstün başarı ile görevi yerine getirir. [s. 21] Askerler arasında Ahmed'in fikirlerine değer verilmektedir. Kanalin karşı tarafında binlerce düşman askeri bulunmaktadır. Konuşlanmış toplar, füze bataryaları, gizli havaalanları ve çeşitli silahlar mevcuttur. Ahmed, düşmanla karşılaşınca, artık gerçekten Allah yolunda cihat ettiğine; namus, inanç, hürriyet, mal, evlat ve vatan savunması mücadelesi verdiği inaniyordur:

Askerlerden biri Ahmed'e,

Büyük filozofumuz Ahmed! 1967 yılında neden hezimete uğradık? Bugün nasıl zafer kazanırız?

Ahmed, mütevazi bir şekilde güldü ve fısıldadı:

Ben kimim ki buna cevap vereyim.

Çünkü bu bizim kaderimiz.

Ahmed, başını salladı ve kekeleyerek:

Bu soru çok karmaşık, cevap vermek kolay değil. Bununla birlikte ben ikinci kısmına cevap verebilirim. Evet. Bugün Allah'a olan itaatimizden dolayı zafer elde edeceğiz.

Asker Ahmed'e:

Ya modern teknoloji, bilim, askeri eğitim... tüm bunların bir etkisi yok mu?

Ahmed, kanalın doğu yakasına, Bar-Lev hattına ve düşmanın muhkem kalesine bakıp cevap verdi:

Tüm bu saydıkların Allah'a itaatin içerisinde yer alır.

Ne demek istediğini anlamıyorum. Ey Ahmed!

Ahmed, arkadaşının elini tuttu,

Bilimle uğraşanlar Allah'a kulluk yapıyorlar. Kaleleri inşa eden, uçak pilotları, füzeleri ateşleyen, askeri eğitimi verenler bunların tamamı Allah'a ibadet ediyorlar. Şunu demek istiyorum; asıl niyet Allah rızası olmasıdır.

Ahmed, ayağa kalktı ve işgal edilmiş Sînâ topraklarına bakarak:

Zafer ancak Allah'ın yardımıyla elde edilir. [s. 24].

Ahmed'in arkadaşları, düşmanın bütün dünyayı yalanlarla aldattığını, büyük devletlerin düşman safında yer aldığını, düşman ordusunda son model silahların bulunduğunu, büyük devletlerin Mısır'ın hareketini sınırlama koyduğunu ileri sürerek umutsuzluğa düşer. Buna karşılık Ahmed, sürekli zaferi düşler, düşman ordusunu bozguna uğrattıklarını, askerlerin merhamet dilendiklerini, insan gücünün teknolojiye galip olduğunu beyninde canlandırır. [s. 25].

Ahmed'in duygusal bir insan olduğu başka pek çok sayfada karşımıza çıkar. Babasına kavuştuktan sonra onun saçlarının ağarıp, bedeninin zayıf düştüğünü gördüğünde odasına çekilir gözleri yaşla dolar ve aşağıdaki düşünceler aklından geçer.

Ah! Babacığım sana işkence etmişler. Kalbim acı ve öfke ile çarpıyor. Bir gün hapishane duvarlarını aşım, tel örgülerini, bekçileri ve polis köpeklerini parçalayıp, seni esaretten kurtararak sevgi ve esenlik içinde özgürce yaşayabileceğimiz ıssız bir adaya göçmeyi düşündüm. Fakat başaramadım, bu bir hayalden öteye geçemedi. Büyük bir acı ve elem içinden dolandım durdum. [s. 37]

Ahmed karakteri, hayatını Kurân'a, Peygamberin (sav.)'in sünnetine göre düzenleyen, yaşayan, mücadele eden, bir mümini canlandırır. Ahmed'in toplumun ıslah olması, ülkenin kalkınması, zaferin kazanılması gibi siyasi ve sosyal problemlerin tek çaresinin gerçek anlamda Allah'a kul olmaya bağlı olduğu fikrine sahip olduğu karşımıza çıkmaktadır. Buna örnek olarak ailece 1967 yenilgisi hakkında yaptıkları bir tartışmada karşımıza çıkar;

Celile'nin kardeşi 'Abdüselam,

Yenilginin yükü çok ağır oldu. Kendimizi kaybettik. Büyük dönüş gününde on binlerce insan kalpleri acı ve hasretle yanarken Sînâ topraklarından döndüler.

Celile, tartışmaya dahil olur.

Bir de göç krizi var. Kanal bölgesini terk eden halk, ağır bir sosyal ve ekonomik zorluk oluşturuyorlar. On binlerce felaket bu problemde kaynaklanıyor.

Ahmed, cevap verir:

Yenilgi ediplerin edebiyatına, mütefekkirlerin fikirlerine, sanatçıların sanatına kara bir gölge düşürdü. Ben şuna eminim ki; Allah'a dönmekten başka çare yok. [41]

Celile, Ahmed'in babasını ziyarete gelir. Ahmed ile Celile arasında evlilik hakkında şu konuşma geçer.

Bizim konumuz hakkında hala aynı düşüncede misin?

Celile, acılı bir şekilde gülümseyerek:

Her zaman düşünmek için uzun bir zamana ihtiyacım olur. [s. 44]

Ahmed, şefkat ve tutkuyla seven bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Sevdiği kızı sürekli hayal eden Ahmed, onunla ilk karşılaşmasının Ramazan'da olduğunu hatırlayarak şöyle düşünür;

Garip olan. Celile'yi ilk gördüğümde, bir grup küçük kız çocuğun başlarında, Ramazan'ın gelişini kutluyor, Ramazan'la ilgili şarkılar söylüyordu. [s. 56].

Felsefeye dair görüşleri Celîle ile arasında vuku bulan şu konuşmada karşımıza çıkar. Celîle Fethî'nin işlediği suça şahit olduktan sonra bütün erkeklerden nefret etmeye başlar. Aḥmed, bunu tüm erkeklere genellemenin yanlış olduğunu açıklar.

Neredeyse tüm erkekleri hayatımdan sileceğim.

İşte bu yüzden felsefeyi kerih görüyorum.

Ne demek istiyorsun? Ey Aḥmed!

Filozof, kendi şahsi tecrübesini felsefesine delil olarak alır. Sonra bu düşüncesini tüm insanlara genelleme yapar. Mesela sen, hain bir adama denk geldin. Bu sebeple bütün erkeklere fesat damgası vurmaya çalışıyorsun. Bu adalet değildir. Yüz milyonlarca erkek var. Fethî bunlardan sadece biri. Caddeye bak. Çeşit çeşit renkler, bir tarafta edepli ve tesettürlü bayanlar diğer tarafta açık saçık kadınlar, bir tarafta hırsız diğer yanda Allah'tan korkan kullar, güler yüzler ve somurtkanlar, konuşanlar ve susanlar. Dünya bu. [s. 60].

Aḥmed, bazen normal hayatta gerçekleşen rüya görmektedir. Bu defa zaferi elde ettiklerini görmüştür. Savaş vaktinin geldiğini haber veren çavuş ile arasında bir diyalog gerçekleşir. Aḥmed, çavuşa sarılır ve sıkıca kucaklar. Rüyasını anlatmaya başlar.

Rüyamda Resulullah efendimizi gördüm. Elinde kılıcı önümüzde yürüyordu. Beni de yanına al ya Muhammed (sav.), beni de yanına al ya Habibellah, dedim. Bana gülümsedi. Dünyam sevinçle doldu. Ben solunda babam sağında yürüdük. En sevgili beni yanına aldı. Bulutlar yanaklarım ve kel başımı öptüler. Melekler beyaz kanatlarıyla beni selamladılar. Bütün kâinat "Allahu Ekber" nidasını tekrarlıyordu. Efendimiz, huzur içinde gülümsüyordu. O'na ya Habibellah! Ey nefsi ve ruhu kölelik zilletinden kurtaran! Beni de yanına al, dedim. Bana tek bir kelime söyledi; sizinleyim. Uykudan uyandım ve rüyamı herkese anlatmak istedim ama dilimi tuttum kimseye anlatmadım. Gün, zafer günüdür inşallah. [s. 67].

Romanın tamamına baktığımızda Aḥmed'in en belirgin karakteristik yapısının cesaret olduğunu görmekteyiz. Allah'a kul olma idrakiyle, Peygambere ümmet olma idealini kuşanarak mücadele etmektedir. İnanıldığı değer uğruna canını feda etmeye hazırdır. Çünkü, Allah Kur'an'ı Kerim'de "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanma, bilakis onlar diridirler, Rablerinin katında Allah'ın, lütfundan kendilerine

verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar.”¹⁰⁴ Buyurmuştur. Aḥmed, dinî vecibelerini yerine getiren dindar biridir. Memleketi işgal ve zulüm altında iken imanı esareti ve zulmü kabul etmez. Bunun için, şehit olma düşüncesiyle en ön safta savaşır. Bu cesareti romanın genelinde karşımıza çıkar. Aşağıdaki pasajları buna örnek olarak verebiliriz.

Savaş başlar. Aḥmed, görülmemiş cesaret örneği sergiler; en önde, tel örgüleri ve düşman tuzaklarına aldırış etmeden ilerler. Geçilemez denilen “Bar-Lev Hattı’nı” geçerek düşman kulelerini ele geçirir ve birçok esir alırlar. Aḥmed, adeta kendisine hayat veren yüce Allah için hayatını hibe eder. [s. 71].

Aḥmed ve arkadaşları gizlice düşman ordusunun içerisine sızarlar, asker, silah, gıda sevkiyatının yapıldığı, lojistik desteklerin sağlandığı yollara ve depolara mayın ve zaman ayarlı bombalar yerleştirirler. Geri döndüklerinde Aḥmed’in geri dönmediği fark edilir. Bombaların patlaması üzere arkadaşları fazla bekleyemez ve karargâha dönerler. İki askerin şehit, Aḥmed’in ise kayıp olduğunu rapor ederler. [s. 99].

Aḥmed, kendine geldiğinde yaralı ve başında düşman askerleri olduğunu görür. Sorgulama sürecinde çok işkenceye maruz kalır fakat düşmana hiçbir bilgi vermez. Sorgulamadan sonra hapishaneye atılır. Hapiste çektiği en büyük sıkıntı esirlere Kur’ân’ın yasak olmasıdır. Bayram gecesi Aḥmed, yüksek sesle ezan okur. Tüm esirler bayramlaşırlar. [s. 130].

Savaş sona erer. Karşılıklı esirler serbest bırakılır. Aḥmed esaretten kurtulup, eve döner. Celile, Aḥmed ile evlenmeye hazırdır. Aḥmed, Celile’ye dönerek:

Ey Celile! Ne zaman?

Anneme sorayım.

Neden erteliyorsun?

Gülümseyerek, savaş bitti, dedi.

Savaş henüz bitmedi.

Kızarı gibi yaparak:

O zaman savaştan sonra evleniriz.

---

¹⁰⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur’an’ı Kerim Meali**, Ankara: TDV. Yayınları, 2008, 3/169.

Savaş ne zaman sona erecek? Bizim evlenip savaşa katılıp zafer kazansınlar diye sağlam nesiller yetiştirmemiz gerekir.

Haya ile başını eğerek, uygundur, dedi.

Ahmed, onu korkutacak bir şekilde, bir şartla, diye bağırdı.

O nedir?

İslâmi giyim.

Bu şekli bir meseledir.

Şekil ve muhteva aynı şeydir.

İkinci defa başını eğerek uygundur, dedi.

Ahmed, cebinden Mushaf'ı çıkarıp ikisinin eli üzerine koyarak,

Bu Allah adına yemin olsun, dedi. [s. 142]

Romanın sonunda, görüldüğü gibi Ahmed Celile ile fikir birliğine varmış, bu ittifaklarını Mushaf üzerine yemin edip, Allah adına söz alarak kesinleştirdiği görülmektedir.

2.1.3.2. Celile.

Yazar, Celile karakterine iyi ile kötü, felsefe ile din arasında sıkışmış bir kişilik rolü biçerek, bazı mesajlar yüklemiştir. Celile, özel bir okulda sosyal hizmetler uzmanı olarak çalışmaktadır. Dinî değerlere uygun bir hayat yaşamaz. Gururlu ve hırslı bir kadındır. Eğlenceye düşkündür. Birçok hataya düşer fakat doğru yolu bulup bu hatalarından vazgeçer. Ahmed'in sevdiği kızdır. Ahmed'in evlilik teklifine sıcak bakmaz ama kesin olarak reddetmez. Fethî'nin ihanetinden sonra Ahmed'in teklifini ve ileri sürdüğü şartı kabul eder. Başlangıçta hareketli ve özgür davranan biri olan Celile, sonlarda uysal ve olumlu bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanda Celile'nin fiziki özellikleri hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Celile hakkındaki fiziki bilgilere Ahmed'in hayalleri vasıtasıyla elde etmekteyiz.

Celile'nin insana tesir eden, büyüleyici, kuvvetli gözleri vardı. Sözleri Ahmed'in fikir ve duyularınının hareketlenmesine sebep olmuştu. Onun dağılmış, parlayan özgür saçları sanki uçan bir halya binmiş gibi hayalinde canlanıyordu.

Onu görmek, hayal gücünü harekete geçirip felsefi duygularını söndürüyordu. [s. 7].

Celîle, felsefi düşünceleriyle karşımıza çıkar. Hayata bakışını felsefi tecrübeler üzere bina etmektedir. Bir konu hakkında görüşünü belirtirken tamamen şahsi tecrübelerle temellendirdiği görülmektedir. Sevgi hakkındaki düşünceleri Aḥmed ile aralarında gerçekleşen diyalogda karşımıza çıkar:

Uçaklar ve toplarla savaşmak, aşkla savaşmaktan daha hafiftir.

Aḥmed, kekeleyerek:

Kanıtı muhtaç sözler.

Oturduğu koltuktan kalktı:

Açık olalım. Sen yıllarca askerlik yapacağın halde evlenmeyi nasıl düşünüürsün? Beş, altı yıldan fazla askerlik yapanlar var.

Başını eğerek:

Aşk, zaman ve mekân sınırı tanımaz.

Kendisine tatlı ikram ederken şöyle dedi.

Tecrübe ettin mi?

Evet.

Hayret ederek ve cevabını merakla bekleyerek,

Benden önce kimi sevdin?

Allah'ı sevdim.

Bir kahkaha patlattı ve dönerek:

Bu ayrı bir konu.

Asla. En büyük ve mükemmel sevgi. O'nun için dünyanın tamamından vazgeçeriz.

Sen sevgi ile ibadeti birbirine karıştırıyorsun.

Aşk. Senin görüşün nedir, diye fısıldadı.

İç çekerek:

Benim bildiğim aşk, içinde biraz masiyet bulundurur. [s. 4-6].

Ahmed'in evlilik teklifini fikirlerinin uyuşmadığını ileri sürerek kabul etmediği görülür.

Canı sıkılmış bir halde,

Bu konudaki konuşmayı ileri bir tarihe erteler misin?

Temiz, güzel ve faydalı olan bir şeyden neden kendimizi mahrum edelim?

Fikirlerimiz birbirine ters. [s. 7].

Celile, karşılaştığı problemleri derinlemesine analiz ederek çözmeyi, şahısları ve kâinata var olan her şeyi araştırmayı, hakkında bilgi sahibi olmayı arzu eden, bunun için gayret eden, çalışkan bir kişiliktir. Bununla birlikte insanların sorunlarına çözüm üretirken kendi derdine çare bulamayıp, Ahmed'i düşünmekten kendini alıkoyamaz. [s. 11].

Celile, dindar bir toplumda yaşamasına rağmen dinî değerlere uygun davranmaz. Dinî değerler hakkındaki fikirlerine annesi ile arasında geçen konuşmada şahit oluruz.

Senin bu halin hiç hoşuma gitmiyor, ey Celile!

İnsanların sorunlarıyla meşgulüm.

Sen kendini hiç düşünmez misin?

Sosyolog ve psikologlar, şimdiki zamanın peygamberleridir.

Annesi üzülerken, estağfurullah, kızım!

Gerçek olan bu.

Ey Celile! Hangi gerçek? Hepiniz... Bizler sürekli kompleks ve psikolojik hastalıklardan bahsederiz. Çözümleme, telkin ve çöküntü gibi psikolojik konuları konuşuruz. Lakin senin peygamber olarak gördüğün şu sahte nebilerden tek bir tanesi bile, bu tür hastalıklara derman bulduğunu görmedim.

Celile olduğu yerde kalakalmıştı. Dünyanın dört bir yanında bulunan hastaneler psikolojik sorunları olan hastalarla doluydu. Halasının oğlu sınava girmekten korkuyordu. Edebiyat fakültesinde bir arkadaşı uzun zamandır

depresyona girmişti. Amcası vesveseye yakalanmış, kalp ilacı kullandığı an öleceğini düşünüyordu. Yüzlerce örneği vardı. Kendisinin ders olarak gördüğü veya bizzat şahit olduğu çözüm bekleyen yüzlerce karmaşık meseleler vardı. Allah'ım! Bu konudaki ilmi disiplinlerin bir kuruntudan ibaret olması mümkün mü?

Kekeleyerek:

Günümüzde Peygamberlerin dahi çözemeyeceği sorunlar mevcut.

Anne, gözlerinden yaşlar dökülerek; her şey hakkında konuş ama Peygamberleri bırak, dedi.

Celîle kızardı ve şöyle cevap verdi;

Artık mucizelere inanmıyorum. Düşman karşıda. Bizim büyük bir tarihimiz, Peygamberlerimiz, semavî kitaplarımız var. Fakat bunların hiçbiri şu ana kadar hezimete uğramamıza engel olamadı. [s. 12-13].

Dinî değerlere ve geleneklere bağlı kalmak kendisini sıkmaktadır. Sürekli hayal ettiği gibi özgür, fikirlerine uygun, kendine ait yeni gelenek ve adabı olan bir toplumun hayalini kurmaktadır. [s. 14].

Celîle, Fethî ile evlenmek istemektedir. Bu düşüncesini Fethî'ye açar. Aralarında şu konuşma gerçekleşir.

Ne zaman evleneceğiz?

Sevgilim! evlilik toplumsal bir hapistir.

Bilakis, toplumsal ve bedensel bir zorunluluktur.

Alaylı alaylı güldü;

Ve dinin yarısı, dedi.

Ciddiyetle, evet dini bir zorunluluktur, dedi.

İroni yaparak;

Güzel. Düşmanın geri çekilmesinden sonra evleniriz. [s. 17].

Celîle, her ne kadar başına buyruk, inandığı felsefeye göre asi bir hayat yaşasa da, fitratının temiz olduğu görülür. Yaptığı hatalardan dönüp, vatanına ve milletine faydalı

olabilmek adına hemşire olarak savaşa katılır. Yazarın, Celîle karakterini şekillendirirken başlangıçta asi bir karakter yükleyip, daha sonra vatan ve millet için mücadele etmesi, hayatına gerçek bir Müslüman olarak devam edeceğini belirtmesinde, Mısır toplumunda meydana gelen felsefe ve dinî inanışlarını terk edip, batıl inançlar doğrultusunda bir hayat yaşamaya çalışan kesimi eleştirdiği görülmektedir. Celîle'nin yaşadığı en ciddi bunalım; Fethî ile yaz tatili için Beyrut'a gitmesiyle başlar. Burada geçirdiği zaman dilimi ve dönüşte karşılaştığı çirkef olay, düşünce dünyasını altüst eder. Daha önce inanmadığı dinî değerler hakkındaki tutumunu değiştirir. Her şeyi derinden analiz eden, kişiler ve olaylar hakkında araştırma yapmayı bir kenara bırakmıştır. Ahmet'in Kur'ân ve Sünnete dayanan inançları karşısında yenilmiş ve Ahmed'e teslim olmuştur.

2.1.3.3. Fethî

Romanda, Fethî karakteri dinî ve ahlaki değerlere uymayan, eğlence ve kadınlara düşkün, bencil, şahsi çıkarları uğruna vatanına ihanet eden, hain bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. el-Kılânî eserlerindeki karakterlere bazı anlamlar yüklemektedir. Yazar, daha çok konuya odaklandığından karakterlerin fiziki özelliklerine pek değinmemiştir. Fethî'nin fiziki özellikleri hakkında bıyıkları, faulleri uzun, saçlarının ise dağınık ve uzun olduğu bilgisi dışında bilgi verilmemiştir.

Fethî'nin kadınlara ve eğlenceye düşkün olduğu görülmektedir. Fethî her fırsat bulduğunda Celîle ile bir eğlence merkezinde buluşup eğlenmeye çalışır. Bu eğlencelerden birinde Celîle ile aralarında gerçekleşen diyalogda Fethî'nin eğlence hakkındaki fikirleri gün yüzüne çıkmaktadır; Fethî, sabaha dans edip deli gibi eğlenmek istiyorum diyerek, Celîle'yi dansa kaldırır ve dans ederlerken Celîle'nin yanağından öper. Bunun üzerine Celîle:

Yanağımdan öptükten sonra ne yapacaksın?

Seni ikinci defa öpeceğim.

Sonra?

Sonra dudaklarından öpeceğim.

Sonra?

Sonra hayatın bize sunduğu nimetlerden faydalanmaya devam edeceğiz. [s. 16].

Fethî'nin eğlenceye olan düşkünlüğü ve lüks yaşama sevdası onu birçok hata yapmaya sevk etmiştir. Bu hataların en büyüğü, saygı görmek, arzularını yerine getirebilmek için milli duygularını bir kenara attığı görülmektedir. Bir defasında Aḥmed'in kendisine mücahitlerden, kanalı nasıl geçip döndüklerinden ve savaş olması durumunda zafer elde etmenin mümkün olduğundan bahsetmesi üzere, bu durumu mide bulandırıcı olarak görür. Sivil polisin kendisine bir tokat atması, arkadaşının kendisine halk düşmanına özgürlük yok diyerek tükürmesi, uzun süre kuyrukta beklemesine rağmen bir tavuk alamayıştan sonra milli duygularının yerini kin ver hırs gibi duygular alır. Celîle ile aralarında vuku bulan diyalogda bu durumun nedenini açıkladığı görülür. Celîle:

Sen bir tokat, bir tavuk veya bir kelime yüzünden vatanına yabancılaşıyorsun.

Kaşları arasından bakarak dedi:

Ben sadece kendi nefsim için yaşıyorum.

Bir sessizlik hâkim olduktan sonra tekrar konuşmaya başladı:

Artık polis bana bir memurmuşum gibi selam veriyor, restoran müdürü bana her istediğimi gönderiyor, arkadaşım ezik bir halde karşımda başını eğerek ay sonuna kadar benden borç istiyor. Tüm bunlara rağmen ben bir seyahat şirketinde çalışan sıradan biriyim. [s. 19].

Fethî'nin en belirgin özelliği vatana ihanet etmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Fethî, sürekli yurtdışına seyahate gitmektedir. Bu seyahatlerinin şirket işleri için olduğunu ileri sürer. Fakat yurtdışı seyahatlerinin tamamından mutlu olarak döner. Son seferinde kendisine Celîle eşlik etmektedir. Fethî bazı kişilerle yalnız görüşüp randevulaşmaktadır. Geri dönüşte Kahire havalimanında Fethî gözaltına alınır. Yabancı güçler adına casusluk yapıp, devlet bilgilerini sızdırdığı suçlamasıyla hapse atılır.

el-Kîlânî, bir taraftan Fethî'ye ihanet rolü biçerken diğer taraftan toplumsal hayat için cezanın gerekli olduğu ve ihanetin ölüp yok olması gerektiği sözü ile ihaneti yermektedir. Fethî, hapiste geçirdiği süre zarfında çok zayıflamış, bir deri bir kemik

kalmış, korkudan zihni karışmış, ne yapacağını bilmez bir hale gelerek akli dengesi bozulduğu gözükmektedir. Celîle'nin ısrarı üzere, tüm bildiklerini ve işlediği hataları görevlilere anlatır. Tüm bunları daha iyi bir hayat için yaptığını itiraf eder. Hakkında idam kararı verilir. Savaşta zafer elde edilir ve bu zafer hatırına af çıkarılır. Fethî'nin idam cezası müebbet hapis cezasına çevrilir. Ciddi bir bulanıma girmiş olan Fethî, dayanamayıp intihar eder.

2.1.3.4. Diğer Karakterler

- **'Abdulfettaḥ**

Aḥmed'in babası olan 'Abdulfettaḥ, ticaretle meşgul olmakta ve siyasi görüşlerinden dolayı sürekli hapse atılmaktadır. Hapiste geçirdiği zaman ve gördüğü eziyet saç ve sakalının ağarmasına sebep olur. Dinî değerlere uygun bir hayat yaşayan dindar bir kişidir. 'Abdulfettaḥ hapisteyken büyük oğlu Sellame savaşta şehit olmuş ve kahraman Allah'ın takdiri deyip sabretmiştir. Gençliğinde Filistin müdafaasında bulunmuştur. İlerleyen yaşına rağmen milis güçleri arasına katılarak savaşmak için cepheye gider. Savaşta yaralanır ama cepheyi terk etmez. Savaş sona erdikten sonra hayatına mutlu bir şekilde devam eder.

- **'Abdüselam**

Celîle'nin erkek kardeşidir. Askere gidecek yaştadır. Askere gitmek istemez bunun için Fethî ile bir çare bulmaya çalışır ve iki parmağını kesmeyi düşünürler. "Abdulfettaḥ amcayı ziyaret edip ailece aralarında gerçekleşen konuşmadan sonra yapmak istediği şeyin kötü olduğunu anlar ve milli duyguları kabırır askere gitmeye karar verir. Orduya katılır ve başarılı bir askerlik yapar.

- **Ümmü Aḥmed**

Aḥmed'in annesidir. Çok çile çekmiştir. Eşi hapisteyken ailenin geçim yükü omuzlarına yüklenir. Bir taraftan bir lokma ekmek için çalışırken diğer taraftan çocuklarını bir arada tutabilme adına mücadele vermiştir. Yaşadığı en büyük acı oğlu Sellâme'nin şehit olmasıdır. Maruz kaldığı bunca ıstırap ve karşılaştığı sıkıntılar neticesinde yüksek tansiyon hastalığına yakalanır. Eşi bütün suçlardan aklanıp hapisten çıkar. Eşini karşısında gördüğünde şok geçirir ve bir tarafı felç olarak hayata devam eder.

- **Sellâme**

Ahmet'in abisi olan Sellâme, hayata sınıksız sarılan, hastalanmaktan bile korkan bir kişiliktir. İsrail ile Araplar arasında vuku bulan 1967 harbine katılır. En ön safta savaşmaktadır. Hayatı çok sevmesine rağmen herkesi hayrette bırakan bir şekilde adeta ölüme koşarcasına çarpışmaktadır. Genç yaşında geride dul bir kadın, yetim çocuklar bırakarak şehid düşer.

- **İrfan**

Orduda çavuş olarak görev yapmaktadır. Ahmet ile aynı birliktedir. Başarılı bir asker olmakla beraber iyi bir arkadaştır. Başlangıçta savaşın çıkması hakkında tereddüd yaşamaktadır. Savaşın başlaması durumunda düşmanın modern silahlara sahip olduğu için düşmana karşı zafer elde etmenin imkânsız olduğu düşüncesine kapılarak ümitsizliğe düşer. Bu mesele hakkında Ahmet ile konuşurlar; Ahmet'in Allah'a olan teslimiyetini gördükten sonra o da artık savaştan zaferle çıkacaklarına emin olur. Savaşta Ahmet'le birlikte ön safta savaşıp kahramanlıklar gösterir.

Romanda, bu kahramanlar dışında bahsi geçen bazı karakterler vardır. Salim Mahmut, Ahmet'in arkadaşı olup orduda subay olarak görev yapmaktadır. Savaşta esir düşmüştür. Hapishane müdürü, gardiyan, postacı, esir alınan düşman erleri ve rütbeli askerleri, Ahmet'i sorgulayan düşman askeri ve esir tutulduğu hapishane görevlileri romanda adı geçen fakat kendileri hakkında herhangi bir bilgiye tesadüf etmediğimiz karakterlerdir.

2.1.4. Zaman

“Bir romanda zaman tablosu ilk elde “vaka zamanı” ve “anlatma zamanı” olmak üzere iki düzeyde şekillenir. Bir vaka veya olay hiçbir zaman sıcağı sıcağına anlatılamayacağına göre, “vaka zamanı” ve “anlatma zamanı” arasında geçen sürenin de hesaba katmak, roman sanatı açısından bu sürenin de gözden uzak tutmamak gerekmektedir.”¹⁰⁵ “Necîb el-Kîlânî'de mekân atmosferi ve zaman seçimi, roman çatısında, özellikle de İslâmî realizm aşamasında önemli bir yer tutar. Öyle ki gerek zaman gerekse mekân -deyim yerindeyse- romandaki temanın belirginleşmesine katkı sağlayan bir biçimde kişilere, olaylara ve toplumun yaşadığı insanî sorunlara anlamlar

---

¹⁰⁵ Tekin, a.g.e., s. 125.

yükler, bu unsurlarla etkileşim gösterir ve bu vesileyle geleceğin canlandırılması ya da düşünülmesine yol açar.”¹⁰⁶ el-Kılânî, romanda tarihi bir savaşı konu edinirken olay zamanı ile anlatma zamanı arasındaki süreyi çok iyi kullandığı görülmektedir.

Necîp el-Kılânî, *Ramağan Habîbî* adlı romanında Mısır ve İsrail tarihinde yaşanan bir savaş ile birlikte toplumda var olan sosyal, siyasal ve iktisadi sıkıntıları ve Mısır halkının İsrail güçlerine karşı verdikleri mücadeleyi konu edinerek okuyucunun zihninde o dönemde yaşanan olayları canlandırma konusunda başarılı olduğu söylenebilir. Okuyucu tarafından Mısır’ın yakın tarihinin bilinmesi romanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Zannımızca, romanın konusu olan savaş, İsrail ile Mısır arasında 6 Ekim 1973 tarihinde vuku bulan savaştır. 6 Ekim 1973, (Hicri 10 Ramazan 1393) Ramazan’ın onuncu günü saat iki sularında iki cepheden başlar. Mısır ordusu Süveyş Kanalını geçerken Suriye ordusu Golan Tepelerine girmektedir.¹⁰⁷ Amerika, İsrail’e asker göndererek, Sovyetler Birliği, Mısır ordusuna silah vererek savaşa katılmış sayıldılar. Savaş, 24 Ekim’de Mısır’ın Süveyş Kanalını ve Sînâ Çölünden bir kısım toprak geri alması, Suriye’nin Golan Tepelerine girmesi ve İsrail yenilgisiyle sona erdi.¹⁰⁸ Romanda bahsi geçen Ramazan, Yevmi Ğufrân, Ramazan’ın onuncu günü hücum emrinin verilmesi, hücum botların yan yana dizilmesi ve botlar üzerinden tankların karşıya geçmesi, Bar-Lev Hattı, Süveyş Kanalı, Sînâ Çölü, Golan Tepeleri, Kahire, Süveyş, Telaviv, savaşın bayramda son bulması gibi zaman ve mekan bilgileri, romanda anlatılan savaşın 1973 harbi olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

el-Kılânî, romanı isimlendirirken seçtiği *Ramağan Habîbî* terkihiyle o zamanki düşünme yapısını göstermektedir. Savaşın Ramazan ayında vuku bulması ve Mısır ordusunun zaferiyle sonuçlanması sebebiyle el-Kılânî, Ramazan’ın mübarek bir ay olduğunu gözler önüne sererek, okuyucuya müspet bir mesaj iletmiş olur. Yazar, okuru romanın ilerleyen sayfalarında Aĥmed ve ailesinin Ramazan ayına özel samimi duygularına şahitlik ettirir. Babası hapisteyken Ramazan’ı geceleri ibadet, gündüzleri oruçla geçirdiğini söyler. Aĥmed:

---

¹⁰⁶ Tasa, **a.g.m.**, s. 87.

¹⁰⁷ Reşa, Halil, “Zakiratü Tarih”, **el-Ahram**, <https://gate.ahram.org.eg/News/2698833.aspx> (Erişim tarihi: 29/05/2021).

¹⁰⁸ Ali Suade, “Harbu Oktobur 1973”, **‘Arabi21**, <https://arabi21.com/story/1304740/84> (Erişim tarihi: 29/05/2021).

Ramazan'ı çok seviyorum, bu ayda Kahire caddeleri aydınlanır, minarelerin ışıkları yanar, insanlar Allah'a yalvarır, davullar çalar, Kur'ân okunur, ruhlar aşk ve şevkle dolar. Bunlar, benim dünyada güzel ve temiz olana âşık olmamı sağlıyor. Ramazan'da Allah'a daha yakın olduğumu hissediyorum, [s. 55] der.

el-Kılânî'nin, edebi kişiliği ve sahip olduğu dünya görüşüne baktığımız zaman eserlerini kaleme almadaki asıl amacının birey ve toplumun sorunlarını dile getirmek olduğunu görmekteyiz. *Ramağan Habîbî* adlı romanda da bu görüşüne bağlı kalarak toplumun yaşantısını ön plana aldığı ve ay, yıl, saat gibi zaman belirtmediği görülür. Bununla birlikte Celîle'nin Ahmed ile görüştüğten sonra Fetî ile gazinoda buluşur. Bu buluşmadan birkaç gün sonra Lübnan'a gidip orada üç hafta kalıp dönerler. Daha sonra Ahmet Celîle'yi ziyarete gittiği günün Ramazan'ın ilk günü olması, bize romandaki olayların ne kadar bir zaman aralığında yaşandığı bilgisini vermektedir. Diğer taraftan eserde geri dönüş tekniğiyle verilen 1967 mağlubiyeti, 'Abdüselam'ın bu savaşta şehit olduğu, Abdulfettaḥ amcanın 1948 ve 1954 harplerine katıldığı gibi zamansal bilgiler söz konusudur.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi romanda, zamana dair kesin bir tarih verilmemiş olup gün, gece, hafta, saat, bugün ve yarın gibi zamansal kavramların kullanıldığı görülür. el-Kılânî romanı belirli bir zaman dilimini açıklayıp, bunu eserin merkezine almadan yazdığını, zamanı olay kurgusunda gerekli olduğu kadar verdiğini söyleyebiliriz. Burada yazarın, iletmek istediği mesajı zamanlar üstü bir olgu olarak verme amacında olması kuvvetle muhtemeldir.

2.1.5. Mekân

“Roman esas itibariyle bir terkiptir. Diğer birçok eleman gibi mekân da bu terkipte meydana getiren önemli unsurlardan biridir. Çünkü terkipte asıl unsur konumunda bulunan vakanın gerçek veya muhayyel -hatta ütöpik- mutlaka bir mekâna ihtiyacı vardır. Mekân unsuru bir takdim veya tanıtım sorununun ötesinde işlevsel bir özellik taşır. Romancı mekân unsurunu: Olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak cihetinde kullanılabilir ve o, olayları şekillendirirken bunlardan birini devreye soktuğu gibi birkaçını da dikkate

alabilir.”¹⁰⁹ “el-Kîlânî’nin romanlarında mekân, farklı değerlendirme çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu bu tartışmanın merkezinde, modernleşme ile başlayan toplumsal değişim sürecinde, geleneksel yaşamı terk edip batıdan gelen modern yaşamı hayatının merkezi haline getiren şehirler ile, modernizme direnen ve geleneğin sığınağında kalmayı tercih eden köyler arasında bir çatışmanın varlığı dikkat çeker. Zira yazar neredeyse romanlarının tamamında kötülüğün merkezi olarak şehri, iyiliğin, saflığın ve temizliğin mekânı olarak da köyü görmekte ve bu sebepten dolayı mekân olarak köyü tercih etmektedir. Özellikle köy hayatından gelen yazar neredeyse bu mekânların her birini canlı bir mekân olarak adeta yaşıyor hissi verdirerek betimlemektedir. Yani, mekân ve kahraman ile olay arasında yakın bir ilişki söz konusudur. el-Kîlânî, romanını kurarken bu meselelerin daha iyi anlaşılabilmesi için, geçmiş ile ânı karşılaştırmaktan da kaçınmaz ve böylece meseleyi okuyucu için daha da somutlaştırır.”¹¹⁰

“Romancı, romandaki olayların geçtiği yerlere gerçekmiş görüntüsü vermek için gerçek coğrafi tanımlarla birlikte, güzel ve çok uygun kelimelerle mekânı resmetmeye çabalamıştır. Romancının mekân duygusu, sıradan insanın mekân duygusundan farklıdır. Romancı, romanına uygun gördüğü bir mekânı seçer. Romanın mekânı denilen şeyin olması için, hayatın da onu zenginleştirmesi gerekir. Onda gerçek mekânın tüm detayları vardır. Burada okuyucunun, mekânı görüyormuş hatta sanki orada yaşıyormuş ve karakterlerle iletişim halindeymiş hissini verebilmek için onu kelimelerle resmeder.”¹¹¹ Yazar, *Ramağan Habîbî* adlı romanda savaşın gerçekleştiği Kanal bölgesini çok iyi tasvir ettiği, okuyucuya mekânı görüyor ve orada yaşıyormuş hissini verdiği görülmektedir.

Romanda konunun savaş olması hasebiyle ana mekân savaşın meydana geldiği Kanal ve çevresidir. Bunların yanında Kahire, Lübnan, Beyrut, Suveys, Telaviv, Sînâ Çölü, Golan Tepeleri, Beyrut’taki caddeler ve Eruz dağı, Havalimanı, Kahire Meydanı, Nil Nehri, Hastane, Okul, Hapishane gibi yerler de romanda geçmektedir. Romanda adı geçen mekanların tamamı gerçek hayatta var olan mekanlar olduğu görülmektedir.

---

¹⁰⁹ Tekin, **a.g.e.**, s. 137.

¹¹⁰ Özdemir, **a.g.e.**, s. 382.

¹¹¹ Özdemir, **a.g.e.**, s. 35.

el-Kîlânî, gerçek olayları tarihî hikâye üslûbuyla birleştirerek ele aldığı romanda karakterlerin ruh hallerine uygun toplumun zihin yapısını gösteren mekanlar kullandığı görülmektedir. Celile ile Fethî'nin buluştuğu mekânı şöyle tasvir eder:

Celile, hızlıca dışarı fırladı, onun ve kardeşinin arkadaşı olan Fethî onu bekliyordu. Ağaç gazinosu, Nil kıyısında güzel ve sakin bir mekandır. Su yüzeyi çok uzak mesafelere uzanır gider. [s. 13].

Ahmet ve arkadaşları kanal bölgesine giderler ve kanalın karşı tarafını şöyle tarif eder:

Sanki Süveyş Kanalının doğu tarafına insanlar dikilmiş gibi, bir plan içinde dikkatlice hareket eden on binlerce asker, hendekler, mevziler, dikenli tel örgüleri, kum torbalarından yapılmış siperler, gizli havaalanları, füze bataryaları, değişik yerlerde konuşlanmış tanklar, çeşitli araçlar. Ahmet askere katılmadan önce bir benzerini hayalinde bile görmediği bir manzara. [s. 22].

Romanda adı geçen mekanlardan biride düşman saldırılarının hedefi olan hastanelerdir.

Bu seferki saldırıda düşman bombaları bir hastaneye isabet etmişti. Enkazın altında ve etrafında savaş kurbanı olan doktor, hemşire ve yaralı cesetleriyle doluydu. Bu sahne, ihanetin zulmünü ve Siyonizm'in kalleşliğini haykıran sonsuz bir kucaklaşmayı temsil ediyordu. [s. 103].

Romanda mekân olarak düşman hapishanesi de yer almaktadır. Ahmet esir düştükten sonra sorgulanmış ve savaş meydanından uzaktaki bir hapishaneye nakledilmiştir. Ona refakat eden askerlerden biri:

İşte hapishane. İçeride kara inadından vazgeçeceksin. Kapısının üzerinde İbranice ve Arapça: içeri girenler! Emellerinize veda edin. [s. 115].

el-Kîlânî, romanda gerçek mekânlar kullanmış, romanı kurgularken olaylar, zaman, mekan ve karakterler arasındaki irtibatı çok iyi kurduğu gözükmektedir. Zaman ve mekân gerçek hayatta olduğu gibi verilmiş olup okuyucunun, mekânı görüyormuş hatta sanki orada yaşıyormuş hissini verdiği ve bu konuda okuyucuda herhangi bir kafa karışıklığı meydana gelmesine engel olduğu görülmüştür.

2.1.6. Dil ve Üslûp Özellikleri

“Bir edebi eserde kullanılan dil ve üslûbun o eser için ne kadar önemli olduğu tartışılmazdır. Edebiyatçının, duygu ve düşüncelerini anlatmak için kullandığı bir araç olan dil kendi gelişimi için gene edebiyatçıya ihtiyaç duyar.”¹¹² Yazarın roman türünün diğer teknik unsurlarında olduğu gibi dil ve üslûp bakımından da titiz bir çalışma ortaya koyduğu düşüncesindeyiz. Eserde tamamen fasih Arapça kullanılmıştır.

“el-Kîlânî'nin üslûp özelliklerine baktığımızda, yazarın bu konuda oldukça başarılı olduğu görülür. el-Kîlânî, o “üslûptaki hafif tınıyı” okura sunmada en belirgin yazarlardan biridir. Temiz, yani basit bir dile sığınır. Bu basit dil aracılığıyla sıkıntıya düşmeden kişilerini ve olaylarını sunar. Özellikle de İslâmî metinlerden yararlandığında adımlarını daha da büyük atar.”¹¹³ Eserde kullanılan dilin çok sade, herkesin anlayabileceği bir şekilde fusha olduğu, yer yer Kur'ân ayetlerinin kullanıldığı görülür. Yazar, romanda deyimlere de yer vermiştir. Bu deyimlerden biri Aḥmed ile Celîle arasında gerçekleşen diyalogda yer alır.

Oturduğu yerden kalkarak, açık olalım. Yıllarca askerde kalacaksın, nasıl evliliği düşünürsün? Beş veya altı yıl askerlik yapan var dedi.

Aḥmed, başını eğerek, الحب لا يعرف حدود الزمان و المكان “Aşk sınır tanımaz”, dedi. [s. 5].

Romanda kullanılan deyimlerden bir diğeri, Aḥmed'in annesi, şehit olan oğlunun hala dönmediğini söyler. Bunun üzerine Aḥmed, نحن نعيش على الأمل “Umutla yaşıyoruz” deyimini söyler. [s. 27].

Yazar, romandaki kahramanları kendi dünya görüşüne uygun olarak konuşturur, iç dünyalarına nüfuz ederek vermek istediğı mesajı onların diliyle verir. Karşılıklı diyaloglarda inanç dünyalarına ait fikirlerini, felsefe, savaş ve iktisada dair düşüncelerini okuyucuya aktarır. Birçok anlatım tekniklerinin yer aldığı eserde kullanılan teknikleri aşağıda ele alacağız.

¹¹² Hasan Harmancı, “Abdurrahman Munîf'in el-Eşcâr ve İğtiyâluMerzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Olarak İncelenmesi”, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (2013), s. 82.

¹¹³ Özdemir, a.g.e., s. 283.

2.1.7. Anlatım Teknikleri

Sanatta ve edebiyatta anlatılacak şeyden çok anlatım biçimi önemlidir. Önemli olmasının sebebi biçimin anlatılacak şeyi okura ulaştıran bir vasıta olmasından ileri gelmektedir. Bu nedenle edebi bir metnin sağlam bir biçime sahip olması gerekir. Biçim okuyucunun üzerine derli toplu bir izlenim bırakmasını sağlar. Bu açıdan bakıldığında romanın iddialı bir tür olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Romanın diğer edebi türlerle nazaran toplumu ve bireyi anlatmada bazı avantajlara sahip olduğu açıktır. Roman özellikle modern toplumun ve bireyin problemlerini yansıtmaya yakın bir türdür. Bundan dolayıdır ki, insanı ve toplumu ilgilendiren çeşitli sorunlar, öteden beri romanın konusu olmuş, romancılar bu türün kendilerine verdiği olanaklarla bu sorunları anlatmaya çalışmış ve bu misyonu yüklenirken biçimden yani anlatım tekniklerinden çokça yararlanmışlardır.¹¹⁴ Bu doğrultuda el-Kılânî de eserlerinde toplumun problemlerini konu edinmiş, çeşitli anlatım teknikleri kullanarak bu problemleri okuyucuya aktarmayı başarmıştır. Çalışma konumuz olan romanda da birçok teknik kullanılmıştır. Eserde kullanılan teknikleri örneklerle birlikte bakabiliriz.

2.1.7.1. Tasvir Tekniği

“Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, mekân gibi unsurları, sanatın sağladığı imkânlardan yararlanarak görünür kılmaktır.”¹¹⁵ el-Kılânî, eserlerinde tasvir tekniğini sıkça kullanmıştır. Kullandığı anlatım teknikleri arasında en başarılı olduğu alanın tasvir tekniği olduğunu söylemek mümkündür. Çalışma konumuz olan *Ramağan Habîbî* adlı romanında da bu tekniği kullanmıştır. Örnek olarak aşağıdaki pasaj verilebilir.

Ahmed, Süveys'e doğru hızlıca yol alan trenin penceresinden dışarı baktı. Gözlerin sonunu göremediği kadar uzanan yeşil tarlalar. Tamamen aşk gibi. Uçsuz bucaksız sonu olmayan mavi gökyüzü. Yine aşk gibi. [s. 8].

Celîle ile Fetih'in bulunduğu mekân olan gazinonun tasviri şöyledir.

Ağaç gazinosu, Nil kıyısında güzel ve sakin bir mekandır. Su yüzeyi çok uzak mesafelere uzanır gider. [s. 13].

¹¹⁴ Romanda anlatım teknikleri konusunda daha fazla bilgi için bk.: Tekin, **a.g.e.**, s. 195.

¹¹⁵ Tekin, **a.g.e.**, s. 210.

Mısır ordusunun Kanalı geçmesi ve Bar-Lev Hattına girmesi esnasındaki kanal ve çevresini anlatan tasviri ise şöyledir:

Ramazan'ın onuncu günü güneş batmaya yüz tutmuştu. Ordu gece olmadan Sînâ topraklarına girmek istiyordu. Melhame-i Kübra ruhu, Kanal yüzeyinde, gökyüzünde ve verimli Sînâ topraklarında canlanıyordu. Ahmet, Bar-Lev Hattının devasa kalelerini izlemeye başladı. Kumdan yapılmış siperler dağ kadar yüksek ve kanal boyu uzanıyordu. Dev su pompaları bu siperlere su fişkırtıp, eriterek dağıtıyor, cesur adamlar, tel örgülerinin vücutlarını parçalamasına, üstlerinde uçan kurşunlara ve patlayıp gündüzü karanlığa boğan, gökyüzünde kocaman bir toz bulutu meydana getiren mayınlara aldırmandan Kanaldan gediklere atlıyordu. [s. 69].

Romanda var olan bir diğer tasvir, Ahmet ve ailesinin çektiği sıkıntıların anlatıldığı pasajda karşımıza çıkmaktadır.

Ahmed, annesinin hipertansiyon hastası olduğunu biliyordu. Ona göre bunun sebebi çok açıktı. Babası 1946 yılından beri sürekli tutuklanıyor, aşağılayıcı bir şekilde hapishaneye sürülüyordu. Annesi, çocukların yükünü omuzlayıp onlar için mücadele ediyor ve gece kanatları altında acı acı ağlıyordu. (Gece dökülen gözyaşlarının sonu yoktur. Damla damla uzayan, gökyüzü ile yeryüzü arasında gerilen bir halat. Anneciğim!) Annesi, geçim darlığı, hatta babasının el-Muski çarşısında kumaş tüccarlığı yaptığı zamanlardaki yoksulluktan dolayı hüznüydü. Sermayesi kaç defa dağılmış, zayi olmuştu. Allah'ın laneti hapisane ve onu felaketlere sürükleyenlere olsun. Annesi, Sellame'nin ölümünden dolayı derin bir yastaydı. Bir kere, Kanal suyuna atlayıp yüzerek karşıya geçmek ve Sînâ'daki Araplara gidip kaybolan yavrusunu aramak, ciğer paresini, kum tepelerine, vadilere ve dar geçitlere sessizce sormayı düşünmüştü. Bu seferki yolculuğunun başarılı olacağını zannediyordu. Fakat akraba ve tanıdıklar onu teselli edip, hüznü ve sıkıntılı zamanlarda sabretmek ve Allah'a teslim olmak gerektiğini telkin ediyorlardı. Ahmed, annesini en son gördüğünde tıpkı babası gibi durgun ve teslim olmuş bir halde duruyordu. Fakat gözlerinden yaşlar akıyordu. [s. 27].

Bir başka tasvir örneği Aḥmed'in babasının hapisten çıktığı haberini aldıktan sonraki durumunu aktarır:

Aḥmed, elinde silahı sabaha kadar kumlara uzandı. Yıldızları izlerken kalbi heyecanla çarpıyordu, derin hayallere daldı. Kanal ile evi arasındaki mesafeyi yüzlerce defa gidip gelmişti, kapıyı çaldı. Annesine sarılıp ağladı. Babasını kucaklayıp ağladı. Fakat hala gökyüzünü seyrediyordu ve kalbi heyecanla atıyordu. [s. 31].

Celile ile Fethî Beyrut'a giderler. Celile, ilk defa Beyrut'u görmektedir. Celile karşılaştığı manzaranın tasviri şöyledir:

Celile'ye göre yolculuk şaşırtıcı geçiyordu. Beyrut caddeleri insanlarla doluydu. Toplanma yerleri, maceracı, tacir, siyasetçi, edebiyatçı, suçlu ve köle pazarlarıyla doluydu. Korkunç bir özgürlük. Patlamalar, bazı suikastlar, altın, kan, belgeler, eşyalar ve vahşi hayvanların bulunduğu ormanlar. İnsanlar, yiyip, içiyor, şarkılar terennüm ediyor, çığlık atıyor, küfrediyor, bir şeyler satıp alıyorlar. [s. 47].

Yazarın, tasvir yöntemini çok başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Sadece bu örnekler de değil romanın genelinde bu tekniği kullanarak okuyucuya geniş bir perspektif sunmaktadır.

2.1.7.2. Otobiyografik Teknik

Otobiyografik roman, bir romancının kendi yaşadığı olayları, hayat hikâyesini, çocukluk, gençlik, yaşlılık yıllarını, ailesini, eşini dostunu, yaptığı işleri iş ve meslek çevresini, görüp geçirdiklerini bir kurgu içinde sunduğu roman türüdür. Bir bakıma hatıra türüdür. Bunlara “anı roman”da denebilir. Bu roman türünde yazar, genellikle kendi dünyasını, yaşantılarını, duygu ve düşüncelerini roman kişilerinden birine yükler ya da kendisini bizzat roman kişisi yapar.¹¹⁶ Bu durum üzerinde çalıştığımız *Ramadan Habîbi* romanında da kendini göstermektedir. Ancak el-Kîlânî romanında başkahramanı kurgularken yaşanan olayla kendi hayatını kesin olarak ayırdığını görmekteyiz. Neticede Aḥmed karakteri, edebiyat fakültesinden mezun olan bir gençtir.

---

¹¹⁶ Çetin, a.g.e., s. 235.

2.1.7.3. Diyalog Tekniği

Diyalog, yani konuşma, en doğal anlatım yoludur. Dođal akışıyla konuşma, dilin esasıdır. Çünkü insan dilek ve isteklerini onunla ortaya koyar. Konuřma faaliyeti, genellikle iki veya daha fazla insan arasında gerçekleşir. Edebiyatçılar, özellikle romancılar, kahramanlarını karşılıklı konuşturarak metinlerini zenginleştirmişlerdir.¹¹⁷ Yazar, romandaki kahramanları konuştururken kendi dūřünce dūnyasına uygun olarak, onların adeta zihin dūnyalarına girerek vermek istediği mesajı kahramanların ağzından okuyucuya aktarır.

Romanda diyalog tekniğini yoğun bir şekilde kullanıp bu yöntemle roman metnini zenginleştiren yazar, diyalog parçalarını romanın tamamına ustalıkla yaymayı başardığı görülmektedir. Bu diyaloglar vasıtasıyla kahramanların kültürlerini, slplarını, dinî ve felsefi dūřncelerini yansıtmaktadır. rnek olarak Ađmed ile Celile arasında gerçekleşen diyalogu verebiliriz:

Elini istemeye geldim. (Nişanlanmak ister)

Celile, gülümsedi ve odada kendileri dışında kimsenin olmadığına şükretti.

Birilerin duymasından korkmaz mısın?

Allah hariç kimseden korkmam.

Bu iş için anneni grevlendirseydin daha iyi olurdu.

Ağmed, ona dikkatle baktı. Celile devam etti.

Bu işleri kadınlar daha iyi yapar.

Erkekler de yapabilir.

Nasıl?

Ben Süveyş Kanalından karşıya geçip geri dönüyorum. Karşı tarafın her karışında ölüm var. Ama ben geri dönüyorum.

nndeki kağıtları katlayarak şöyle dedi,

Uçak ve toplarla savaşmak aşkla savaşmaktan daha hafiftir. Kekeleyerek, delile muhtaç sözler dedi.

---

¹¹⁷ Tekin, a.g.e., 265.

Oturduğu yerden kalkarak, açık olalım. Yıllarca askerde kalacaksın, nasıl evliliği düşünürsün? Beş veya altı yıl askerlik yapan var dedi.

Ahmed, başını eğerek, aşk zaman ve mekân sınırını tanımaz.

Tecrübe ettin mi?

Evet.

Hayret ederek ve cevabını bekleyerek, benden önce kimi sevdin? Dedi.

Allah'ı.

Bir kahkaha attı ve Ahmed'e dönerek, bu başka bir konu dedi.

Asla. Gerçek büyük aşk budur. O'nun için dünyanın tamamından vazgeçeriz.

Sen ibadet ve aşkı birbirine karıştırıyorsun. [s. 4-6].

2.1.7.4. İç Diyalog Tekniği

Kahramanın karşısında birisi varmış gibi dilbilgisine uygun diyaloglarla geçen iç konuşmaları olan bu tekniğe, romanda yer yer rastlarız. Ahmed, Celile'nin evlilik konusunda kendisine net bir cevap vermeyişinden dolayı karşısında biri varmış gibi konuşmasında bu yöntem karşımıza çıkmaktadır.

Celile yalan söylemediğimi, onu Allah ve Resulünün sünneti üzere istediğimi iyi biliyor. Kendimi hatsız görmüyorum. Bende sıradan bir insanım. Celile bizim dünyamızdan ne istiyor? Başka emelleri mi var? Evlilik emellerine engel değildir. Aklına şeytani fikirler gelir. Ah! Şüphe felsefi bir zorunluluktur. Ben şüpheyi sevmem ama filozof Kant, şüpheyi kendine mezhep edinmiş. Şüphe, bazen fayda sağlayabilir.

Ne? Celile'nin benden başkasını sevmesi mümkün mü? Mümkün! neden bana söylemedi? Ben açık ve doğru söze aşığım. Ah! keşke duygularımı heyecanlandırıp gönlüme acı salmasaydı. Dedemin dediği gibi: kalpler Rahman'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi çevirir. Onun duygularına zincir vuramam. Özgürlüğe aşığım, başkasına boyun eğmeyi sevmem. Celile özgürdür. Bende. Ben evreni yoktan var edene teslim oldum. İlahi! Senin yolunda sakinlik, huzur ve güven buluyorum. [s. 9].

Romanda bu tekniğin kullanıldığı yerlerden biri de Ahmed'in babasına kavuştuğunda babasının gördüğü işkence ve zulüm neticesinde saç ve sakalının ağardığını görmesi üzerine odasına çekilerek yaptığı iç konuşmadır.

Ahmed, odasına gider. Babasının saç ve sakalının ağarması, Ahmed'i çok etkilemiş gözleri yaşla dolmuştur. Ah! Babacığım sana işkence etmişler. Kalbim acı ve öfke ile çarpıyor. Bir gün hapishane duvarlarını aşip, tel örgülerini, bekçileri ve polis köpeklerini parçalayıp, seni esaretten kurtararak sevgi ve esenlik içinde özgürce yaşayabileceğimiz ıssız bir adaya göçmeyi düşündüm. Fakat başaramadım, bu bir hayalden öteye geçemedi. Büyük bir acı ve elem içinden dolandım durdum. [s. 37].

2.1.7.5. İç Monolog Tekniği

İç monolog, okuyucuyu kahramanın iç dünyası ile karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Yöntemin uygulandığı bölümlerde yazarın, daha doğrusu anlatıcının, varlığı ortadan kalkar; muhtemel yorum ve açıklamalar, okuyucuya bırakılır. Bu yöntemin uygulandığı bölümlerdeki dil, konuşma diline yakındır.¹¹⁸ Yazarın, romanda bu yöntemden yararlandığı görülür. el-Kılânî, Celîle'nin Fethî ile buluştukları gazinoda aralarında çıkan tartışma sonucunda Celîle'nin mekânı terk ederken yaşadığı buhranı İç Monolog Tekniğiyle okuyucuya aktarmaktadır.

Celîle, Fethî'nin seslenmesine cevap vermeden ve Fethî yeni yol haritasını açıklama fırsatı bulmadan gazinoyu terk edip yolda yürümeye başlamıştı. Şehrin, gece gündüz, doğru yalan, hayır şer, Ahmed ve Fethî gibi iki yüzü vardır. Ben talihsiz Celîle, yarı gölgelik bir alanda yaşıyorum. Felsefi nazariyeler ile felsefe dışında okuduğum fikirler arasında tereddüt ediyorum. Dansçıların kolları arasında, sahtekarların öpücükleri, Ahmed'in taassubu, Fethî'nin aşırı özgürlüğü, annemin imanı ve kız arkadaşımın isyanı arasında gidip geliyorum. İnsanların problemlerini çözüyorum, benim sorunum Orta Doğu meselesinden daha kompleks bir kördüğüm. Bana öyle geliyor ki benim sorunum çözülmürse bu, ülkemizde hüküm süren büyük felaketin çözülmesinin başlangıcı olur. Ya sen Ahmed! Hiç mi sıkıntın yok? [s. 20].

---

¹¹⁸ Tekin, a.g.e., s. 277.

2.1.7.6. İç Çözümleme Tekniği

el-Kılânî'nin *Ramağan Habîbî* romanında başvurduğu tekniklerden bir diğeri de İç Çözümleme Tekniği'dir. Romanlarda kullanılan bir yöntem olan bu teknik; anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demektir.¹¹⁹ Romanda bu teknik Aḥmed'in savaş başlamadan önce hissettiklerinin aktarıldığı pasajda karşımıza çıkar.

Aḥmed, o günün (on Ramazan) diğer günler gibi olmadığını biliyordu. Farklı duygular hissediyordu. Dün gece garip rüyalar, uykusuna ortak olmuştu. Aḥmed, psikologların özellikle Freud'un rüyalara ayrı bir önem verdiği, rüyaları cinsellik, beklenti, korku ve kaygı ile ilişkilendirdiğini biliyordu. Haklı olabilir ama Hazreti Yusuf ve hapis arkadaşları, Hazreti Muhammed'in rüyası ve kendisinin şahsi tecrübeleri gibi sadık rüyalar vardı. Aḥmed, hayatı boyunca birçok sadık rüya görmüştü. [s. 63].

Romanda bu tekniğin uygulandığı yerlerden bir diğeri ise Aḥmed'in düşman askerlerini esir aldıklarında esirlerin canlarını kurtarabilmek için neler yapabileceklerine şahit olduğu vakit yaşadığı ruh halinin anlatıldığı pasajdır.

Aḥmed'in kafasında birçok soru dönüyordu; işte İsraili asker etiyle, kaniyle ve fikriyle karşımda. Bahsettikleri medeniyet üstünlüğü nerede? Haber ajanslarının anlattığı, gazetelerin sürekli yayınladığı, filmleri çekilen, analistler ve düşünürler tarafından yorumlanan cesaret nerede? Aḥmed, ümitleri tükenmiş olan esirlerin yüzlerindeki tedirginliğe bakarak fısıldadı: bir akşam babam: insanın özü imanındır, demişti, dedi. [s. 74].

2.1.7.7. Montaj Tekniği

Yazarın romanda kullandığı tekniklerden bir diğeri de Montaj Tekniği'dir. Bu teknik, romancının genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel hatta ilahi nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı kalıp halinde eserinin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir.¹²⁰ Yazar, romanda Kur'ân ayetlerinden, Hadîslerden, şiirlerden, ünlü düşünürlerin görüşlerinden ve deyimlerden alıntılar

---

¹¹⁹ Tekin, **a.g.e.**, s. 272.

¹²⁰ Tekin, **a.g.e.**, s. 254.

kullanmıştır. Kur'ân ayetlerinin kullanıldığı pasajlardan biri, Aḥmed'in geçmişte dedesi ile Allah'a kulluk ve insanın yaratılışı hakkında yaptıkları konuşmada karşımıza çıkar.

Bir defasında kendisine sordum: Öyleyse Allah bizi neden yarattı? Niçin yaşarız? Gülümsedi, yüzü parladı ve şöyle söyledi: bu sadece onun iradesi, biz O'nun kuluyuz. O'na kulluk yapmamız için bizi yarattı. Bununla birlikte bize evrenin ve diğer mahlukatın hakimiyetini verdi. Bu O'nun teklifidir. Şöyle emreder: "yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O'dur. Üzerinde dolaşınız ve Allah'ın rızkından yiyip içiniz; (ama unutmayın ki) dönüş yalnız Allah'adır." (Mülk, 67/15) "Allah'ın verdiğiinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez." (Kasas, 28/77) [s. 8].

Hadîslerin kullanıldığı yerlerden biri ise, Aḥmed'in evlilik teklifine Celîle'nin red cevabı vermesinden dolayı Aḥmed'in daldığı derin düşüncelerde karşımıza çıkar.

Ne? Celîle'nin benden başkasını sevmesi mümkün mü? Mümkün! neden bana söylemedi? Ben açık ve doğru söze aşığım. Ah! keşke duygularımı heyecanlandırıp gönlüme acı salmasaydı. Dedemin dediği gibi: "kalpler Rahman'ın iki parmağı arasındadır, istediği gibi çevirir." [s. 9].

Yazar, romanda Kur'ân ayetleri ve Hadîslerin dışında şiir de kullanmıştır. Savaşın başladığı ilk saatlerde ordu hücum ederken Aḥmed'in dilinden dökülen şiir askerlere şevk ve cesaret verir. [s. 71].

2.1.7.8. Geriye Dönüş Tekniği

Roman, zaman bakımından geçmiş, hal ve geleceğe açık bir türdür. Roman sanatında geçerli olan zaman "şimdi"dir. Her şey bu şimdi içinde kurgulanır. Ancak romanı roman yapan, bu değildir. Ancak romancı gerçek olan şimdiden geçmişe ve hatta geleceğe uzanır; dolayısıyla anlatıma bir sahilik kazandırır. Özellikle geçmiş, roman için önemli bir zaman dilimidir. Romanı besleyen zaman dilimi geçmiş'tir: Yakın ve uzak geçmiştir. Romancı bu çizgide derlediği bilgi, görgü, düşüncelerle romanı hazırlar.¹²¹

---

¹²¹ Tekin, a.g.e., s. 244.

Yazarın romanda kullandığı tekniklerden bir diğeri olan geriye dönüş tekniği eserde yer yer karşımıza çıkar. Yazar, Sellâme'nin ölümünü bize Aħmed'in dilinden geriye dönüş tekniğiyle aktarır.

Kardeşim Sellâme hazin Haziran 1967 de öldü, hayata son derece bağlı biriydi. Grip gibi basit bir hastalığa yakalansa ölüm korkusundan titrerdi, eşi ve biricik evladından bir gece bile ayrı kalamazdı. Trafik kazalarını dinlemekten kaçınır, kabir, hastalık, ölüm sözlerini duymak istemezdi. Hiçbir zaman gazetelerin ölüm ilanlarına bakmazdı. Hastalandığında yatağa girmez, orda burda dolanır yatağın kendisine kefen olmasından korkardı. Bununla birlikte savaşta öldü. [s. 22].

Abdulfettaħ amcanın 1948 ve 1954 savaşlarına gönüllü olarak katıldığını yine bu teknikle öğreniyoruz.

İnsanların nasıl neşeli olarak öldüklerini bizzat gördüm. Sen onları görmedin güzel kızım! Ben onları, gönüllü olarak katıldığım; Filistin'de Siyonizm'e karşı 1948 ve İngilizlere karşı savaştığımız Kanal savaşında gördüm. Adamlarımız, mesut bir halde ölüyordu. Sayımız az, silahlarımız ilkeldi, fakat zafer elde ettik. Evet. 1954'teki tahliye anlaşması uzun mücadelenin sonucuydu. [s. 43].

Aħmed'in Celîle ile ilk karşılaşmasının Ramazan'da olduğunu yine bu teknikle öğreniyoruz.

Garip olan. Celîle'yi ilk gördüğümde, bir grup küçük kız çocuğun başlarında, Ramazan'ın gelişini kutluyor, Ramazan'la ilgili şarkılar söylüyordu. [s. 56].

Yazar, karakterler ve geçmişle ilgili birçok bilgiyi geriye dönüş tekniği ile okura vermektedir. Bu tekniğin romanın tamamına yayılarak kullanıldığı görmek mümkündür.

2.2. ROMANIN TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ

Yazar, *Ramağan Ĥabîbî* adlı romanında Mısır ile İsrail güçleri arasında gerçekleşen bir savaşı romanlaştırırken bu serüven içinde okurlara, romanın yazılış amacına uygun temalara vurgu yapmıştır. Bu temalar, Siyonizm, kapitalizm, savaş, vatan, özgürlük ve din temalarıdır. Söz konusu temalar sırasıyla ele alınacaktır.

Romanda işlenen savaşın meydana gelme sebebinin Siyonizm olması, özgürlük gibi temaların savaşın sonucu olması hasebiyle ilk olarak Siyonizm’i daha sonra diğer temaları ele alacağız.

2.2.1. Siyonizm ve Kapitalizm

Modernizmin gündelik hayatımıza tarihte görülmemiş değişiklikler getirdiği bilinmektedir. Bu kapsamlı değişime vesile olan modernite ile birlikte sanayileşme, kapitalizm ve sömürgecilik unsurlarının yer aldığını görürüz. İki yüz yılı aşkın bir süredir çok büyük bir sorun teşkil eden bu sistem; seküler bir mantıkla dünyayı maddi ilişkiler ağı içinde üretim-tüketim dengesiyle dokumuştur. Üretim için elzem olan parayı üretip elinde tutan, tüketilecekleri de belirler. İşte, üretimin anahtarı demek olan para miktarını toplayıp elde tutmak ve kar haddini dahi durmadan artırmak esasına dayalı ideolojinin adıysa, sermayeciliktir. Bu açıklamalarla paralel olarak İngilizlerin Mısır’da güttüğü politikalara baktığımız zaman sanayileşmenin, kapitalizmin Müslüman coğrafya üzerinde nasıl neşet ettiği de ortaya çıkmaktadır. Mısır, Cromer tarafından bir monokültüre (tek ürün tarımı) dönüştürülmüştü. Zengin toprak sahipleri onunla iş birliği etmişti, zira bu onları zenginleştirmiş, fakat aynı zamanda İngiltere’ye fazlasıyla yakından bağlamıştı. Bu ekonomik bağ, iki ülke arasındaki siyasal ilişkilere de yansımış ve Mısırlı politikacıların İngiliz hükümetine karşı pasif duruma sokmuştu. Yahudi sermayesi destekli İngilizlerin Mısır’da uyguladığı bu örneği uzun yıllar uyguladığı görülür. İngilizler sanayi ve askeriyedeki güçlerinin arkasındaki iktisadi bir güç ile bunu yapabilmektedirler. Bu üçlü sistemin Mısır ve Türkiye gibi toplumlar tarafından başarılı bir şekilde uygulanması mümkün gözükmemektedir. Yahudi sermayesi destekli İngilizlerin dünya üzerinde kurduğu bu tahakküm muhatabı olan toplumlara baskı ve yozlaşmayı da getirdiği görülür. Bu konuda, Marc Ferro: “Müslüman hâkimiyeti altındaki en karanlık günlerde dahi insanların İngilizlerin hâkimiyetinden daha özgür olduklarını”, söyler. Bu tartışmada değinmemiz gereken bir konu da “Yeni bir çağı başlatan Fransız Devrimi olsa da Kapitalizmde değil, burjuva devriminde bile öncülük İngiltere’dedir. İngilizlerin büyük bir kazançla çıktığı I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti dağılmış, kuzey Afrika, Ortadoğu ve Balkanlarda birçok yeni devletçik yine bu topraklar üzerinde kurulmuştu; bunların hepsi modern iktisadi büyüme fenomeni ortaya çıktıktan, hatta bir şekilde ideolojik mihver haline getirildikten sonra doğdular; ama buna rağmen içlerinde başarılı bir büyümeyi gerçekleştiren de olmadı. Osmanlı’nın

ardından bu coğrafya üzerinde kurulan yeni devletlerin iktisadi ve siyasi açıdan herhangi bir varlık gösterememeleri, çağdaş küresel medeniyetin amacının ne olduğunun bir delili olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²²

Osmanlı devleti dağıldıktan sonra Filistin topraklarında İngiliz manda yönetimi tarafından ilk temelleri atılan, Emperyalist güçler özellikle Amerika tarafından desteklenen İsrail Siyonizm'i günümüzde de devam eden yayılcı politikasını 1948 tarihinde başlatmıştır. Dünyaya hâkim olmak için sürekli planlar kurup, bu planları hayata geçirmeye çalışmıştır. Yazar, Siyonizm'in bu kirli planına atıf yaparak bu düşüncelerini göz önüne sermektedir. Aḥmed'i sorgulayan İsrail askeri, Aḥmed'i konuşturmak için çeşitli işkenceler yaptıktan sonra çirkin, kızarmış yüzünü Aḥmed'e dönerek bağırır:

Ey ahmak! Biz yalnızca İsrail'i istemiyor, Arap alemiyle de yetinmiyoruz. Bilakis İslâm'ı yok etmek ve tüm dünyaya hâkim olmak istiyoruz. Bu bir hayal değildir. [s. 110].

İsrailli asker asıl hedeflerinin tüm dünyaya hükmetmek olduğunu açık olarak ifade eder. Bu hedeflerini gerçekleştirmek için günümüzde Filistin halkına uyguladıkları gibi her türlü zulmü, işkenceyi kendilerine mubah görmekte, Birleşmiş Milletler Kararlarını ve Uluslararası Hukuku hiçe saymaktadır. Aḥmed, esir düştükten sonra gördüğü işkence karşısında İsrailli askere esir haklarını hatırlatır ve aralarında şu konuşma gerçekleşir.

İsrailli asker, Aḥmed'e füze bataryalarının kanalın doğusunda ve batısında konuşlandığı yerleri, Süveyş Kanalını geçmek için kullandıkları araçları, "Bar-Lev" hattını ele geçirmek için kurdukları planları, orduda bulunan asker sayısını, bu askerlerin konumları vb. gibi birçok şey hakkında sorar. Her defasında Aḥmed, bilmiyorum, diye kısa cevap verir. Bunun üzerine İsrail askeri Aḥmed'i tekmelemeye başlar. Aḥmed, yaralı bir esire nasıl davranacağını bilmiyor musun?

---

¹²² Teoman Duralı, **Çağdaş Küresel Medeniyet – Anlamı Gelişimi Konumu**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, Afaf Lutfi al-Sayyid Marsot, **Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne**, Albert Hourani, **Arap Halkları Tarihi**, Marc Ferro, **Sömürgecilik Tarihi**, İmge Yayınları, (Çev. Muna Cedden), İstanbul 2002, Baykan Sezer, **"Kemal Tahir, Doğu Batı Çatışması ve Marxizme"**; **Kemal Tahir 100 Yaşında**, (Ed. Ertan Eğribel, M. Fatih Andı), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2010, Mehmet Genç, **"Modern İktisadi Sistem Karşısında Osmanlı Sistemi ve Ekonomisi"**, **Türkiye Günlüğü**, 2014, sömürgecilik ve kapitalizm konusunda daha detaylı bilgi için bk. Hasan Harmancı, "Abdurrahmân eş-Şarkâvî ve Kemal Tahir'in Romanlarında Sosyal Problemler", **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Selçuk Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., 2016, s. 93-96.

der. İsrail askeri, benim için esirlerin hayatta kalmalarının bir önemi yok. Uluslararası kanunlar umurumda değil. İnsani duygularla da ilgilenmiyorum. Şayet bunlara uysaydık bugün bir devletimiz olmazdı. [s. 109].

İsrail, Kanal bölgesini, Bar-Lev Hattını ve Sînâ Çölü topraklarının bir kısmını tahmin dahi edemediği bir şekilde kaybeder. Bu toprakları kaybetmenin verdiği acı ve yenilgiye uğradığı için uluslararası arenada hissettiği utanç verici durum, İsrail'i bir canavara dönüştürür. Hak ve hukuk tanımayan İsrail, asker sivil ayrımı yapmadan her tarafa rastgele bombalar yağdırır. Özellikle sivil yerleşim yerlerinin bombalandığı Süveyş şehri harabeye döner. Bu bombardımanda harabeye dönen hastane ve ölen doktor, hemşire ve görevliler romanda şöyle aktarılır:

Bu seferki saldırıda düşman bombaları bir hastaneye isabet etmişti. Enkazın altında ve etrafında savaş kurbanı olan doktor, hemşire ve yaralı cesetleriyle doluydu. Bu sahne, ihanetin zulmünü ve Siyonizm'in kalleşliğini haykıran sonsuz bir kucaklaşmayı temsil ediyordu. 'Abdulfettaḥ amca, kökü kurutulmadan son bulmayacak bir veba olduğunu düşünerek Siyonizm'e daha önce olmadığı kadar nefret etmeye başlamıştı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. [s. 103].

Yazar, romanda İsrail Siyonizm'ini çaresi olmayan bir vebaya benzetmektedir. Bu vebanın sadece İsrail'deki Yahudileri değil, dünyadaki diğer Yahudilere de bulaştığı ve onları hasta ettiği belirtilmiştir. Romanda Siyonistlerin başarılı bir probaganda ile meşruiyet oluşturduğu zikredilmektedir. Bu bağlamda Amerika ve diğer emperyalist devletlerdeki Yahudi lobisinin baskısıyla, İsrail'in yaptığı ilhak, zulüm, işkence, çocuk katli vb. suçlar görmezden gelinmiş hatta daha ileri giderek İsrail'in işlediği suçlar meşru müdafaa hakkı olarak telakki edilmiştir. Bu durum romanda da karşımıza çıkmaktadır.

İsrail destekçi devletleri yardıma çağırды. İsrail'i hezimetten kurtarmak için hemen hava köprüleri kurulup ve daha önce savaş meydanlarında görülmemiş en yeni ve en öldürücü silahlar İsrail devletine ulaştırıldı.

Amerika bunu müttefiki olan İsrail'i kurtarmak için yaptı. Gergin bir hava bütün dünyayı kuşattı. Amerika genel seferberlik ilan edip dünya devletlerinin büyük çoğunluğunda bulunan askeri üslerine asker yağmak için bir karar çıkardı. Gezeganimiz uçurumun kıyısında duruyor. Eğer bir nükleer savaş çıkarsa geride

hiç kimse kalmaz. Siyonizm'in saldırganlığı ve İsrail'in çirkefliği sebebiyle bütün alemleri korku sardı. Doğuda Batıda ve her yerde yorumlar yankılanıyordu: İsrail dünyayı yok olmaya sürüklüyor. İsrail Avrupa'nın yıkılmasına sebep olacak. [s.80].

İsrail, esir aldığı Arap askerlerine her türlü işkence ve zulmü yapar. Fakat dünya kamuoyuna hapishanelerde esirlere çok iyi muamele ettiklerini, insani hakların tamamından yararlandıklarını servis etmektedir. İsrail'in ve ona destek veren Amerika'nın iki yüzlülüğünü ortaya çıkaran pasajlar karşımıza çıkmaktadır.

Bir gün Ahmed, hapishane bekçilerinin üst başlarına, bedeni temizlikleriyle meşgul olduklarını, hapishaneye çiçekler, Arapça ve bazı Avrupa dillerinde yazılmış gazeteler getirdiklerini fark etti. Esirlere temiz elbiseler dağıtıp sırayla teker teker tıraş ederek her bir esire ailelerine yazmak için bir kâğıt kalem verdiler. Bu garip değişim de neden? Sonunda uluslararası Kızılhaç temsilcileri geldiler. O zaman asıl sebep bu. Ahmed, temsilcilerden birine:

Bizler Kur'an istiyoruz. Şu an, burada olanların tam tersini görüyorsunuz. Bize savaşan hayvanlar gibi muamele ediyorlar. Bizi bir deney gibi kullanıyorlar. Dünya vicdanının asla kabul etmediği, bazı araştırmaları üzerimizde gerçekleştiriyorlar. Bize Kur'an vermeden sakın ayrılmayın, dedi. Allah'ın kitabına kavuştukları için o gün en mutlu günleri olmuştu. [s. 126].

İsrail ordusunun en belirgin özelliği, kanal bölgesine kurmuş oldukları düzenin bozulamayacağı, etrafı tel örgülerle çevrili sağlam kalelerden oluşan, içerisinde topçu tabyaları, füze bataryaları, onlarca tank ve değişik birçok modern silahın bulunduğu Bar-Lev Hattının asla geçilemez tezine kendilerini inandırmalarıdır. İşledikleri suçların sebebini bu inanç ve Amerika'nın kendilerini asla yalnız bırakmayacağı düşüncesidir. Elindeki teknoloji ve sermayenin sarhoşu olan İsrail, Amerika'nın desteğini de alarak her türlü bozgunculuğu yapmaktadır. Esir düşen İsrail askerleri ile Mısır askerleri arasındaki diyalog bu durumu gözler önüne sermektedir.

İsraili esir Mısırlı bekçiye:

Bizler, hayal dahi edemediğimiz bir şekilde hezimete uğradık. Hatlarımızı aşmış bizi kovacağınızı hiçbir zaman düşünmedik. Komutanlarımız bizi aldattı. Fakat Amerika'nın bizi terk etmeyeceğine eminim. Savaşta yalnız değiliz, böyle

olsaydı çoktan hezimete uğrardık. Amerika savaşa katılacaktır. Katılması gerekir. Amerika başkanı savaş meydanında bizi terk etmeye cüret edemez. Şu an helikopterler Sînâ Çölüne hızlıca modern silahlar taşıyor. Siz Amerika'ya karşı savaşamazsınız, bizde Amerika olmadan savaşamayız. [s. 119].

İsrail ordusu, savaş başlamadan önce silahlarına, destekçilerine olan güveninden ve daha önceki yıllarda Mısır ordusunu yenmenin verdiği özgüvenden dolayı kendini yenilmez, karşı konulmaz olarak görmektedir. Mısır ordusu hiç beklenmedik bir anda İsrail ordusuna saldırarak taarruza geçer. Mısır askerlerini karşısında gören İsrail askerleri şok yaşamaktadır. Ne yapacağını bilemeyen askerler, canlarını kurtarabilmek için yalvarmaya başlar. Yazar, İsrail askerlerin bu durumunu çok güzel tasvir etmektedir. Bununla birlikte İsrail ordusunu öven, yücelten, yenilmez gösteren dünya medyasını da eleştirmektedir.

İsrailli subay, bir an sustu ve sonra:

Sizinle 1967 yılında ve bugün savaştım. Bugün savaş patlak verdiğinde gözlerime inanamadım. Şu ana kadar hep hayalle yaşadım. İmkânsız... olamaz, dedi. Hıçkırarak ağlamaya başladı ve: işte yolun sonu! Ben artık eşim ve çocuklarıma asla kavuşamayacağım. Ey baba! Hicret etmeyip Mağrip'te kalarak ne iyi ettin. Bizler satranç tahtasında ki piyonlarız. Büyükler bizimle eğleniyor. Sizler benim acılarımla alay edip sonra beni öldüreceksiniz, dedi. Sonra yere uzanıp askerlerin ayaklarını öpmeye başladı. Merhamet, bağışlanma dileyip kendisini öldürmemeleri için yalvardı. Hayatına karşı her türlü bilgiyi vereceğine söz verdi.

Ahmed'in kafasında birçok soru dönüyordu; işte İsrailli asker etiyle, kaniyle ve fikriyle karşımda. Bahsettikleri medeniyet üstünlüğü nerede? Haber ajanslarının anlattığı, gazetelerin sürekli yayınladığı, filmleri çekilen, analistler ve düşünürler tarafından yorumlanan cesaret nerede? Ahmed, ümitleri tükenmiş olan esirlerin yüzlerindeki tedirginliğe bakarak fısıldadı: bir akşam babam: insanın özü imanıdır, demişti, dedi. [s. 74].

Metinlerde görüldüğü gibi Siyonizm, tüm dünyayı hakimiyeti altına almak istemekte ve bunu başarmak için planlar yapmaktadır. Amerika gibi güçlü devletlerden gördüğü destek sayesinde her türlü suçu rahatça işlemekte, savaşta asker sivil ayrımı

yapmadan masun insanları katletmektedir. Diğer taraftan askerleri savaş meydanından kaçmakta iken esir düşenler, hayatlarını kurtarmak için her türlü bilgi verebilecekleri aczine düşmektedir. Bunula birlikte yazarın, bu savaşın neticesinde elde edilen zaferi abarttığı düşünülebilir.

2.2.2. Savaş

Romanın konusu savaş ve savaşın getirdiği zorluklar üzerine kurulmuştur. Mısır Fransızlar tarafından işgal edildikten sonra sürekli sömürgeci güçlerin hedefinde olmuş ve günümüze kadar coğrafyada yoksulluk, açlık, kan, savaş, gözyaşı hiç eksik olmamıştır. Esareti kabullenmeyen Müslüman halk sürekli mücadele etmiştir. Dünya savaşından sonra İngilizlerin Ortadoğu planları doğrultusunda kurulan Yahudi devleti, bölgeye savaş getirmiştir. İsrail ile Araplar arasında vuku bulan 1948 ve 1967 savaşı Arap topraklarının işgal edilmesine, Filistin halkının mülteci durumuna düşmesine ve emperyalist güçlerin bölgeyi nüfuz alanlarına bölmeye sebep olmuştur. Nihayet 1973 Ramazan ayında Mısır ordusunun ani bir saldırısı ile başlayan savaş, bazı Arap devletlerinin desteğiyle kanalın batısı ve Sînâ Çöl'ünün bir kısmı geri alınabilmiştir. el-Kîlânî, 1973 yılında meydana gelen bu tarihi gerçeği hikaye üslubuyla kaynaştırarak okuyucuya sunmaktadır. Romanda Siyonizme ve İngilizlere karşı savaştıkları aşağıdaki pasajda karşımıza çıkmaktadır.

İnsanların nasıl neşeli olarak öldüklerini bizzat gördüm. Sen onları görmedin güzel kızım! Ben onları, gönüllü olarak katıldığım; Filistin'de Siyonizm'e karşı 1948 ve İngilizlere karşı savaştığımız Kanal savaşında gördüm. Adamlarımız, mesut bir halde ölüyordu. Sayımız az, silahlarımız ilkeldi, fakat zafer elde ettik. Evet. 1954'teki tahliye anlaşması uzun mücadelenin sonucuydu. [s. 43].

Yukardaki paragrafta görüldüğü gibi ülke bir taraftan Siyonizm diğer taraftan İngilizlere karşı mücadele vermektedir. İlerleyen bölümlerde de başlayacak olan savaşın dördüncü savaş olacağı, savaşın asıl sebebinin Allah'ın emirlerine uygun bir nizam kurmak olduğu vurgulanmaktadır. Bu savaşın ehemmiyeti ve düşmanın kallesliği hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan bölümler mevcuttur.

Sonra 'İrfan'ın elinden tutarak:

Bu hakkında gerçekten korktuğun ilk olay.

Nede?

Ben yalnız veya küçük bir birlikle kanalın karşı yakasına geçip dönüyordum. Bu bizim açımızdan kalaydı. Fakat bugün durum tamamen farklı; bu savaş milletimizin kaderini ve ordumuzun geleceğini belirleyecek. Tarihi bir günün eşiğindeyiz. Karşımızda işlemiş olduğu suçları, binlerce Ğufran bayramının temizleyemeyeceği hain bir düşman var. Bizim Allah'tan dileğimiz rahmet ve zaferdir. [s. 65].

Yazar, savaşın başlama vaktine manevi bir hava katarak tasvir eder. Mısır ordusu “Allahu Ekber” nidalarıyla hücumla başlar. Askerler, Ramazan olduğu için oruçludur. Bu durum ve savaşın ilk anları şu şekilde tasvir edilir.

Ahmed, başını salladı ve gözlerini açtı:

Bugün istediğimizi alacağımız ve zafer günüdür, inşallah.

Bu oruçluların savaşı.

İftarımızı karşıda yapacağız.

Sana yemin ederim. Mideme girecek ilk şey Sînâ toprağı olacak.

Karşıda Ezan okuyup sonra arkadaşlara Namaz kaldırmak için İmamlık edeceğim.

Ürkütücü gürültü arasında kelimeler kayboluyordu. Mısır ordusuna ait bir grup savaş uçağı havayı yarararak planlanmış bir şekilde Sînâ bölgesine giriyordu. Yerde, askerlerin gönlünde, gökyüzünde ve su yüzeyinde mukaddes bir ateş tutuşmuştu. Ahmed, gerideki dünyayı unutmuş, artık aile, felsefe ve geçmişteki acıları hatırlamıyordu. [s. 68].

Savaşlar, toplumsal karmaşalara, düzenin alt üst olmasına, ekonomik sıkıntılara sebep olarak toplumun altından kalkamayacağı sorunlar meydana getirdiği bilinmektedir. Uzun yıllar toprakları işgal edilen halk, artık bu işgal ve esarete son vermek için var gücüyle mücadele etmektedir. Herkes orduya katılıp bu mücadeledeki yerini almak istemektedir.

'Abdulfettah:

Bir şey yapmam gerek.

Ne yapmayı düşünüyorsun?

En azından, Kanal, Süveyş, Bor Said veya İsmailiyye bölgelerindeki milis güçlerden birine katılabilirim. Bu büyük gün ve mukaddes savaşa katılmayan kişiye yazıklar olsun.

Eşi: ne istersen onu yap. Bütün insanları hamaset dalgası kuşatmış. [s. 79]

Bu satırların devamında, bu savaşta diğer savaşların aksine insanların huzur içinde olduğu, herkes günlük işinde, aşırı fiyat artışı, karaborsa vb. süreçler yaşanmamış olup; daha önce görülmemiş bir şekilde suç oranları da düşmüştür. Halk orduya destek olabilmek için daha çok üretmeye başlamış ve milli duygular bütün gönülleri kaplamıştır. [s. 79].

Romanın, ilerleyen bölümlerinde savaşın şiddeti artar. Düşman askerleri geri çekilirken geride büyük ölçüde erzak, silah, kullanılabilir yeni tanklar ve çok sayıda esir bırakmıştır. İsrail toplumunda kargaşa ve endişe hâkim olmuş, karşılıklı birbirlerini bu felaketin sorumlu olmakla itham ederler. Bazen askeri komutanları bazen de siyasi sorumluları kınarlar. İsrail destekçilerini yardıma çağırılmış, Amerika ve Avrupa ülkeleri kendisine modern silahlar ve asker yardımında bulunmuştur. [s. 80].

Savaş Mısır ve İsrail arasında vuku bulurken Amerika ve Avrupa ülkelerinin İsrail'e askeri ve silah desteği üzerine Arap ülkeleri de müdahale ederek bir dünya savaşına doğru evrilirken anlaşmanın sağlanmasıyla son bulur. Araplar zalim İsrail'e destek veren ülkelere petrol ambargosu uygular. Fabrikalar durma noktasına gelirken şirketlerin zararı milyon dolarları bulur. Uçak seferleri azaltılır. İnsanlar araba yerine bisiklete binmeye başlar. Londra ve diğer başkentlerde elektrik sınırlaması getirilir. [s. 81].

Yazar, romanında zafer elde edilmiş bir savaşı çok başarılı şekilde somutlaştırdığı görülmektedir. Arapların savaştaki başarılarını överken, diğer taraftan da bütün dünyanın Filistin meselesine, İsrail zulmüne sessiz kalışını yermektedir. Romanda bu tür yermelere yer yer rastlarız.

Dünya, neredeyse delirecek, bütün bunlar niçin? İsrail'in inat ve hırsları için mi?

Neden? bütün dünya, tarih boyunca üzerinde yaşadıkları yurtlarından sürülen Filistin halkına topraklarını iade etmek için yardım etmeyi hiç düşünmeden İsrail'e yardım için harekete geçti. [s. 81].

İnsan, savaşta karşılaştığı acı tablo karşısında psikolojik buhranlar yaşayabilmektedir. Savaş gece gündüz devam etmektedir. Mısır ordusu çok şiddetli Tank savaşına girişmiş füzelerle birçok düşman uçağını düşürmüştür. (s.94) Ahmed ve arkadaşları düşman güçlerinin bulunduğu bölgeye sızıp silah, erzak ve diğer bazı depoları patlatmayı başarmıştır. (s.96) Celile, orduya gönüllü olarak katılır. Gördüğü acı tablo karşısında dengesi bozulmuş günlerce uyuyamamıştır. Durumunu 'Abdulfeetah'a anlatınca şu cevabı alır:

Başlangıçta insan, bu öldürücü gürültüde uyuyamaz. Patlamalar, kan, parçalanmış bedenler, yardım çığlıkları, ölen kişilerin son bakışı bunların tamamı, insan gönlüne üzüntü ve keder salarak uykusunu kaçıırır. Fakat kızım? birkaç gün geçtikten sonra insan alışır ve bu durum sıradan bir hal alır. Sonra insan yorgun düşer, esnemeye başlar, uzanır ve bu korkunç gürültü arasında uykuya dalar. Celile:

Ben, böyle bir tecrübeyi yaşayacağımı hiç düşünmemiştim. [s. 105].

Savaşta en büyük acıları muhakkak savaşa katılıp esir düşen askerler tecrübe etmektedir. Romanda, başkahramanın esir düşmesiyle esaretin insana verdiği acı tecrübe geniş yer tutmaktadır. Özellikle İsraili askerlerin esirlere yaptığı işkenceler, zulüm ve psikolojik baskı gözler önüne serilmektedir. Buna en bariz örnek olarak yaralı olarak esir düşen Ahmed'i tekmeleyen asker ile arasında gerçekleşen diyalog verilebilir.

İsraili asker, Ahmed'e füze bataryalarının kanalın doğusunda ve batısında nerede konuşlandığı yerleri, Süveyş Kanalını geçmek için kullandıkları araçları, "Bar-Lev" hattını ele geçirmek için kurdukları planları, orduda bulunan asker sayısını, bu askerlerin konumları vb. gibi birçok şey hakkında sorar. Her defasında Ahmed, bilmiyorum, diye kısa cevap verir. Bunun üzerine İsrail askeri Ahmed'i tekmelemeye başlar. Ahmed, yaralı bir esire nasıl davranacağını bilmiyor musun? der. İsrail askeri, benim için esirlerin hayatta kalmalarının bir önemi yok. Uluslararası kanunlar umurumda değil. İnsani duygularla da ilgilenmiyorum. Şayet bunlara uysaydık bugün bir devletimiz olmazdı. [s. 109]

el-Kilânî, savaşı anlatırken bir savaşta yaşanan askeri, iktisadi, sosyal sıkıntılar ve bireyin ve toplumun yaşadığı trajediyi canlı bir şekilde aktarırken okuyucuya sanki o anı yaşıyormuş hissini vermektedir. İsrail ve destekçilerinin zulmünü anlatıp Filistin ve Arap halkına karşı takındıkları iki yüzlülüğü gün yüzüne çıkarmaktadır. Başkahramana, zafere ulaşmanın tek yolu gerçek anlamda Allah'a kul olmaktır, sözlerini söyleyerek bunun çözümünü sunmaktadır.

2.2.3. Vatan ve Özgürlük

Yazar, romanlarını daha çok toplumun değişimi için kullanmıştır. Amacı, içine düştüğü cendereden toplumu hasarsız kurtarmaktır. Öyle ki neredeyse bütün romanlarında en fazla işlediği konu özgürlüktür. Çünkü ona göre özgür olamayan toplum ve bireylerin, toplumsal ve bireysel meselelerin çözümüne dair söyleyebilecekleri hiçbir şeyleri yoktur. Bu sebepten ötürü toplumun ve kişilerin hürriyetini kısıtlayan hükümeti veya toplumda etkili bir konuma sahip olan köy ağası tipi zorbaları romanında yermekten ve ciddi eleştiriler getirmekten kaçınmamıştır.¹²³

el-Kilânî, Arap toplumunda birçok gelişmenin meydana geldiği dönemde yaşamış, Arap toplumunu derinden etkileyen olaylara tanıklık etmiştir. Toplumun sıkıntılarını işlediği eserlerinde, en fazla değindiği konulardan biride vatan olmuştur. Çalışma konumuz olan *Ramağan Habîbî* romanında da vatan ve özgürlüğü birlikte işlediği görülmektedir. Özgür olmayan bir vatanın hiçbir önemi olmadığını dile getirmiştir. Bu duruma aşağıdaki metinde karşılaşmaktayız.

'Abdüselam'a dönerek:

İnsan neden ölüme koşarak gider? Kanuni askerliğini tamamladığı halde neden gönüllü olarak savaşa katılır? Vatan için mi? Vatan nedir? Vatan, sadece toprak, su ve hudutlardan mı ibarettir? Asla... tüm bunların dışında bir yuva sığınaktır. Özgür olmayan bir vatan veya düşüncenin hiçbir kıymeti yok. Bu münasebetle insanlar şehit olur ve zafer elde edilir. [s. 41].

el-Kilânî, daha önce yazarın hayatı bölümünde bahsedildiği gibi, siyasi görüşlerinden dolayı rejime ters düşmüş ve yıllarca hapis hayatı yaşamıştır. Esaret hayatını bizzat tecrübe eden yazar, özgürlüğün değerini çok iyi anlamaktadır. Öz

---

¹²³ Çetin, a.g.e., s. 106-107.

vatanında parya gibi muamele görüp yıllarca hapse mahkûm edilmiş, yapılan bu zulmü yok edici bir vebaya benzetmektedir. Buna rağmen vatanına olan sevgisi değişmemiştir. Yer yer otobiyografik izler taşıyan bu eserinde de ‘Abdulfettaḥ karakteri aynı sorunlarla yüzleşip hapse atılır. Bir muhalif olduğu için yönetim tarafından dışlanan ‘Abdulfettaḥ bu durumu şu şekilde tanımlar:

Biz, sizinle birlikte olaylara iştirak edip savaşı yaşıyoruz. Siyasi hapis sadece bir ceset değil, fikir ve kanaattir, birbirinden ayırmak kuruntu, yok etmek imkansızdır. Özgür insanların hayatta kalmaları Allah'ın hayat vermesine dayanır. Ben vefasızlık ve hainlik yapmadım. İyi kötü bütün insanları hep sevdim. Demir parmaklıklar arkasında geçirdiğim yıllar heba olmadı kızım! Allah bizi kurtardı ve mahpus kapılarını arkamızdan kapattık. Memleketimiz bugün vebadan kurtuldu. Özgür insanlara zulmetmek öldürücü bir vebadır. Bu veba geçmişteki hezimetin asıl sebebiydi. [s. 40].

Romanda, vatan bahsinin geçtiği yerlerden biride, başkahraman olan Aḥmed'in savaşta şehit olan kardeşini hatırladığı bölümdür. Kardeşi askere alınmaktan çok korkmaktadır. Bir gün askerlik hakkında konuşurlarken Aḥmed'e dönerek:

Ey Aḥmed! Ben kendimi ve çocuğumu düşünüyorum.

Fakat vatanın emniyeti, vatandaşın selametidir, ey Sellâme! Sen bir bölümü işgal edilmiş bir memlekette huzurlu yaşayamazsın, ey Sellâme! [s. 24].

Osmanlının dağılmasından sonra Osmanlı topraklarında kurulan devletler, sömürgeci güçler tarafından işgal edilmişti. Dünya savaşından sonra bu güçlerin işgalinden kurtulsalar da siyasi ve ekonomik olarak yine bu güçlere bağımlı kaldılar. Bu sürece paralel olarak başkahraman Aḥmed, uğruna savaştığı özgür bir ülke hayali kurmaktadır. Romanda, başkahraman dinî değerlere uygun bir hayat yaşayan mütedeyyin bir kişiliği yansıtmaktadır. Allah'a teslim olan kul hiç kimseden korkmaz, (s.114) düşüncesindedir. Sürekli rüyada zafer kazandıklarını, düşman askerlerin kaçtıklarını, onların silahlarına el koyduğunu görmektedir. (s. 25) Özgürlüğe olan inancı, kendisine bu uğurda her güçlüğü göğüs germe kudretini sağlamıştır.

Çavuş 'İrfân:

Karşımızda hilekâr ve güçlü bir düşman var.

Haklı olduğumuz için biz daha güçlüyüz. Allah bizimledir.

Silahlarımız yetersizdir.

Bilakis yeterlidir. Sömürülen bütün devletler, kıyam etti ve savaştı. Düşmanından daha zayıf olmasına rağmen zafer kazandılar. Biz İngilizlerden daha zayıftık. Cezayir Fransa'dan daha zayıftı. Fakat özgürlüğümüzü kazandık.
[s. 30].

Romanın ilerleyen sayfalarında, savaşta esir düşen başkahramanın, kendisini sorgulayan İsrail askerine verdiği cevap, vatanına olan sevgisini ve neden savaştıklarını gözler önüne sermektedir.

Hangi birliktesin?

İkincisi; göreviniz nedir?

Topraklarımızı özgürleştirmek, hakkımızı geri almak ve dinimizin emrettiği gibi barışı sağlamak. [s. 109].

Romanın son bölümünde savaş, tarafların anlaşmasıyla son bulmuştur. Mısır ordusu Kanal bölgesi ve Sînâ Çölünden bir kısım toprak geri almıştır. Anlaşma gereği karşılıklı esirler serbest bırakılmıştır. Serbest bırakılan başkahraman vatana olan duygularını şu sözlerle ifade etmektedir:

Ey evim! Ailem, vatanım, minare ve kubbelerim! Sizi çok seviyorum. Sizi, esaretin karanlığında, ölüm anında, savaşın en şiddetli vaktinde hep gönlümde taşıdım. Sizi kuruması için hep Allah'ın adını haykırdım. [s. 140].

Yazar, işgal altındaki bir vatan toprağında mutlu olmanın mümkün olmadığını, mesut bir hayatın özgür bir memlekette olabileceğini vurgulamaktadır. Asıl özgürlüğün ise Allah'a kul olmakta olduğunu dile getirmektedir. Bu savaşta bütün memleketin birlik içinde hürriyet namına mücadele ettiğini, neticede hedeflerine ulaştıklarını anlatırken gerçekleşen savaşı çok ustaca somutlaştırdığı görülmektedir.

2.2.2. Dîn

el-Kılânî, uzaktan yakına İslâm dünyasının tüm sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve edebiyatı dinî değerlerle iç içe düşünmüştür. Hatta “İslâmî Edebiyat ve Ekolleri” adlı eserinde din ile edebiyatı o kadar yakın bir ilişki içinde ele alıp işlemiştir ki “Sanat,

dinin oğludur.” diyecek kadar, sanatla dini, birbirini tamamlayan iki önemli güç olarak ortaya koymuştur. Yani aslında o sanatçı kimliğinin yanısıra siyasetçi ve ilim adamı kimliklerinin yansımalarına da eserlerinde fazlasıyla yer vermiştir. Onun edebî hayatını değiştiren kişilerin başında şüphesiz daha önce Muḥammed İqbâl gelmektedir. Onunla tanıştığı andan itibaren İslâmî Edebiyatın hayranı olan yazar, kalemini yeni kimliğiyle uyumlu hale getirip İslâm davasının ve Müslümanların meselelerini ele alıp işlemiştir. Aslında onun “İslâm Edebiyatı” kavramından anladığı tam olarak şudur: “Sanat, dinin kolları arasında doğmuştur ve din, sanatın bazı hedeflerini içermektedir.”¹²⁴ el-Kîlânî, *Ramaḍan Ḥabîbî* adlı romanında da edebiyatı bir araç olarak kullanıp dine hizmet ettirmiştir.

el-Kîlânî, romanına *Ramaḍan Ḥabîbî* terkinin isim vererek din olgusunu romanda işleyeceğinin işaretlerini verir. Başkahramanın, sevdiği kızla girdiği felsefî tartışmalarla gerçeği arama, kendini ve yaşadığı evreni anlamlandırma olayı üzerinden dine dikkat çekilmekte okuyucunun da iç dünyasında kendini yeniden inşasına, kul olma şuuruna ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Ayetlerden verdiği örneklerle, görüşlerini dini ilkelere dayandırmaktadır. Aḥmed ile Celîle arasındaki ilk tartışma aşk hakkındadır. Celîle’nin: benim bildiğim aşk, içinde isyan barındırır. Sözü karşısında, Aḥmed’in bedeni titrer, çok sıkılır, pişman olmadan mekânı terk etmeyi düşünür. Fakat dinî tecrübenin kendisine sabretmeyi öğrettiğini hatırlar. [s. 6].

Romanda, dinî anlatım yer yer vaaz şeklinde karşımıza çıkar. Aḥmed, rahmetli dedesinin bela ve musibetler karşısında takındığı tavrı aşağıdaki cümlelerle anlatır:

Rahmetli dedem benim bu asırda karşılaştığım sıkıntılar karşısında hiç endişelenmezdi. Ciddi geçim sıkıntısı yaşadığı halde sürekli Allah’a hamd ediyordu. Tuza batırılmış birkaç parça ekmek yer, kendisi, ailesinden biri, hayvanları ve ekinleri bir musibete uğrasa yine de Allah’a şükrederdi. Bize devamlı bu dünyanın, Allah katında bir sineğin kanadı kadar değer yok, derdi. Bir defasında kendisine sordum: Öyleyse Allah bizi neden yarattı? Niçin yaşarız? Gülümsedi, yüzü parladı ve şöyle söyledi: bu sadece onun iradesi, biz O’nun kuluyuz. O’na kulluk yapmamız için bizi yarattı. Bununla birlikte bize evrenin ve diğer mahlukatın hakimiyetini verdi. Bu O’nun teklifidir. Şöyle emreder:

---

¹²⁴ Özdemir, a.g.e., s. 35-36.

“yeryüzünü sizin için kullanışlı hale getiren O’dur. Üzerinde dolaşınız ve Allah’ın rızından yiyip içiniz; (ama unutmayın ki) dönüş yalnız Allah’adır.” (Mülk, 67/15)
“Allah’ın verdiğiinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.” (Kasas, 28/77) [s. 8].

Yazar, romanda din ile felsefeyi karşılaştırarak aralarındaki farkı belirtir. Bu karşılaştırmada dinin üstünlüğü görünür. ‘Abdulfettaḥ amcanın eşi, kendisine hapiste size yapılan işkencelere nasıl dayandınız, diye sorar. ‘Abdulfettaḥ, şöyle cevap verir:

Güzel. Bir insan kardeşini başka bir görüşe zorlamak için nasıl haksız yere kamçıyla döver diye hayret ettim. Allah’a olan imanım hiçbir zaman sarsılmadı. Beşerî felsefelerden nefret ettim ve Allah’ın emirlerini sevdim. Felsefe, genel olarak bireysel insani bir çabadır. Kişiden kişiye farklılık gösterir. Fakat din veya Allah tarafından indirilen kitaplar, Allah yapısıdır ve hata ihtimali yoktur. Ama felsefeler hata, çatışma ve tezatlarla doludur. Bunun için Allah’a iman ettim ve insanları ona davet ediyorum. [s. 36].

Celîle, dinî değerlere önem vermeyen kendi tecrübelerine dayandırdığı felsefeye göre yaşamaya çalışan bir kişiliktir. Aḥmed ve annesiyle yapmış olduğu felsefi tartışmalar neticesinde bunalıma girmiş inançlarını sorgulamaya başlamıştır. ‘Abdulfettaḥ amca: insanları ölüme mesut bir şekilde koştuklarını söyleyince aralarında şu diyalog gerçekleşir.

Celîle, dönerek:

Ölürken insanın mutlu olması mümkün mü? dedi.

Evet kızım!

Nasıl?

Daha güzel bir dünyaya gittiklerine, girmeleri için cennet kapılarının açıldığına ve Allah’a kavuşacaklarına inandıkları zaman olur. Bu basit bir mantık problemidir. Fakat buradaki yapay zorluk, bazı insanların diğer dünyanın görkemine ve farklılığına inanmamasından kaynaklanmaktadır.

Celîle: buna nasıl iman edebilirim?

Allah'a inanmakla başlayabilirsin.

Allah'a inanıyorum.

Allah'a olan imanın, kitaplarında emrettiği her şeye inanmanı gerektirir.

Başını sallayarak: anladım, dedi. [s. 43].

Görüldüğü gibi, Celile'nin felsefesi din karşısında yenilmiş ve artık dinî inançlara uygun yaşamaya meyletmiştir. Romanda, dinin felsefeye üstünlük sağladığı yerlerden biri de şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Celile:

Neredeyse tüm erkekleri hayatımdan sileceğim.

İşte bu yüzden felsefeyi kerih görüyorum.

Ne demek istiyorsun? Ey Ahmed!

Filozof, kendi şahsi tecrübesini felsefesine delil olarak alır. Sonra bu düşüncesini tüm insanlara genelleme yapar. Mesela sen, hain bir adama denk geldin. Bu sebeple bütün erkeklere fesat damgası vurmaya çalışıyorsun. Bu adalet değildir. Yüz milyonlarca erkek var. Fethî bunlardan sadece biri. Caddeye bak. Çeşit çeşit renkler, bir tarafta edepli ve tesettürlü bayanlar diğer tarafta açık saçık kadınlar, bir tarafta hırsız diğer yanda Allah'tan korkan kullar, güler yüzler ve somurtkanlar, konuşanlar ve susanlar. Dünya bu. [s. 60].

el-Kîlânî, dünya görüşüne paralel olarak din olgusunu, romanın tamamına yayarak işlemiştir. Romanda vuku bulan; savaş, aşk, hapis, özgürlük gibi temaların tamamı din ile ilişkilendirilmiştir.

SONUÇ

Necîb el-Kîlânî eserlerinde, Müslüman toplumun sorunlarına çözüm üretme amacı güden, İslâm halklarının dramına, Doğu Batı arasındaki çatışmaya, şer odaklarına ve sömürgeci kuvvetlere karşı özgürlük için mücadele edenlere dikkati çekmiştir. Yazar, geçmişle gelecek arasında bağ kurmuş, klasik ve modern olmak üzere çeşitli teknikleri bir araya getirerek yüksek sanat eserleri meydana getirmiştir. Yaşadığı coğrafya içinde çok kişiyi etkilemiş ve eserleri özellikle Müslüman dünyada pek çok dile tercüme edilmiştir. Yazarın eserleri incelendiğinde yaşadığı çevreden fazlaca etkilendiği görülmektedir. Birçok eserinde, etrafında meydana gelen olayları konu edinmiş, toplumun gerçek kişiliklerinden ilham alarak kurguladığı roman ve hikâyelerinde kahraman olarak sunmuştur.

el-Kîlânî, Mısır ile İsrail arasında vuku bulan bir savaşı romanda kurgularken bu sanatın teknik unsurlarını titizlikle uyguladığı düşüncesindeyiz. Kısa bir zaman aralığında merkeze aldığı iki gencin başından geçen olayları özetlemekte; kahramanların yaşadığı sıkıntılar anlatırken Arap dünyasında toplumun tecrübe ettiği sosyal, siyasal, ekonomik, ahlaki, düşünsel ve duygusal buhranlar, kahramanlar üzerinden anlatım teknikleriyle verilmektedir. Konusu savaş olan romanda, Siyonizm, vatan, özgürlük, din gibi temalar da işlenmektedir.

Romanda, tarihte yaşanmış bir savaşı hikâye üslûbuyla kaynaştırarak ele alan yazar, savaşın getirdiği sosyal, siyasal, iktisadi sıkıntıları değişik anlatım teknikleri de kullanarak aktarmıştır. Yazarın dünya görüşüne uygun olarak gerçekleşen diyaloglarda genellikle dinî vaaz ve propaganda üslûbu, kısmen düşünsel bir hava hâkimdir. Din ve felsefe karşılaştırılarak aralarındaki fark ortaya çıkarılırken dinin felsefeye galip gelmesi söz konusu olur. Romanda gerçekleşen tüm olaylar din ile ilişkilendirilip din yüceltilmekte, felsefe ise eleştirilmektedir.

Romanın konusu olan 1973 savaşı detaylı bir şekilde aktarılırken, İsrail'in işlediği savaş suçları, esirlere yaptığı işkenceler ve dünya kamuoyunu aldatan ikiyüzlülüğü gözler önüne serilir. Amerika ve diğer güçlü devletlerin bu duruma sessiz kalmaları, toprakları ellerinden alınan ve mülteci durumuna düşen Filistin halkını görmezden gelirken İsrail'e sürekli yardımda bulunmaları eleştirilir. Ayrıca, geri dönüş tekniğiyle Mısır'ın İngilizler ve Yahudi Siyonizmine karşı verdiği 1948, 1954 ve 1967 savaşları da

bu romanda karşımıza çıkan gerçek tarihi kesitlerdendir. Bu minvalde yazarın romanda zaman ve mekân ögelerini uygun bir Şekilde kullandığı görülmektedir.

Yazar, siyasi dşnclerinden dolayı yıllarca hapse mahkûm edilmiş, işkenceye ve zulme maruz kalmıştır. Karşılaştığı sıkıntılarını ‘Abdulfettağ karakteri aracılığıyla eserine yansıtan el-Kılânî, bu durumu öldürücü bir vebaya benzeterek rejimin bu tutumunu eleştirir. Bir diğer eleştiri konusu ise ihanettir. Fethî’nin eğlence hayatına olan dřknlyđ kendisini vatana ihanet etme seviyesizliğine düşürmüştür. Fethî, toplumun dinî ve kültürel değerlerden uzaklaşan bozuk kesimini temsil ederken Ağmed, toplumun ideal kesimini temsil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Baktıaya, Adil, **Osmanlı Suriye'sinde Arapçılığın Doğuşu: Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Beksaç, A. Engin, "Emevîler", **DİA.**, Cilt 11, İstanbul: TDV. Yayınları, 1998. s. 96.
- Beyca, Fatma Betül, "Necîb el-Kılânî Hayatı, Eserleri ve 20. yy. Arap Edebiyatındaki yeri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Marmara Üniversitesi SBE, 2008.
- Bilgenoğlu, Ali, **Osmanlı Devleti'nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri**, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007.
- Çetin, Nihad M., "Arap", **DİA.**, Cilt 3, İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çetin, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi** Ankara: Akçağ Yayınları, 2019.
- Dayf, Şevkî, **Tarihu'l-edebi'l-'Arabî (el-'Asru'l-câhilî)** Kahire: Dâru'l-Me'arif 2003.
- Demirayak, Kenan, **Arap Edebiyatı Tarihi-1 (Cahiliye Dönemi)**, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2019.
- Demirayak, Kenan, **Arap Edebiyatı Tarihi-II (Sadru'l-İslâm Dönemi)**, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2017.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an'ı Kerim Meali**, Ankara: TDV. Yayınları, 2008.
- Durmuş, İsmail, "Necîb Kılânî", **DİA.**, Cilt ek 2, İstanbul 2016.
- ed-Dusûkî, Umer, **fi'l-Edebi'l-ḥadîs I**, Kahire; Dâru fikri'l-Arabî, 2004
- Ekberî, Humeyd, **Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri- 1: Eski Arap Edebiyatında Hikâye 1**, Murat Göçer (çev.). <https://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=2706> (Erişim Tarihi: 19/01/2021).
- Ekberî, Humeyd, **Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri- 2: Modern Arap Hikâyeciliğinin Oluşum Dönemi**, Murat Göçer (çev.), <https://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=2836> (Erişim Tarihi: 24/01/2021).

- Ekberî, Humeyd, **Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri- 3: Modern Arap Hikâyeciliğinin Oluşum Dönemi**, Murat Göçer (çev.), <https://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=3000> (Erişim Tarihi: 30/01/2021).
- el-Fahurî, Hannâ, **el-Camî fi Tarîhi'l-edebi'l-'Arabî (el-Kādim)**, Beyrut, 1986.
- el-Ferruh, Umer, **Tarîhu'l-edebi'l-'Arabî (el-Edebu'l-kadîm)**, Cilt 1, Beyrut: Dâru'l-'İlmi lil-melayîn, 1981.
- el-Kîlânî, 'Abdu'l-Mutecellî, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.
- el-Kîlânî, 'alâ Ebvâbi Ḥayber, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 2001.
- el-Kîlânî, 'Amaliḳatu'ş-şimal, Beyrut: Muessesetu'r-risâle, 1974.
- el-Kîlânî, 'Azrâu Cakartâ, Kahire: 1974.
- el-Kîlânî, **Arḍu'l-enbiyâ**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **Cakartah Kız**, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2016.
- el-Kîlânî, **Demun li faḳîri Şuhyûn**, Beyrût: 1981.
- el-Kîlânî, **Ehlu'l-Ḥamîdiyye**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.
- el-Kîlânî, **Ellezîne yaḥterikûn**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **el-Yevmu'l-mev'ûd**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **Emîratu'l-cebel**, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr, 2006.
- el-Kîlânî, **En-Nidâ'ü'l-halid**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **er-Rabîu'l-'âsîf**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1999.
- el-Kîlânî, **er-Racul ellezî Âmen**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 2005.
- el-Kîlânî, **er-Râyâtu Sevdâ**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.
- el-Kîlânî, **et-Ṭarîku't-ṭavîl**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **ez-Zillu'l-esved**, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr,
- el-Kîlânî, **fi'z-Zalâm**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1994.
- el-Kîlânî, **Ḥamâmetu's-selâm**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.

- el-Kîlânî, **Hıkkâyetu Câdallâh**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **Hürriyet Çıġlıġı**, Aḥmed İyibildiren, (çev.), Konya: Uysal Kitabevi, 1996.
- el-Kîlânî, **Hürriyet Uġruna**, Muhammet H. Feyzi, (çev.), İstanbul: Beka Yayınları, 1987.
- el-Kîlânî, **İlahî Nur**, Ali Nar, Salah Şerzad, Sezai Özel, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2002.
- el-Kîlânî, **İmra'etu 'Abdi'l-Mutecellî**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.
- el-Kîlânî, **Ḳadıyyetu ebu'l-Futûh eş-Şarkâvî**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle 2005.
- el-Kîlânî, **Kara Gölge**, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2016.
- el-Kîlânî, **Ḳatilu Ḥamza**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1935.
- el-Kîlânî, **Kuzey Kahramanları**, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2002.
- el-Kîlânî, **Leyâlî Turkistân**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1974.
- el-Kîlânî, **Leyâlî's-suhâd**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1986.
- el-Kîlânî, **Leyl ve Kûdban**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.
- el-Kîlânî, **Meliketu'l-İneb**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **Memleketu'l-Bel'ûtî**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2012.
- el-Kîlânî, **Mevâḳıbu'l-aḥrâr**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1997.
- el-Kîlânî, **Muzekkirâtu'd-duktûr Necîb el-Kîlânî**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2016.
- el-Kîlânî, Necîb, **'İnde'r-rahîl**, Muessetu'r-risale li't-tiba'ati ve'n-neşrve'ttevezî, 2005.
- el-Kîlânî, **Nihâyetun Ṭaġıyyetun**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.
- el-Kîlânî, **Nûru'llah**, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr, 2005.
- el-Kîlânî, **Ömer Kudüste**, Abdullah Arslan, (çev.), Mehmet Ulu, İstanbul: Beka Yayınları, 1992.
- el-Kîlânî, **Ramaḍan ḥabîbî**, Kahire: Dâru's-saḥva, 2015.

- el-Kîlânî, **Rihletun ilallâh**, Kahire: Kitâb'ul-muhtâr, 2005.
- el-Kîlânî, **Ricâlun ve ziâbun**, Kahire: Dâru's-sahva, 2012.
- el-Kîlânî, **Sevginin Bedeli**, Necat Çavuş, (çev.), İstanbul: Beka Yayınları, 1993.
- el-Kîlânî, **Şafak Akıncıları**, Muhammet Tasa, (çev.), Konya: Esra Yayınları, 1996.
- el-Kîlânî, **Ṭalâ'i'ü'l-fecr**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1960.
- el-Kîlânî, **Türkistan Geceleri**, Necat Çavuş, (çev.), İstanbul: Özgün Yayınları, 2009.
- el-Kîlânî, **Umer yazharu fi'l-Ḳuds**, Beyrût: Muessesetu'r-risâle, 1971.
- el-Kîlânî, **Uykusuz Geceler**, Selahattin Hacıoğlu, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2003.
- el-Kîlânî, **Uzun Yol**, Hasan Akay, (çev.), İstanbul: Petek Yayınları, 1984.
- el-Kîlânî, **Yahudinin Kanlı Çöreği**, Ali Nar, (çev.), İstanbul: Elif Yayınları, 2016.
- Er, Rahmi, "Roman" (Arap Edebiyatı), **DİA.**, Cilt: 35, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Er, Rahmi, **Modern Mısır Romanı-1 (1914-1944)** Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- ez-Zeyyad, Aḥmed Hasan, **Tarîhu'l-edebi'l-'Arabî**, Kahire: Dâru nehḍati Mısır
- Furat, Aḥmed Subhi, **Arap Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar)**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996.
- Gibb, H. A. R., **Arap Edebiyatı**, Onur Özatağ, (çev.), İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2017.
- Harmancı, Hasan, "Abdurrahmân eş-Şarkâvî ve Kemal Tahir'in Romanlarında Sosyal Problemler", **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Selçuk Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., 2016.
- Harmancı, Hasan, "Abdurrahman Munîf'in el-Eşcâr ve İgtiyâluMerzûk adlı eserinin teknik ve tematik olarak incelenmesi", **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Selçuk Üniversitesi SBE, 2013.

Hemek, Zafer, “Necîb el-Kîlânî ve Türkistan Geceleri Adlı Romanı”,
(**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**) Konya: Necmettin Erbakan
Üniversitesi SBE, 2019.

https://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=%D9%86%D8%AC%D9%8A%D8%A8_%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%8A%D9%84%D8%A7%D9%86%D9%8A
(Erişim Tarihi: 20.02.2021).

Landau, Jacop M., **Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)**, Bedrettin Aytaç,
(çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.

Özdemir, Aḥmed, “Necîb el-Kîlânî ve Romancı Kişiliği”, (**Yayınlanmamış
Doktora Tezi**). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SBE, (2020).

Reşa, Halil, “Zakiratü Tariḥ”, **el-Ahram**, <https://gate.ahram.org.eg/News/2698833.aspx>
(Erişim Tarihi: 29/05/2021).

Suade, Ali, “Ḥarbu Oktobur 1973”, ‘**Arabî21**, <https://arabi21.com/story/1304740/84>
(Erişim Tarihi: 29/05/2021).

Tasa, Muhammet, “Necîb el-Kîlânî'nin Ṭalâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı”, **Nüşa
Dergisi**, Sayı 22, (2006).

Tekin, Mehmet, **Roman Sanatı 1- Romanın Unsurları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat,
2018.

Ürün, Ahmet Kazım, **Klasik Arap Edebiyatı**, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2017.

Ürün, Ahmet Kâzım, **Modern Arap Edebiyatı**, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2018.

Yazıcı, Hüseyin, “Hikâye”, **DİA.**, Cilt 18, İstanbul 1998.

Zeydan, Corci, **Tariḥu âdabi'l-lügati'l-Arabiyyeti (el-'Asru'l-câhilî)** Kahire:
Muessetu Hendavî li't-ta'lim ves-Sekâfe, 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Abdurrahman İslamoğlu, Van'da doğdu. İlköğrenimini Van'da tamamladı. Lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2018 yılında Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri ABD. Arap Dili ve Belagatı alanında Yüksek Lisans programına başladı. 2016 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-Hatip olarak görev almış olup halen bu görevine devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.